

โหติ. สณฺจานโต โอกาสสณฺจาโน. ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสุ โหติ. โอกาสโต ปน ปุพฺพสฺส โอภาโส นาม นิพฺพุโต นตฺถิ, ยตฺถ โส สนฺนิจิตฺตํ ติฏฺฐเจยฺย, ยตฺถ ยตฺถ ปน^๑ ชาณุกญฺญกฺกปฺพรณนคฺคิ- ชาลาทีหิ อภิตเต สรียูปเทเส โลหิตํ สณฺจทิตฺวา ปจฺจติ, กณฺทปปีภาทโย วา อุปฺปชฺชุนฺติ, ตตฺถ ตตฺถ ติฏฺฐติ, ปริจฺเจตโต ปุพฺพภาเคน ปริจฺจันโน, อยมสฺส สภาคปริจฺเจโต. วิสสภาคปริจฺเจโต ปน เกสสทิสฺสเยว.

ในสรีระของคนตาย มีสีเหมือนผ้าน้ำข้าว ชั้น ๆ ที่บูด. โดยสัณฐาน มีสัณฐานตาม โอกาส. โดยทิส เกิดทางทิสทั้ง ๒. โดย- โอกาส ชื่อว่า โอกาสแห่งน้ำหนองที่มันฝัง ตั้งบ่มอยู่เป็นประจำหามีไม่, แต่ว่ามันจะ ตั้งอยู่ตรงส่วนแห่งสรีระทุก ๆ แห่งที่ถูกตอ, ทนาค, อาวุธ, เปลวไฟ เป็นต้น กระทบเอาแล้ว โลหิตห่อขึ้นใหม่ไป หรือว่า เกิดฝี หรือต่อมเป็นต้นขึ้น, โดยตัดคอน ตัดคอนด้วยส่วนของน้ำหนอง, นี้เป็น สภาคปริเจตแห่งน้ำหนองนั้น. ส่วน วิสสภาคปริเจต ก็เป็นเช่นเดียวกับผมนั้นเอง.

๒๐๖. โลหิตนติ เทว โลหิตานิ สนฺนิจิตโลหิตณฺจ สัสรณโลหิตณฺจ. ตตฺถ สนฺนิจิตโลหิตํ วณฺณโต นิปกกพทลลาซารส- วณฺณํ. สัสรณโลหิตํ อจฺจลาซารสวณฺณํ. สณฺจานโต อุภยมุปี โอกาสสณฺจานํ.

๒๐๖. บทว่า โลหิต ได้แก่ โลหิต ๒ อย่าง คือ โลหิตที่ขังอยู่ (สนฺนิจิตโลหิต) และโลหิตที่ไหลซ่านไป (สัสรณโลหิต). ใน โลหิตทั้ง ๒ อย่างนั้น โลหิตที่ขังอยู่ ว่าโดย สี มีสีเหมือนน้ำครั่งชั้นที่สุกจัด. โลหิตที่ไหล-

^๑ ฉ. ปน-สทโท น ทิสสติ.

ทิสโต สนุนิจิตโลหิต์ อูปริมาย ทิสาย ชานไปมีสีเหมือนน้ำครึ่งใส. โดยสัณฐาน
 ชาค์. อิตริ ทวีสุ ทิสาสุ ชาค์. โลหิตทั้ง ๒ อย่าง มีสัณฐานตามโอกาส.
 โอกาสโต สัสมรณโลหิต์ จเปตวา โดยทิส โลหิตที่ขังอยู่ เกิดทางทิสเบื้องบน.
 เกสโลมทนต์นชานัน มัสวินิมุตตกุฏฐานญเจว โลหิตนอกนี้เกิดทางทิสทั้ง ๒. โดยโอกาส
 ณฑุทธสูกกจุมมณจ ธมนิชาลานุสาเรน โลหิตที่ไหลชานไปแผ่ไปตั้งอยู่ตลอด ร่าง-
 สพุพ อูปาทีนุสนรีริ ฝริตวา จิต. กายที่มีใจครองทั้งสี่ตามเส้นโลหิต ยกเว้น
 สนุนิจิตโลหิต์ ยกนกุฏฐานสุส เทญจามาคัง ผม ขน พัน เล็บ ส่วนที่พันเนื้อและหนังแห่ง
 บุปเรตวา เอกปตฺตปุรมตฺต^๑ วุกกททยยกน- กระจ่าง. โลหิตที่ขังอยู่ ตั้งอยู่เต็มส่วน
 ปปฺผาसान^๒ อูปริ โลกั โลกั ปคฺขรณตฺต เบื้องล่างที่ตั้งของตับ มีประมาณเต็มช่องมือ
 วุกกททยยกนปฺปฺผาเส เตมยมานัน จิต. หนึ่ง ค่อย ๆ หลั่งไหลลงบนไต หัวใจ ตับ
 ตสฺมี หิ วุกกททยาทีนิ อเตเมนุเต และปอด ทำไต หัวใจ ตับและปอดให้ชุ่ม.
 สตุตา ปิปาสิตา โทนุติ. ปริจฺเจทโต ก็เมื่อโลหิตที่ขังอยู่นั้น ไม่ทำไต หัวใจ
 โลหิตภาเคน ปริจฺฉินัน, อยมสุส เป็นต้น ให้ชุ่ม สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมเกิด
 สภากปริจฺเจโท. วิสภากปริจฺเจโท ปน กระจายขึ้น. โดยตัดตอน ตัดตอนด้วยส่วน
 เกสสทีโสเยว. ของโลหิต, นี้เป็นสภากปริเจทแห่งโลหิตนั้น.
 ส่วนวิสภากปริเจท ก็เป็นเช่นเดียวกับผม
 นั้นเอง.

^๑ ก. เอกปตฺตปุรมตฺต.

^๒ ฉ. ททยวุกกปฺปฺผาसान.

๒๐๗. เสโท โลมกุปาทิที ปคฺขรณก-
 อาโปธาคฺ. โส วรรณโต วิบุปสนฺติลเตล-
 วรรณ. สณฺจานโต โอกาสสณฺจาโน.
 ทิสโต ทวีสุ ทิสาสฺ ชาท. โอกาสโต
 เสทฺโสกาโส นาม นินฺทฺโต นตฺถิ,
 ยตฺถ โส โลหิตํ วยิ สทา ติญฺญเจยฺย.
 ยทา ปน อุกฺกิสฺนฺตาปสุริยสฺนฺตาป-
 อุกฺกิวาราทิที สรีริ สนฺตปฺปติ, ตทา
 อุกฺกโต อพฺพพฺพมตฺตวิสมจฺฉินฺนภิสฺมพาล-
 กุมฺพนาฟกฺลาโป วยิ สพฺพเกสโลมกุปวิวเรหิ
 ปคฺขรติ, ตสฺมา ตสฺส สณฺจานมฺปิ
 เกสโลมกุปวิวรานณฺเวย วเสน เวทิตฺพฺ. เสท
ปรีคฺคณฺท เกน จ โยกินา
 เกสโลมกุปวิวเร ปุเรตฺวา จิตฺวเสเนว
เสโท มนสิกาตฺพฺ. ปรีจฺเจทโต
 เสทภาเคน ปรีจฺฉินฺโน, อยมสฺส
 สภาคปรีจฺเจโท. วิสฺภาคปรีจฺเจโท ปน
 เกสสทิสฺเสยว.

๒๐๗. บทว่า เสโท (เหงื่อ) ได้แก่
 อาโปธาคฺที่หลั่งออกจากขุมขนเป็นต้น. เหงื่อ
 นั้น ว่าโดยสี มีสีเหมือนน้ำมันงาใส. โดย
 สณฺจาน มีสณฺจานตามโอกาส. โดยทิส
 เกิดทางทิสทั้ง ๒. โดยโอกาส ชื่อว่า
 โอกาสประจำของเหงื่อ ซึ่งเป็นที่ที่เหงื่อนั้น
 จะพึงตั้งอยู่ในกาลทุกเมื่อ เหมือนโลหิต
 หามิได้. แต่ในเวลาใด ร่างกายร้อนขึ้น
 เพราะเหตุมีร้อนไฟ ร้อนแดด และฤดูแปร-
 เปลี่ยน เป็นต้น, เวลานั้นมันก็จะหลั่งไหล
 ออกจากช่องขุมผม และขุมขนทั้งปวง เหมือน
 กำสายบัวที่พุดถอนขึ้นจากน้ำ มีเหง้า และ
 รากขาดไม่เสมอกัน (ก็มีน้ำหลั่งออกมา
 ไม่เสมอกัน) ฉะนั้น, เพราะฉะนั้น แม้สณฺจาน
 แห่งเหงื่อนั้น ก็พึงทราบด้วยอำนาจแห่ง
 ช่องขุมผม และขุมขนนั่นเอง. ก็พระโยคีผู้
 จะกำหนดถือเอาซึ่งเหงื่อ พึงมนสิการเหงื่อ
 ด้วยอำนาจแห่งเหงื่อ ที่ตั้งอยู่เต็มช่องขุมผม
 และขุมขนนั้นเที่ยวเกิด. โดยตัดตอน ตัดตอน
 ด้วยส่วนของเหงื่อ, นี้เป็นสภาคปรีเจทแห่ง

คุณศุภชัย เตชะวันชัย

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ด้วยเนื้อ เบื้องบนตัดตอนด้วยหนัง เบื้อง-
ขวางตัดตอนด้วยส่วนแห่งมันชั้น, นี้เป็น
สภาคปริเฉทแห่งมันชั้นนั้น. ส่วนวิสภาค-
ปริเฉทก็เป็นเช่นเดียวกับมันชั้นเอง.

๒๐๘. อสุตฺติ อุกฺขีหิ ปคฺขรณก-
อาโปธาคุ. ตํ วณฺณโต วิปฺสฺนุนฺทิลเตล-
วณฺณํ. สณฺจานโต โโอกาสสณฺจานํ. ทิสฺโต
อุปริมาย ทิสาย ชาตํ. โโอกาสโต
อุกฺขิภูปะเกสฺส จิตฺ. น เจตํ ปิตฺตโกสเก
ปิตฺตมิว อุกฺขิภูปะเกสฺส สทา สนฺนิจิตฺ
คฺกุจฺจติ. ยทา ปน สตุตฺตา โสมนฺสฺสชาตา
มหาหสิตํ หสนฺติ, โทมนฺสฺสชาตา โรหนฺติ
ปริเทวนฺติ, ตถารูปี วิสมาทารี วา
อาหารนฺติ, ยทา จ เนสํ อุกฺขีนิ
ธุมฺรชปีสุกาทีหิ อภินฺทณฺนฺติ. ตทา
เอเตหิ โสมนฺสฺสโทมนฺสฺสวิสภาคาทารอุคฺคหิ
สมฺภูจฺจติควา อุกฺขิภูปะเก ปุเรตฺตวา คฺกุจฺจติ
วา ปคฺขรติ วา. อสุตฺตปริคฺคณฺตฺถเกน ปน^๑

๒๐๘. บพว่า อสุตฺ (น้ำตา) ได้แก่
อาโปธาคุที่หลั่งออกมาจากตาทั้ง ๒. น้ำตา
นั้น ว่าโดยสี มีสีเหมือนน้ำมันงาใส. โดย
สัณฐาน มีสัณฐานตามโอกาส. โดยทิศ เกิด
ทางทิศเบื้องบน. โดยโอกาส มันตั้งอยู่ที่
เบ้าตาทั้ง ๒. แต่ว่า น้ำตานี้ จะตั้งสั่งสม
อยู่ตลอดเวลาทุกเมื่อที่เบ้าตาทั้ง ๒ เหมือน
น้ำที่ตั้งสั่งสมอยู่ที่ฝักน้ำคึกก็หาไม่. แต่ว่า
ในเวลาใด สัตว์เกิดโสมนัส หัวเราะเสีย
ยกใหญ่, เกิดโทมนัสร้องไห้คร่ำครวญ,
หรือว่ากลืนกินอาหารที่ไม่เหมาะสม ที่มี
ลักษณะเป็นอย่างนั้น (คือ ทำให้น้ำตาไหล
ได้), อนึ่ง ในเวลาใด ตาของสัตว์เหล่านั้น
ถูกควัน ละอองและฝุ่นเป็นต้น กระทบเอา.

^๑ ฉ. จ.

โยคินา อุกขิปปเก ปุเรตฺวา จิตฺวเสเนว ในเวลานั้น มันตั้งขึ้นเพราะโสมนัส โทมัส
 ปริกฺกณฺทิตฺตพฺพํ. ปริกฺเจตฺโต อสุสฺสกาเคน อาหารและฤดู อันเป็นวิสภาคะเหล่านี้แล้ว
 ปริกฺจินฺนํ, อยมสฺส สภาคปริกฺเจตฺโต. ก็จะตั้งอยู่เต็มเข้าตา หรือว่าไหลออกมา.
 วิสภาคปริกฺเจตฺโต ปน เกสสทิสฺสเยว. ก็พระโยคี ผู้จะกำหนดถือเอาน้ำตา ฟัง
 กำหนดถือเอาโดยเกี่ยวกับ เป็นน้ำตาที่ตั้งอยู่
 เต็มเข้าตาเท่านั้น. โดยตัดตอน น้ำตา
 ตัดตอนด้วยส่วนของน้ำตา, นี้เป็นสภาค-
 ปริกฺเจตฺตแห่งน้ำตานั่น. ส่วนวิสภาคปริกฺเจ
 ก็เป็นเช่นเดียวกับผมนั่นเอง.

๒๐๘. วสาติ วิลินฺสิเนโท. ส่า
 วณฺณโต นาฬิเกรเตลวณฺณา. อาจาเม
 อาสิตฺตเตลวณฺณาติปิ วตฺตํ วฏฺฏติ.
 สณฺจานโต นุทานกาเล ปสนฺนอุทกสฺส
 อฺุปริ ปริกฺภมฺนตฺสิเนทฺพิณฺทฺวิสฏฺสณฺจานา.
 ทิสฺโต ทฺวิสฺ ทิสาสฺ ชาทา. โอกาสโต
 เยภฺยุเยน ทตฺตลทตฺตปิฏฺจิปาทลปาท-
 ปิฏฺจินาสาปฺฏนลาฏฺอํสฺฏฏฺเส จิตฺตา. น
 เจสา เอเตสฺ โอกาสฺเสสฺ สทา วิลินาว
 หุตฺตฺวา ติฏฺจติ. ยทา ปน อคฺคิสฺนฺตฺวาปสุริย-

๒๐๘. คำว่า วสา ใต้แก่ มันเหลว.
 มันเหลวนั้น ว่าโดยสี มีสีเหมือนน้ำมัน-
 มะพร้าว. แม้จะกล่าวว่า มีสีเหมือนน้ำมัน
 ที่เขาราดลงไปใต้น้ำขาว ทั้งนี้ก็ควร.
 โดยสัณฐาน มีสัณฐานเหมือนหยาดน้ำมันที่
 ลอยกว้างช้านไปบนน้ำใส ในเวลาชำระ-
 ล้าง (วัตถุที่เปื้อนน้ำมัน). โดยทิส เกิด
 ทางทิสทั้ง ๒. โดยโอกาส โดยมากตั้งอยู่
 ที่ฝ่ามือ หลังมือ ฝ่าเท้า หลังเท้า ตอน
 ปลายจมูก หน้าผากและจะงอยปาก. แต่ว่า

วสุทธรค บ.ท.๓-๘

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนฺตปาปอุตุวิสภาคธาตุวิสภาคเทหิ เต
 ปเทสา อุตฺตมาชาตา โหนฺติ, ตทา ตตฺถ
 นฺทานกาเล ปสนฺนอุทฺทกฺขปริสฺสเนหฺพิณฺทุวิสโฏ
 วีย อิติ จิตฺ จ สณฺจรฺติ. ปริจฺเจทฺโต
 วสภาเคน ปริจฺจินฺนา, อยมสฺสสา
 สภาคปริจฺเจโท. วิสภาคปริจฺเจโท ปน
 เกสสฺสทิสฺสเยว.

มันเหลวนี้ จะตั้งละลายอยู่ที่โอกาสทั้งหลาย
 เหล่านี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ ก็หาไม่. แต่ว่า
 เมื่อใดบริเวณเหล่านั้น มีอันเกิดร้อนขึ้น
 เพราะร้อนไฟ ร้อนแดด ฤดูแปรปรวน และ
 ฤดูแปรปรวน, เมื่อนั้น มันก็จะกระจายไป
 ช้างนั้นช้างนี้ ในบริเวณเหล่านั้น เหมือน
 หยาดน้ำมันที่ชานไปบนน้ำใสในเวลาชำระ-
 ล้าง. โดยตัดตอน ตัดตอนด้วยส่วนของ
 มันเหลว, นี้เป็นสภาคปริเจทแห่งมันเหลว
 นั้น. ส่วนวิสภาคปริเจทก็เป็นเช่นเดียวกับ
 ผมนั่นเอง.

๒๑๐. เชโพติ อุนฺโตมฺเช เผณฺมิสฺสา
 อาโปธาทฺ. สฺส วณฺณโต เสโต
 เผณฺวณฺโณ. สณฺจานโต โอกาสสณฺจานो.
 เผณฺสณฺจานอนฺติปิ วตฺตํ ฏฺฐติ. ทิสฺโต
 อฺปริมาย ทิสาย ชาโต. โอกาสโต
 อฺโกหิ กโปลปสฺเสหิ โอรุยฺห ชิวฺหาย
 จิตฺ. น เจสฺ เอตฺถ สทา สฺนฺนิจิตฺ
 ทฺตฺวา คิฏฺฐติ. ยทา ปน สฺตฺตา ตถารูปี

๒๑๐. คำว่า เชโพ (น้ำลาย) ได้แก่
 อาโปธาทฺที่เจือด้วยฟองภายในปาก. น้ำลาย
 นั้น ว่าโดยสี มีสีขาว คือ มีสีเหมือนฟอง
 ของน้ำ. โดยสัณฐาน มีสัณฐานตามโอกาส.
 แม้จะกล่าวว่ามีสัณฐานเหมือนฟองของน้ำ
 ดังนี้ก็ควร. โดยทิศ เกิดทางทิศเบื้องบน.
 โดยโอกาส มันไหลลงมาจากกระพุ้งแก้ม
 ทั้ง ๒ แล้วตั้งอยู่ที่ลิ้น. แต่ว่า น้ำลายนี้

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาหาริ ปัสสนุติ วา สรณุติ วา, จะตั้งสมอยู่ที่ลิ้นนี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ
 อุณหตติคตักกภูกโณมมุพิลานัน วา กิญจิ ก็หาไม่. แต่ว่า เมื่อเวลาใด สัตว์ทั้งหลาย
 มุเช จเปนุติ, ยทา วา เนลลั ทหยัง พบเห็น หรือระลึกถึงอาหารที่มีลักษณะเป็น
 อากิลายติ^๑, กิสุมินิจิเทว วา ชิกุจจา อย่างนั้น (คือเป็นเหตุให้น้ำลายสอขึ้นได้)
 อุปุปชชติ, ตทา เขโพ อุปุปชชิตวา ก็ดี, วาของร้อน ของขม ของเผ็ด ของ
 อุโภทิ กโปลปสเสทิ โอรุหุท ชิวุหาย เค็ม ของเปรี้ยว อะไร ๆ ไว้ในปากก็ดี,
 สณุจาทิ. อุกุชิวุหาย เจส ตนุโก หัวใจของสัตว์เหล่านั้นอ่อนเพลียไปก็ดี, เกิด
 โทติ, มุลชิวุหาย พทโล, มุเช ความสะอิดสะเอียนบางสิ่งบางอย่างขึ้นเท่า
 ปกุชิตตณฺจ ปุกุกิ วา ตณฺหุลลั วา อณฺณั นั้นแหละ ก็ดี, เมื่อนั้น น้ำลายจะเกิดขึ้น
 วา กิญจิ ขาทนียั นทีปุลิเน ชตกุปกสลิลลั แล้วไหลลงมาจากกระพุ้งแก้มทั้ง ๒ แล้วตั้ง
 วีย ปริกุขยั อคฺจณฺโตว เตเมตุ อยู่ลิ้น. ก็น้ำลายนี้ ที่ปลายลิ้นมีเบาบาง,
 สมตฺโต โทติ. ปริจฺเจทโต เขพฺภาเคน ที่โคนลิ้นมีหนาแน่น, และมีรู้จักหมดสิ้นเลย
 ปริจฺฉินฺโน, อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท. คุน้ำในบ่อที่เขาขุดไว้บนหาดทราย ฉะนั้น
 วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสเวยว. สามารถที่จะทำข้าวเม่า หรือข้าวสาร หรือ
 ของควรเคี้ยวอะไร ๆ อย่างอื่น ที่ใส่เข้าไปในปากให้เปียกชุ่มได้. โดยตัดตอน
 ตัดตอนด้วยส่วนของน้ำลาย, นี้เป็นสภาค-
 ปริจฺเจทแห่งน้ำลายนั้น. ส่วนวิสภาค-
 ปริจฺเจทก็เป็นเช่นเดียวกับผมนั้นเอง.

^๑ ส. ม. ฉ. อากิลายติ.

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๑๑. สิ่งสมาธิภาติ มตฺถลฺลฺกโต ๒๑๑. บทว่า สิ่งสมาธิภา (น้ำมูก)
 ปคฺขรณกอสฺสจฺจิ. สว วณฺณโต ตรฺรณตาลฺลฺกฺจฺ- ใต้แก่ น้ำสกปรกที่หลังไหลมาแต่มันสมอง.
 มิณฺชวณฺณา. สณฺจานโต โสกาสสณฺจานา. น้ำมูกนั้น ว่าโดยสี มีสีเหมือนเยื่อลูกตาล-
 ทิสฺสโต อฺปริมา ย ทิสาย ชาตา. อ่อน. โดยสีฐาน มีสีฐานตามโอกาส.
 โอกาสโต นาสาปุณฺเณ ปุเรตฺวา จิตฺตา. โดยทิส เกิดทางทิสเบื้องบน. โดยโอกาส
 น เจสา เอตฺถ สทา สนฺนิจฺจิตา หุตฺวา มันตั้งอยู่เต็มโพรงจมูก. ก็น้ำมูกนี้ จะตั้ง
 ตฺยฺจฺจติ, อถ โช ยถา นาม ปุริสฺโส สิ่งสมอยู่ที่โพรงจมูกนี้ตลอดกาลทุกเมื่อ ก็หา
 ปหฺมฺนิปคฺเต เต ทธี พนฺธิตฺวา เทฺจฺจา ไม้, โดยแท้แล เมื่อใด สัตว์ทั้งหลาย
 กณฺณฺเกน วิชฺฌเณยฺย, อถ เตน จิตฺเทน ร้องไห้ หรือว่า เป็นผู้เกิดความกำเริบแห่ง
 ทธิมฺภฺจฺจ^๑ คพิตฺวา พหิ ปเตยฺย, ธาตุชั้น ด้วยอำนาจแห่งอาหารหรือฤดูที่เป็น
 เอวเมว ยथा สตฺตฺตา โรหนฺติ, วิสภาคะ, เมื่อนั้น มันสมองถึงความเป็น
 วิสภาคาทารอุตฺตวเสน วา สณฺชาต- เสมหะเสีย ก็จะไหลจากภายในศีรษะ
 ธาตุกฺโขภา โทหนฺติ, ตทา อนุโต หลั่งลงมาทางช่องศีรษะเหนือเพดาน ตั้งอยู่
 สีสฺสโต ปุติเสมฺมหาวํ อापนฺนํ มตฺถลฺลฺกํ เต็มโพรงจมูกหรือไหลออกมา, เปรียบ
 คพิตฺวา ตาลุมตฺถกวิวเรน โอสฺริตฺวา เหมือนบุรุษที่อนมสั้มไว้บนใบปทุม แล้วพึง
 นาสาปุณฺเณ ปุเรตฺวา ตฺยฺจฺจติ วา ใช้หนามทิ่มแทงข้างล่าง, ลำคับนั้น น้ำใส ๆ
 ปคฺขรติ วา. สิ่งสมาธิภาปริกฺกณฺทเกน แห่งนมสั้ม ก็จะพึงหยดตกไปภายนอกทาง-
 ปน โยคินา นาสาปุณฺเณ ปุเรตฺวา ช่องนั้น ฉะนั้น. ก็พระโยคีผู้จะกำหนดถือ

^๑ ฉ. ทธิมตฺตํ, ทธินอ วิสนฺทนอจฺจโรโส
 ทธิมตฺตฺนฺติ ฐิกฺกา.

จิตวเสเนว ปริกุกฺกหิตพฺพา. ปริจฺเจทโต
สิงฺฆาณิกาภาเคน ปริจฺฉินฺนา, อยมสฺสา
สภากปริจฺเจโท. วิสภากปริจฺเจโท ปน
เกสสทิสฺสเยว.

เอาน้ำมูก ฟึ่งกำหนดถือเอาโดยเกี่ยวกับ
น้ำมูกที่ตั้งอยู่เต็มโพรงจมูกนั้นเทียว. โดย
ตัดตอน ตัดตอนด้วยส่วนของน้ำมูก, นี้เป็น
สภากปริเจทแห่งน้ำมูกนั้น. ส่วนวิสภาก-
ปริเจทก็เป็นเช่นเดียวกับผมนั่นเอง.

๒๑๒. ลสิกาติ สรฺรสนฺธึนฺนํ อพฺภนฺตเร
ปิจฺฉิลกุกฺกมฺ. สว วณฺโณโต กณฺณิการ-
นินฺยาสวณฺณา. สณฺจานโต โโอกาสฺสณฺจานา.
ทิสฺสโต ทฺวีสุ ทิสฺสาสุ ชาตา. โโอกาสฺโต
อญฺจิสฺสนฺธึนฺนํ อพฺภณฺชนกิจฺจํ สาธยมานา
อสีติสฺตสนฺธึนฺนํ อพฺภนฺตเร จิตฺตา. ยสฺส
เจสา มนฺทา โหติ, ตสฺส อญฺจทฺตสฺส
นีสฺสทฺตสฺส อภิกฺกมฺทฺตสฺส ปฏิกฺกมฺทฺตสฺส
สมฺมมฺยชนฺทฺตสฺส ปสาเรณฺทฺตสฺส อญฺจิกานิ
กญฺจกฺกายนฺติ, อจฺจราสทฺทํ กโรนฺโต
วีย วิสณฺจรติ. เอกโยชนทฺวีโยชนมตฺตมฺปิ
อหฺธานํ คตฺตสฺส วาโยธาตุ กุปฺปติ,
คตฺตทานิ ทฺกฺกชนฺติ. ยสฺส ปน พหฺกกา
โหนฺติ, ตสฺส อญฺจจฺจานนีสฺสชฺชาทิสฺส น

๒๑๒. คำว่า ลสิกา (ไขข้อ) ได้แก่
ไขมีกลิ่นสาบ ตรงระหว่างข้อต่อแห่งสรีระ.
ไขข้อนั้น ว่าโดยสี มีสีเหมือนยางดอก-
กรรณิการ. โดยสีฐาน มีสีฐานตาม
โอกาส. โดยทิส เกิดทางทิสทั้ง ๒. โดย
โอกาส ตั้งอยู่ในระหว่างข้อต่อ ๑๘๐ แห่ง
ทำกิจคือการชะโลม ข้อต่อแห่งกระดูก
ทั้งหลายให้สำเร็จ. อนึ่ง บุคคลใด มีไขข้อ
นี้อ่อนไป, เมื่อบุคคลนั้น ลุกขึ้น นั่งลง
ก้าวไป ก้าวกลับ กู้ เหยียด กระดุก
ทั้งหลายจะลั่นคัง กฏะ กฏะ เหมือน
คนเที่ยวทำเสียงคี่คิ้วมือไป ฉะนั้น. เมื่อ
เดินทางแม้เพียง ๑ โยชน์ หรือ ๒ โยชน์
วาโยธาตุก็ย่อมกำเริบ, กายก็จะปวดเมื่อย.

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อภุจันิ กฏกฏายนุติ, ที่มปิ อหุธานี แต่ว่าบุคคลใดมีมาก, ในเวลาที่บุคคลนั้น
 คตสฺส น วาโยธาตุ กุปฺปติ, น ลุกขึ้นหรือนั่งลงเป็นต้น กระทบทั้งหลายจะ
 คตฺตานิ หุกฺขนุติ. ปริจฺเจทโต ลสิกาภาเคน ไม่ลั่นคัง กฏะ กฏะ, แม้เมื่อเดินทางไกล
 ปริจฺฉินฺนา, อยมสฺสา สภาคปริจฺเจโท. วาโยธาตุก็ไม่กำเร็บ, ร่างกายก็ไม่ปวด-
 วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสเวย. เมื่อย. โดยตัดตอน ตัดตอนด้วยส่วนของ
 ไชข้อ, นี้เป็นสภาคปริเจทแห่งไชข้อนั้น.
 ส่วนวิสภาคปริเจท ก็เป็นเช่นเดียวกับผม
 นั้นเอง.

๒๑๓. มุตฺตฺนฺติ วณฺโฑ^๑ มาส-
 ขาโรทกวณฺโฑ. สณฺจานโต อโธมุขฏฺจปีต-
 อุกกมุภพฺพนฺตเร คตอฺทกสณฺจานํ. ทิสโต
 เหมฺจิมาย ทิสาย ชาตํ. โอกาสโต
 วตฺธิสฺส อพฺพนฺตเร จิตฺ. วตฺธิ นาม
 วตฺธิปุฏฺเฐ วุจฺจติ. ยตฺถ เสยฺยถาปี
 จนฺทนิกาย ปกฺขิตฺเต อโธมุเข^๒ รวณฺฆเฏ
 จนฺทนิการโส ปวิสติ, น จสฺส ปวิสนฺมกุโค
 ปณฺณายติ, เวยเมว สรฺรโต มุตฺตํ

๒๑๓. บทว่า มุตฺตํ (น้ำมูตร) ได้แก่
 ว่าโดยสี มีสีเหมือนน้ำค้างถั่วเหลือง.
 โดยสณฺจาน มีสณฺจานเหมือนน้ำที่อยู่ภายใน
 หมอน้ำที่เขาคั่งคว่าปากไว้. โดยทิส เกิด
 ทางทิสเบื้องล่าง. โดยโอกาส มันตั้งอยู่
 ภายในกระเพาะปัสสาวะ. ถุกกระเพาะ-
 ปัสสาวะ ท่านเรียกชื่อว่า กระเพาะปัสสาวะ.
 เป็นที่ซึ่งน้ำมูตรจากสรฺรระ จะซึมเข้าไป,
 แต่ทางที่น้ำมูตรนั้น เข้าไปไม่ปรากฏ,

^๑ ฉ. มุตฺตฺนฺติ มุตฺตรสํ. ตํ วณฺโฑโต.

^๒ ฉ. อมุเข.

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปวิสติ, น จสฺส ปวิสम्मกุโก ปณฺณายติ,
 นิกุขम्मกุโก ปน ปากโฏ โหติ. ยมฺหิ
 จ มุคฺตสฺส ภริเต ปสฺสาวํ กโรมาติ
 สตุตํ อายุหนํ โหติ. ปริจฺเจทโต
 วตฺถิอพฺพนฺตเรน เจว มุคฺตภาเคน จ
 ปริจฺฉินฺนํ, อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท.
 วิสฺภาคปริจฺเจโท ปน เกสฺสทิสฺสเยว.

ส่วนทางออกปรากฏอยู่ เหมือนน้ำครำ
 ซึมเข้าไปในหม้อใส่เกลือ (หม้อเนื้อโปร่ง)
 ไม่มีปาก ที่เขาวางไว้ในแอ่งน้ำครำ,
 แต่ทางที่น้ำครำนั้นเข้าไป ไม่ปรากฏ
 ฉะนั้น. อนึ่ง เป็นกระเพาะปัสสาวะ ที่เมื่อ
 เต็มไปด้วยน้ำปัสสาวะแล้ว สัตว์ทั้งหลาย
 ก็จะมีความขวนขวายว่า เราจะถ่าย
 ปัสสาวะ. โดยตัดตอน ตัดตอนด้วยค้ำใน
 แห่งกระเพาะปัสสาวะ และด้วยส่วนแห่ง
 น้ำมูตร. นี้เป็นสภาคปริเจทแห่งน้ำมูตรนั้น.
 ส่วนวิสภาคปริเจท ก็เป็นเช่นเดียวกับผม
 นั้นเอง.

๒๑๔. เอวณฺทิ เกสฺสทิกเก โภฏฐาสเส
 วณฺณสณฺฐานทิสฺสกาสปริจฺเจทวเสน ววฺฐุ-
 เปตฺวา อณฺุพฺพโต นาคิสฺสิมโตติอาทินา
 นเยน วณฺณสณฺฐานคณฺธาสโยกาสวเสน
 ปณฺจธา ปฏิกฺกุลา ปฏิกฺกุลาติ มนสิกโรโต
 ปณฺณตฺติสฺสมติกกมวสาเน เสยฺยถาปิ
 จกฺขุมโต ปุริสฺสส ทฺวตฺตีสวณฺณานํ

๒๑๕. ก็แล เมื่อพระโยคี กำหนด
 โภฏฐาสทั้งหลาย มีผมเป็นต้น ด้วยอำนาจ
 แห่งสี่ สันฐาน ทิศ โอกาส และการตัดตอน
 อย่างนี้แล้ว มนสิการว่า เป็นปฏิกุล เป็น
 ปฏิกุล โดยอาการ ๕ เกี่ยวกับสี่ สันฐาน
 กลิ่น ที่อาศัยและโอกาส ตามนัยที่ว่า
 โดยลำดับ โดยไม่รีบค่วนนัก ดังนี้ เป็นต้น

คุณวิโรจน์ เศรษฐปราโมทย์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุสุมานิ เอกสุตตกคณฺธิคํ มาลํ ในที่สุดแห่งการก้าวล่วงบัญญัติ กำลังคู่ซึ่ง
 โอลิเกนฺตสุส สพฺพปุพฺพานิ อปุพฺพจริมฺมิว^๑ ภายนี้ยู่ที่ว่า ในภายนี้มีผม เป็นต้น ธรรม
 ปากฏานิ โหนฺติ, เอวเมว อตฺถิ เหล่านี้ทั้งหมด ก็จะปรากฏราวกะว่า
 อิมฺสมิ กายเ เกสาคิ อิมิ กายิ ไม่ก่อนไม่หลังกัน, เหมือนอย่างเมื่อบุรุษ
 โอลิเกนฺตสุส สพฺเพ เต ธมฺมา ผู้มีตาดี คุพวงดอกไม้อันมี ๓๒ สี ที่เขาร้อย
 อปุพฺพจริมฺมิว^๒ ปากฏา โหนฺติ. ไว้ด้วยด้ายเส้นเดียวกัน ดอกไม้ทุกดอกก็จะ
 เตน วุตฺตํ มนสิการโกสลลกถายํ ปรากฏราวกะว่าไม่ก่อนไม่หลังกัน ฉะนั้น.
 "อาทิกมฺมิกฺสุส หิ เกสาคิ มนสิการโโรโต เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวไว้ใน
 มนสิการโ คนฺตฺวา มุตฺตคฺคฺติ อิมิ มนสิการโกสลลกถาว่า "จริงอยู่ สำหรับ
 ปริโยสานโกฏฺฐาสเมว อาทจฺจ ติฏฺฐตี"ติ. พระโยคีผู้เป็นอาทิกัมมิกะ (เริ่มทำ) เมื่อ
 มนสิการไปว่า เกสา เป็นต้น มนสิการก็
 จะดำเนินไปจนจกโกฏฐาสสุตทํายว่า มุตฺตคฺคฺ
 นันนํเทยว แล้วหยุดอยู่" ดังนี้.

สเจ ปน พหิทฺธาปิ มนสิการํ ก็หากว่า พระโยคีจะน้อมมนสิการไป
 อฺปสฺสฺหริ, อถสุส เอวํ สพฺพโกฏฺฐาสเสสุ ภายนอกตัวบ้าง, ในเมื่อโกฏฐาสทั้งปวง
 ปากฏีญฺเฏสุ อาทิตฺตฺนฺตา มนฺสุส- เป็นธรรมชาติปรากฏชัดแล้วอย่างนี้ ลำดับ
 ติริจฺฉานาทโย สตฺตกาการํ วิหิตฺวา นั้น สัตว์ทั้งหลาย มีมนุษย์และเครื่องงาน

^๑ ฉ. อปุพฺพจริยมิว.

^๒ ฉ. อปุพฺพจริยว.

คุณพระธรรมวดี วชิรวรรณนะ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โกฏฐาสราสีวเสเนว อุกุฏฐนุติ, เป็นต้น ที่เที่ยวไปอยู่ ก็จะละอาการที่เป็น
 เตหิ จ อชฺโณหริยมานิ ปานโกชนาหิ สัตว์ปรากฏแก่เธอ โดยเป็นกองโกฏฐาส
 โกฏฐาสราสีมุหิ ปกุชฺปิมานมิว อุกุฏฐาติ. เท่านั้น, อนึ่ง ของคิม และของกินเป็นต้น
 ที่สัตว์เหล่านั้นกลืนกินอยู่ ย่อมปรากฏ ราวกะ
 ว่าสัตว์เหล่านั้นใส่เข้าไปในกองโกฏฐาส.

อดสฺส อณุปุพฺพมฺพณฺจนาทิวเสน ปฏิกฺขุลา ลำคับนั้น เมื่อพระโยคีนั้น มนสิการ
 ปฏิกฺขุลาติ ปุณฺนปุณฺนิ มนสิกโรโต อณุกฺกเมน ไปช้า ๆ ชาก ๆ ว่า เป็นปฏิกุล เป็น
 อปฺปนา อุกุฏฐชฺติ. ตตฺถ เกสาทีนํ ปฏิกุล ด้วยอำนาจการปล่อยไปตามลำคับ
 วุณฺณสฺสณฺจนาทิสฺสกาสปริจฺเจทวเสน อุกุฏฐานํ เป็นต้น อับปนาที่จะเกิดขึ้นตามลำคับ.
 อุกุคฺคหนิมิตฺตํ. สพฺพการโต ปฏิกฺขุลาเวเสน ในบรรดาโกฏฐาสเหล่านั้น ความปรากฏ
 อุกุฏฐานํ ปฏิกฺภาคนิมิตฺตํ. ตํ อาเสวโต ด้วยอำนาจสี่ สัจฐาน ทิศ โอกาสและ
 ภาวโยโต วุคฺคตฺนเยเนว อสฺสูกมฺมฏฺฐาเนสฺส การตัดตอนแห่งโกฏฐาสทั้งหลาย มีผม
 วีย ปจฺมชฺฌานวเสน อปฺปนา เป็นต้น เป็นอุคคหนิมิต. ความปรากฏ
 อุกุฏฐชฺติ. โดยเกี่ยวกับเป็นปฏิกุล โดยอาการทั้งปวง
 เป็นปฏิกภาคนิมิต. เมื่อพระโยคีช่องเสพ
 เจริญซึ่งปฏิกภาคนิมิตนั้นไป อับปนาที่จะเกิด
 ขึ้น โดยเกี่ยวกับเป็นปฐมฌาน เหมือนอย่าง
 ในอสุภกรรมฐานทั้งหลาย ตามนัยที่ได้กล่าว
 แล้วนั้นเที่ยว.

คุณพระรณวดี วศินวรรธนะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สา ยสฺส เอโกว โภฏจาโส พระโยคีรูปใดมีโภฏฐาสเดียวเท่านั้น
 ปากโฏ โหติ, เอกสฺมี วา โภฏจาเส ปราภว, หรือว่า บรรลุอุปนาในโภฏฐาส
 ออุปนํ ปตฺวา ปุน อณฺณสฺมี โยคํ น เดียวแล้ว ไม่กระทำความพยายามใน
 กโรติ, ตสฺส เอกาว ออุปชฺชติ. ยสฺส โภฏฐาสอื่นอีก, พระโยคีรูปนั้นก็มียอุปนา
 ปน อเนกโภฏจาสา ปากฎา โหนฺติ, อันเดียวเท่านั้นเกิดขึ้น. ส่วนพระโยคีรูปใด
 เอกสฺมี วา ฌานํ ปตฺวา ปุน อณฺณสฺมีปิ มีโภฏฐาสหลายอย่างปราภว, หรือว่า
 โยคํ กโรติ, ตสฺส มลลกตฺเถรสฺส^๑ บรรลุฌานในโภฏฐาสหนึ่ง ก็ยังทำความ
 วย โภฏจาสคณฺนาย ปจฺมชฺฌานานิ พยายามในโภฏฐาสแม้อื่นอีก, ปฐมฌาน
 นิพฺพตฺตุนฺติ. หลายดวง ย่อมเกิดแก่พระโยคาวจรนั้นได้
 ตามจำนวนโภฏฐาส เหมือนอย่างที่ยังเกิด
 แก่พระมัลลกเถระ ฉะนั้น.

โส กิรายสฺมา ทิมภาณกภยตฺเถรํ มีเรื่องว่า ท่านผู้มีอายุนั้น จับพระ-
 หตฺเถ คเหตุวา "อาวุโส อภย อิติ อภยเถระผู้บอกกล่าวที่ขนิกายที่มือ แล้ว
 ตาว อิมํ ปณฺหํ อุกฺกคฺคหาหิ"ติ วตฺวา กล่าววา "นี่แน่ะท่านอภย จากนั้นไป ท่านจง
 อาท "มหลลกตฺเถโร^๒ ทฺวตฺตีส- เรียนปัญหานี้ก่อนเถิด" ดังนี้แล้ว ก็กล่าว
 โภฏจาเสสฺส ทฺวตฺตีสาย ปจฺมชฺฌานานิ (ต่อไป)ว่า "พระเถระเฒ่ารูปหนึ่ง เป็น
 ลากิ. สเจ รตฺตี เอกิ ทิวา เอกิ ผู้ได้ปฐมฌาน ๓๒ ดวง ในโภฏฐาส ๓๒.

^๑ ฉ. มลลกตฺเถรสฺส.

^๒ ม. มลลกตฺเถโร.

สมาปชฺชติ, โส ตี^๑ อติเรกขุมาเสน
ปุณ สมฺพชฺชติ^๒, สเจ ปน เทวสิกั
เอกิ สมาปชฺชติ, อติเรกมาเสน ปุณ
สมฺพชฺชติ^๒ติ.

ถ้าท่านเข้ากลางคืนวัน ๑ กลางวันวัน ๑,
พระเถระรูปนั้น ก็จะติดอยู่กะฉนวนนั้นไปอีก
โดยเวลากว่าครึ่งเดือน (จึงจะเข้าได้หมด
ทุกฉนวน), แต่ถ้าท่านเข้าวันละ ๑ ฉนวน,
ท่านก็จะติดอยู่กะฉนวนอีก โดยเวลากว่า ๑
เดือน" ดังนี้.

เอวํ ปจฺมชฺฌานวเสน อิชฺฌมานมุปี
เจตํ กมฺมฏฺฐานํ วณฺณสณฺฐานาทีสุ
สตีพเลน อิชฺฌนโต กายกตาสตีติ
วุจฺจติ.

ก็กรรมฐานนี้ แม้ว่าจะสำเร็จอยู่โดย-
เกี่ยวกับเป็นปฐมฉนวนอย่างนี้ ท่านก็เรียกว่า
กายกตาสติ เพราะสำเร็จด้วยกำลังของ
การระลึกไปในโกฏฐาสทั้งหลาย อันเป็นไป
ในอาการ มีสี่ และสัณฐาน เป็นต้น.

อิมญฺจ ปน กายกตาสตีมนุยุตฺโต
ภิกฺขุ อรตีรติสโท โทติ, น จ นั
อรตี^๓ สหติ, อุปฺปนฺนํ อรตี อภิกฺขุยุ
อภิกฺขุยุ วิหฺรติ. ภยภเรวสโท โทติ,
น จ นั ภยภเรวํ สหติ, อุปฺปนฺนํ

ก็แล ภิกษุผู้ตามประกอบซึ่งกายกตา-
สตินี้ ย่อมเป็นผู้ข่มขี่ความไม่ยินดี และความ
ยินดีได้, แต่ความไม่ยินดี(และความยินดี)
ข่มขี่เธอไม่ได้, เธอย่อมอยู่ครอบงำความ
ไม่ยินดี (และความยินดี) ที่เกิดขึ้นทุกครั้ง

^๑ ฉ. โส ตนฺติ สทฺทา น ทิสฺสนฺติ.

^๒ ฉ. สมฺปชฺชติ.

^๓ ส. อรตีรติ.

ภยเกรวี่ อภิกุญย อภิกุญย วิหริติ. ใต้. ย่อมเป็นผู้ข่มขี่ความกลัว และอารมณ์
 ขโม โหติ สีตสฺส อุดฺดสฺส ฯเปฯ ที่น่ากลัวได้, แต่ความกลัว และอารมณ์
 ปาณทรานํ อธิวาสกชาติโก โหติ.^๑ ที่น่ากลัวข่มขี่เธอไม่ได้, เธอย่อมอยู่
 เกสาที่นํ วุณฺณเกทํ นิสฺสาย จตฺตุนํ ครอบงำความกลัว และอารมณ์ที่น่ากลัวที่
 ฌานานํ ลากิ โหติ. ฉ อภิญญา เกิดขึ้นทุกครั้งได้. ย่อมเป็นผู้อดทนต่อความ
 ปฏิวิชุดฺติ. ทनावความร้อนได้ ฯลฯ เป็นคนชนิดที่
 อดกลั้นต่อทุกข์ ขนาดจะคร่าเอาชีวิตได้.
 อาศัยสี่ต่าง ๆ ของโกฏฐาสทั้งหลาย มีผม
 เป็นต้นแล้ว ก็จะเป็นผู้ไถ่ถอน ๔. แห่งตลอด
 อภิญญา ๖ ใต้.

ตสฺมา ทเว อปฺปมตฺโต
 อนุญฺยเชถ ปณฺธิโต
 เอว อเนกานิสฺสี
 อิมิ กายคตาสตินฺติ.

เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตผู้ไม่ประมาท
 พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกายคตาสตินี้
 อันมีอันสงฆ์มากอย่างนี้ เกิด.

อิทํ กายคตาสติยํ วิตุถารกถามุขํ.

นี้เป็นถามุขโดยพิสดาร ในกายคตาสติ.

^๑ ม. อ. ๑๔/๒๑๔.

อานาปานสติกถา

ถถาวาด้วยอานาปานสติ

๒๑๕. อิทานิ ยนฺตํ ภควตา
 "อยมฺปิ โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ-
 สมาริ ภาวิตฺถ พหุลฺลิกโต สนฺโต เจว
 ปณฺีโต จ อเสจฺนโก จ สุโข จ วิหาโร,
 อุมฺปนฺนุมนฺเน จ ปาปกฺเก อกฺุสเส
 ฐมฺเม จานฺโส อนฺตรธาเปติ รูปสฺเมตี"^๑
 เอวํ ปลฺลิสฺสุวา :

๒๑๕. อานาปานสติกรรมฐาน อันมี
 วัตถุประสงค์ ๑๖ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญไว้
 อย่างนี้ว่า "คุณภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ-
 สมาริแม้นี้แล ที่ภิกษุทำให้เกิดขึ้นแล้ว ทำให้
 มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมที่สงบแท้ด้วย ประณีต
 ด้วย เกลี้ยงเกลาด้วย เป็นสุขวิหาร (ที่อยู่
 เป็นสุข) ด้วย, ทำอกุศลกรรมทั้งหลายอันชั่ว-
 ชั่ว ที่เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรธาน
 ไป ให้ระงับไป โดยพลันด้วย" ดังนี้ แล้ว
 ทรงแสดงไขไว้อย่างนี้ว่า :

"กถํ ภาวิตฺถ จ ภิกฺขเว
 อานาปานสฺสติสมาริ กถํ พหุลฺลิกโต
 สนฺโต เจว ปณฺีโต จ อเสจฺนโก
 จ สุโข วิหาโร, อุมฺปนฺนุมนฺเน
 จ ปาปกฺเก อกฺุสเส ฐมฺเม จานฺโส
 อนฺตรธาเปติ รูปสฺเมตี. อธิ

"คุณภิกษุทั้งหลาย ก็อานา-
 ปานสติสมาริ ภิกษุทำให้เกิดขึ้น
 อย่างไร ? กระทำให้มากอย่างไร ?
 จึงจะเป็นธรรมที่สงบแท้ด้วย ประณีต
 ด้วย เกลี้ยงเกลาด้วย เป็นสุขวิหาร
 ด้วย, ทำอกุศลกรรมทั้งหลาย อัน

^๑ ส. มห. ๑๔/๔๐๗.

ภิกขเว ภิกขุ อรณฺณคโต วา
 รุกขมูลคโต วา สุธมฺมาการคโต
 วา นิสิตฺติ ปลฺลงฺกํ อามุชิตฺวา
 อชฺฐิ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติ
 อปฺภูจเปตฺวา, โส สโตว อสฺสสฺติ
 สโต ปลฺลสฺสสฺติ. ทีฆิ วา อสฺสสฺนฺโต
 ทีฆิ อสฺสสํมิตฺติ ปชานาติ. ทีฆิ
 วา ปลฺลสฺสสฺนฺโต ฯเปฯ รสฺสํ วา
 อสฺสสฺนฺโต ฯเปฯ รสฺสํ วา
 ปลฺลสฺสสฺนฺโต รสฺสํ ปลฺลสฺสํมิตฺติ
 ปชานาติ. สพฺพกายปฏฺฐิเวทฺธิ
 อสฺสสฺสํมิตฺติ ลิกฺขติ. สพฺพกาย-
 ปฏฺฐิเวทฺธิ ปลฺลสฺสสฺสํมิตฺติ ลิกฺขติ.
 ปลฺลสฺสมุภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสฺสํมิตฺติ
 ลิกฺขติ. ปลฺลสฺสมุภยํ กายสงฺขารํ
 ปลฺลสฺสสฺสํมิตฺติ ลิกฺขติ. ปิตฺติปฏฺฐิเวทฺธิ.
 สุขปฏฺฐิเวทฺธิ. จิตฺตสงฺขารปฏฺฐิเวทฺธิ.
 ปลฺลสฺสมุภยํ จิตฺตสงฺขารํ. จิตฺตปฏฺฐิเวทฺธิ.
 อภิปฺโปมฺพยํ จิตฺตํ. สมหาทฺหิ
 จิตฺตํ. วิโมจยํ จิตฺตํ. อนิจฺจานุปลฺลสฺสํ.

ชั่วช้าที่เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นแล้ว
 ให้อันตรายกันไป ให้ระงับไปโดยพลัน
 ทั่วย. กุณฺรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระ-
 ศาสนานี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้
 ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งก้มบัลลังก์
 ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะ-
 หน้า, เหนือสตินั้นเหี่ยว หายใจเข้า
 มีสติหายใจออก.

(จตุกกะที่ ๑)

(๑) เมื่อหายใจเข้ายาว ก็ย่อมรู้ชัด
 ว่า เราหายใจเข้ายาวอยู่ บ้าง.
 เมื่อหายใจออกยาว ก็ย่อมรู้ชัดว่า
 เราหายใจออกยาวอยู่ บ้าง.
 (๒) เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็ย่อมรู้ชัด
 ว่า เราหายใจเข้าสั้นอยู่ บ้าง.
 เมื่อหายใจออกสั้น ก็ย่อมรู้ชัดว่า
 เราหายใจออกสั้นอยู่ บ้าง.
 (๓) ย่อมศึกษา(พยายามสำเหนียก)
 ว่า เราจักเป็นผู้ทำกองลมทั้งปวง
 ให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจเข้า.

บริษัทน้อยแตรีกเตอร์เซอร์วิส จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิจารณ์ปฐสี่. นิโรธานุปฐสี่.
 ปฏินิสฺสกุคานุปฐสี่ อสุสสี่สสามิติ
 ลิกขติ. ปฏินิสฺสกุคานุปฐสี่
 ปฐสี่สสี่สามิติ ลิกขตี"ติ"^๑

เอว โสฬสวตฺถุกํ อานาปานสฺสติกมฺมุจฺจํ
 นิตฺทิสฺสํ. ตสฺส ภาวนานิตฺทเทโส
 อณุปตฺโต. โส ปน ยสฺมา ปาฬิวณฺณานุ-
 สาเรเนว วุจฺจมาโน สพฺพการปริปุโร
 โหติ. ตสฺมา อยเมตฺถ ปาฬิวณฺณา-
 ปุพฺพกโม นิตฺทเทโส.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำกอง-
 ลมทั้งปวงให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจ
 ออก.

(๔) ย่อมศึกษาว่า เราจักทำกาย-
 สังขารให้ระงับ หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักทำกายสังขาร
 ให้ระงับ หายใจออก.

จตุกกะที่ ๒

(๕) ย่อมศึกษา(พยายามสำเนียง)
 ว่า เราจักเป็นผู้ทำปิติให้เป็นอัน
 รู้แจ้ง หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำปิติ
 ให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจออก.

(๖) ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำ
 สุขให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำสุข
 ให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจออก.

(๗) ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำ

^๑ ส. มหา. ๑๔/๔๐๗.

จิตตสังขารให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจ
เข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำจิตต-
สังขารให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจออก.

(๘) ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตต-
สังขารให้ระงับ หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตตสังขาร
ให้ระงับ หายใจออก.

จตุกกะที่ ๓

(๙) ย่อมศึกษา(พยายามสำเนียง)
ว่า เราจักเป็นผู้ทำจิตให้เป็นอัน
รู้แจ้ง หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำจิต
ให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจออก.

(๑๐) ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิต
ให้บันเทิง หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้
บันเทิง หายใจออก.

(๑๑) ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิต
ให้ตั้งมั่นเสมอ หายใจเข้า.

บริษัทสหศิลาเพิ่มพูล จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้ตั้งมั่น
เสมอ หายใจออก.

(๑๒) ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิต
ให้พ้น หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้พ้น
หายใจออก.

จตุกกะที่ ๔

(๑๓) ย่อมศึกษา(พยายามสำเหนียก)
ว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็น
เนื่อง ๆ ว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณา
เห็นเนื่อง ๆ ว่าไม่เที่ยง หายใจ
ออก.

(๑๔) ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็น
ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความ
คลายไป หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณา
เห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความคลายไป
หายใจออก.

บริษัทสหศิลาเพิ่มพูล จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

(๑๕) ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความคับไป หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความคับไป หายใจออก.

(๑๖) ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความปล่อยไป หายใจเข้า.

ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นความปล่อยไป หายใจออก ดังนี้
นั้นใด. บัดนี้ นิเทศแห่งการเจริญอานา-
ปานสติกรรมฐานนั้น ถึงแล้วโดยลำดับ.
แต่เพราะเหตุที่นิเทศ แห่งการเจริญอานา-
ปานสติกรรมฐานที่จะกล่าวถึงนั้น จะมีอัน
บริบูรณ์โดยอาการทั้งปวงได้ ก็ตามแนวแห่ง
คำพรรณนาพระบาลีเท่านั้น. ฉะนั้น ต่อไปนี้
จึงเป็นนิเทศที่มีคำพรรณนาพระบาลี เป็น
เบื้องต้นในอานาปานสติกรรมฐานนี้.

บริษัทสหสิลาเพิ่มพูล จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๑๖. กถิ ภาวิโต จ ภิกขเว
อานาปานสูตติสมาธิ เอตถ ตาว
กถนฺติ อานาปานสูตติสมาธิภาวนาน^๑
นानุปการโต วิตุถาเรตุกมฺยตาปุจฺฉา.
ภาวิโต จ ภิกขเว อานาปานสูตติสมาธิ
นानุปการโต วิตุถาเรตุกมฺยตาย ปุญฺจ-
ธมฺมนิทฺสสน. กถิ พหุลีกโต ฯเปฯ
วฺุสเมตฺตี เอตถาปิ เอเสว นโย.
ตตฺถ ภาวิโต ติ อุปปาทิโต วฑฺฒิโต วา.
อานาปานสูตติสมาธิ อานาปาน-
ปริกฺคาทิกาย สตียา สทฺธิ สมฺปยุตฺโต
สมาธิ. อานาปานสูตติย วา สมาธิ
อานาปานสูตติสมาธิ. พหุลีกโต ติ ปุณฺปน
กโต. สนฺโต เจว ปณฺีโต จ าติ สนฺโต
เจว ปณฺีโต เจว. อุภยตฺถ เอว-สทฺเทน
นियโม เวทิตฺพุโพ. กิ วฺุคฺค โหติ ?
อฺยณฺหิ ยถา อสุภกมฺมฺจฺฉาน เกวล
ปฏฺิเวธวเสน สนฺต จ ปณฺีต จ,

๒๑๖. จะขอขยายความในคำว่า กถิ
ภาวิโต จ ภิกขเว อานาปานสูตติสมาธิ
(คฺูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อานาปานสูตติสมาธิ
ภิกษุทำให้เกิดขึ้นอย่างไร ?) นี้ ก่อน บทว่า
กถิ (อย่างไร ?) เป็น คำ ถาม ด้วย พระ-
ประสงค จะ ทรง ขยาย การ เจริญ อานาปาน-
สูตติสมาธิ ให้ พิสคาร โดย ประการ ต่าง ฯ.
ชื่อว่า ภาวิโต จ ภิกขเว อานาปานสูตติ-
สมาธิ เป็น การ แสดง ธรรม ที่ ตรัส ถาม ไว้ ด้วย
พระ ประสงค จะ ทรง ขยาย ให้ พิสคาร โดย-
ประการ ต่าง ฯ. แม้ ใน คำ ว่า กถิ พหุลีกโต
ฯเปฯ วฺุสเมติ (กระทำ ให้ มาก อย่างไร ?
ฯลฯ ให้ อันตรธาน ระงับ ไป โดย พลัน ด้วย)
ดังนี้ นี้ ก็มี นี้ นี้ แหละ. ใน บท เหล่านั้น บทว่า
ภาวิโต แปลว่า ทำ ให้ เกิดขึ้น หรือ เจริญ.
บทว่า อานาปานสูตติสมาธิ ได้ แก่ สมาธิ
ที่ สัมปยุต กับ สติ ที่ กำหนด คือ เอา ลม หายใจ เข้า
และ ลม หายใจ ออก. อีก อย่าง หนึ่ง สมาธิ

^๑ จ . . .สมาธิภาวนา .

บริษัทสหศิลาเพิ่มพูล จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรวราช บ.พ. ๓-๕

ธรรมชาติที่ประณีต คือกระทำทำให้ไม่รู้จักอึด
แม้เพราะความที่มีอารมณ์ประณีต, แม้
เพราะความที่มีองค์ประณีต ฉะนั้นแล. เพราะ
เหตุนี้ จึงตรัสว่า "สนฺโต เจว ปณฺโฑ จ"
ดังนี้ไว้.

อเสจนโก จ สุโข จ วิหาโรติ
เอตฺถ ปน นาสฺส เสจนนฺติ อเสจนโก,
อนาสิตฺตโก อพฺโพทิตฺตโณ ปาฏฺฐิเยกฺโก
อาเวณฺโณ. นตฺถิ เอตฺถ ปริกฺกมฺเมน วา
อุปจาเรน วา สนฺตฺตา. อาทิสมนฺนาหารโต
ปฏฺฐิตี^๑ อตฺตโน สภาเวเนว สนฺโต จ
ปณฺโฑ จาติ อตฺตโณ. เกจฺจ ปน
อเสจนโกติ อนาสิตฺตโก โอบฺชวฺนโต
สภาเวเนว มธฺโรติ วนฺตฺติ. เอวมยฺ
อเสจนโกว^๒ อปฺปิตฺตฺตฺกฺขณฺเ กายิก-
เจตสิกฺสุขปฏิลาภาย สํวตฺตฺนโต สุโข
จ วิหาโรติ เวทิตฺตฺโพ. อุปฺปนฺนฺปนฺเนติ

ส่วนในคำว่า อเสจนโก จ สุโข จ
วิหาโร (เกลี้ยงเกลาค้วย เป็นสุขวิหาร
ค้วย) นี้ ความว่า ชื่อว่า อเสจนโก
(เกลี้ยงเกลาค้วย) เพราะอรรถว่าไม่มีเสจนะ
(สิ่งราครด), คือ ไม่ถูกราดรด ใต้แก่
ไม่ปะปน เป็นเฉพาะอีกอย่างหนึ่ง เป็น
ส่วนหนึ่งต่างหาก. ในสมาธินี้ ภาวะ
ที่สงบไป เพราะบริกรรมก็ดี เพราะ
อุปจาระก็ดี ไม่มี. สงบและประณีต
ตามสภาวะของตนที่เกี่ยว จำเดิมแต่เริ่ม
ประมวล. ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า
บทว่า อเสจนโก ใต้แก่ ไม่ต้องราครด

^๑ ฉ. ปฏฺฐิตี.

^๒ ฉ. อเสจนโก จ.

คุณเพ็ญแข ชนระวงศ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อวิภขมุภิตะ อวิภขมุภิตะ. ปาปเกติ ก็คือมีโอชะ อร่อยตามสภาวะของตณนั้นเทียว
 ลามเก. อกุสเส ธมฺเมติ อโกสลยสมฺภูเต ดังนี้. ก็อานาปานสติสมาธิที่ชื่อว่า อเสจนกะ
 ธมฺเม. จानโส อนฺตรธาเปตีติ ขณเนว นี้ อย่างนั้นนั้นเทียว ฟังทราบว่าเป็นสุขวิหาร
 อนฺตรธาเปติ วิภขมุภิตะ. วูปสมะตีติ (ที่อยู่เป็นสุข) ด้วย เพราะเป็นไปพร้อม
 สฺมฺภูจฺจ อุปสมะตี. นิพเพธภาคียตฺตา เพื่อการได้มาซึ่งสุขทางกาย และสุขทางใจ
 วา อนุปฺพุเพน อริยมกฺคหฺมฺปิปฺตฺโต ในเพราะทุก ๆ ขณะที่ถึงอัปปนา. บทว่า
 สมฺมุจฺฉินฺทิตฺติ, ปฏิปฺสฺสมฺเมตีติ. วุตฺตํ โหติ. อุปฺปนฺนูปฺปนฺเน (ที่เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นแล้ว)
 คือ ที่ยังข่มไม่ได้ ข่มไม่ได้. บทว่า ปาปเก
 แปลว่า อันชั่วช้า. บทว่า อกุสเส ธมฺเม
 (อกุศลธรรมทั้งหลาย) คือ ธรรมที่เกิดแต่
 ความไม่ฉลาดทั้งหลาย. บทว่า จานโส
อนฺตรธาเปติ (ให้อันตรธานไปโดยพลัน)
 ได้แก่ให้อันตรธาน คือ ข่มไว้ได้โดยขณะ
 ที่เดียว. คำว่า ให้ระงับ คือเข้าไปสงบ
 เสียได้ด้วยดี. หรือว่า ถึงความเจริญแห่ง
 พระอริยมรรคตามลำดับ เพราะความที่เป็น
 นิพเพธภาคียสมาธิ (สมาธิที่มีส่วนแห่งการ
 แทะทะลุสัจจะ) แล้วก็ย่อมตัดขาดเสียได้,
 อธิบายว่า ทำให้ระงับไป.

คุณเพ็ญแข ชนะวงศ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อัย ปเนตถ สงฺเขปฺตฺโถ. ภิกฺขเว
เกน ปกาเรน เกนากาเรน เกน วิธินา
ภาวิตฺถ อานาปานสฺสตีสมาทิ เกน
ปกาเรน พหุสฺสีกฺโข สนฺโต เจว ฯเปฯ
วูปสเมตฺตี^๑

ส่วนความสังเขปในพระบาลี ที่เป็น
คำถามนี้ มีดังต่อไปนี้. คุณกรภิกษุทั้งหลาย
อานาปานสติสมาธิ ภาษุทำให้เกิดขึ้นได้
โดยประการไร ? คือ โดยอาการไร ?
โดยวิธีไหน ? กระทำให้มากโดยประการไร
จึงจะเป็นธรรมที่สงบแท้ด้วย ฯลฯ ให้ระงับ
ไปด้วย ดังนี้.

๒๑๑. อิทานิ ตมตฺถํ วิตุถาเรนฺโต
"อิธ ภิกฺขเว"ติอาทิมาท. ตตฺถ อิธ
ภิกฺขเว ภิกฺขุติ ภิกฺขเว อิมสฺมี สาสเน
ภิกฺขุ. อัย หิ เขตฺถ อิธ-สทฺโท
สพฺพปฺการอานาปานสฺสตีสมาทินิพฺพตฺตกสฺส
ปุกฺกกลสฺส ^๒สนฺนิยฺยภฺตฺตสํสณฺนปริทีปโน
อณฺณสํสณฺนสฺส ตถาภาวปฏิเสธโน จ.
วุตฺตณฺเฑหฺตํ "อิเชว ภิกฺขเว สมโณ ฯเปฯ
สุณฺณา ปรปฺปวาทา สมณฺเณ อณฺเณหิ"^๓ติ.

๒๑๑. บัดนี้ พระผู้มีพระภาค เมื่อจะ
ทรงขยายเนื้อความนั้นให้พิสดาร จึงตรัสว่า
"อิธ ภิกฺขเว" ดังนี้ เป็นต้นไว้. ในคำ-
เหล่านั้น คำว่า อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เท่ากับ
ภิกฺขเว อิมสฺมี สาสเน ภิกฺขุ (แปลว่า
คุณกรภิกษุทั้งหลาย ภาษุในพระศาสนานี้).
ก็ อิธ - ศัพท์ (ที่แปลว่า ในพระศาสนานี้)
ในคำว่า อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นี้ แสดง
ถึงพระศาสนานันเป็นที่อาศัยของบุคคล ผู้จะ

^๑ ส. มหา. ๑๔-๔๐๗.
^๒ ฉ. สนฺนิยฺยภฺตฺต...
^๓ องฺ. จตฺตก. ๒๑/๓๒๓, ม. ม. ๑๒/๑๒๘,
ปาลิยมุขณ สมณฺเณ อณฺเณหิตี ทิสฺสตี,
สมณฺเณ อณฺเณหิตี.

คุณเพ็ญแข ชนระวงศ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เตน วุคฺคํ "อิมสฺมึ สาสเน ภิกฺขุ"ติ.

ทำอานาปานสติสมาธิให้บังเกิดได้โดยประ-
การทั้งปวง และปฏิเสธความเป็นอย่างนั้น
แห่งศาสนาอื่น. ข้อนี้ สมจริงตามที่ตรัสไว้
ว่า "คฤกรภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีอยู่ใน
พระศาสนานี้เท่านั้น ฯลฯ ลัทธิของศาสนา
อื่นว่างเปล่าจากสมณะ ผู้รู้ทั่วถึงทั้งหลาย"
ดังนี้. เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า
"อิมสฺมึ สาสเน ภิกฺขุ" ดังนี้.

อรุณคโตะ วา รุกขมูลคโตะ
วา สุณณาการคโตะ วา อิทมสฺส
อานาปานสฺสตีสมาธิภาวนานุรูปเสนาสนปริค-
คหปริทีปนี. อิมสฺส ทิ ภิกฺขุโน ที่มรุตฺตํ
รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ อนุวิสฺฐํ จิตฺตํ
อานาปานสฺสตีสมาธิอารมฺมณํ อภิริหิตุํ
น อิจฺฉติ, กุญฺโณณยุตฺตรโถ วิย
อุปฺปถเมว ธาวติ. ตสฺมา เสยฺยถาปิ
นาม โคโป กุญฺเณญา สพฺพิ ชีริ
ปิวิตฺวา วุฑฺฒิติ กุญฺวจฺฉํ ทเมตฺถกาโม
เณฺคโตะ อปเนตฺวา เอกนฺเต มหนฺตํ

ชื่อว่า อรุณคโตะ วา รุกขมูลคโตะ
วา สุณณาการคโตะ วา (ไปสู่ป่าก็ได้ ไปสู่
โคนไม้ก็ได้ ไปสู่เรือนว่างก็ได้) นี้ เป็น
คำที่แสดงการกำหนดถือเอาซึ่งเสนาสนะอัน
เหมาะสม ต่อการเจริญอานาปานสติสมาธิ
ของภิกษุ นั้น. ก็จิตอันเข้าไปในอารมณ์
ทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น มาตลอดกาลนานของ
ภิกษุรูปนี้ ย่อมไม่ปรารถนาที่จะย่างขึ้นสู่
อารมณ์แห่งอานาปานสติสมาธิ, ย่อมแล่นไป
นอกทางท่าเดียว เหมือนอย่างรถที่เทียม
ด้วยโคโคง(โคพยศ) ฉะนั้น. เพราะฉะนั้น

คุณเพ็ญแข ชนะวงศ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฌมฺภิ นิกฺขนิตฺวา ตตฺถ โยตุเตน
 พนฺธะเยย, อถสฺส โส วฺจฺโฉ อิติ
 จิตฺ จ วิปฺสนฺทิตฺวา ปลายิตฺถุ อสฺกฺโกนฺโต
 ตเมว ฌมฺภิ อุนฺนิสีเทเยย วา อุนฺนิปฺชเชเยย
 วา, เอวเมว อิมินาปิ ภิกฺขุณา ที่มฺรตฺถํ
 รูปารมฺมณาทิสฺปานวฺทิตฺถิ ทุฏฺฐจิตฺถํ
 ทเมตฺถกาเมน รูปาทิอารมฺมณโต อปเนตฺวา
 อรณฺณํ วา ฯเปฯ สฺถนาการํ วา
 ปวิสิตฺวา ตตฺถ อสฺสาสปฺสฺสาสถมฺภ
 สติโยตุเตน พนฺธิตพฺพิ. เอวมสฺส ตํ
 จิตฺถํ อิติ จิตฺ จ วิปฺสนฺทิตฺวาปิ
 บุปฺเพ อัจฺฉณารมฺมณํ อลภมาณํ
 สติโยตุตํ ฉินฺทิตฺวา ปลายิตฺถุ อสฺกฺโกนฺตํ
 ตเมวารมฺมณํ อฺปะจารบฺพนาวเสน อุนฺนิสีทติ
 เจว อุนฺนิปฺชชติ จ. เตนานุ
 โปราณา :

จึงเปรียบเหมือนว่า คนเลี้ยงโค ใครจะฝึก
 ลูกโคโกงที่เติบโตเพราะได้คั้นน้ำนมทั้งปวง
 แห่งแม่โคโกง จึงต้องพรากมันจากแม่โค
 ผังเสาใหญ่เข้า ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้ว ก็ใช้
 เชือกผูกมันไว้ที่เสานั้น, ลำคั้นนั้น ลูกโค
 คั้นนั้นของเขา ก็จะคั้นปล่านไปข้างนั้นข้างนี้
 เมื่อไม่อาจที่จะหนีไปได้ ก็จะพืงหมอบอยู่
 ใกล้เคียง หรือนอนอยู่ใกล้เสานั้นเอง ชื่อแม่
 ฉันทโค, ภิกษุแม้รูปนี้ ใครจะฝึกจิตร้ายอัน
 เจริญเพราะการคั้นรสแห่งอารมณ์มีรูปารมณ
 เป็นต้น มาตลอดกาลนาน จึงต้องพรากจาก
 อารมณ์ มีรูปเป็นต้น เข้าไปสู่ป่าบ้าง ฯลฯ
 สู่เรือนว่างบ้าง ณ ป่าเป็นต้นนั้น พึงใช้
 เชือกคือสติ ผูกเข้า ที่เสาคือลมหายใจเข้า
 และลมหายใจออก. ก็โดยประการอย่าง
 นี้ จิตนั้นของภิกษุนั้น แม้ว่าจะคั้นปล่านไป
 ข้างนั้นข้างนี้ เมื่อไม่ได้อารมณ์ที่เคยชิน
 ในกาลก่อน ก็ไม่อาจที่จะคั้น เชือกคือสติ
 หนีไปได้ ก็ย่อมหมอบใกล้และนอนใกล้
 อารมณ์นั้นนั่นเอง ด้วยอำนาจแห่งอุปจาระ

คุณเพ็ญแข ชนระวงศ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

และอัปนา ฉะนั้นนั้นเทียว. เพราะเหตุนี้
ท่านโบราณจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า :

"ยถา ฌมฺเภ นิพฺนุชฺชเยย
 วจุฉิ ทมฺ นโร อธิ
 พฺนุชฺชเยยว สกํ จิตฺตํ
 สตฺยารมฺมณ ทพฺพนุ"ติ?

"คนในโลกนี้ เมื่อจะฝึกลูกโค ก็พึง
ผูกไว้ที่เสา ฉนฺโต ภิกษุพึงใช้สติ
ผูกจิตของตนให้มั่นที่อารมณ์ ฉนฺตํ"
ดังนี้.

เอวมสฺเสตํ เสนาสนํ ภาวนาอนุรูป
โหติ. เตน วุตฺตํ "อิทฺมสฺส อานาปานสฺสติ-
สมาธิภาวนาอนุรูปเสนาสนปริกฺกหปรินิพฺนุ"ติ.

ป่าเป็นต้นนี้ จึงจัดเป็นเสนาสนะ
ที่เหมาะสมต่อภาวนาของภิกษุนี้ โดยประ-
การที่กล่าวแล้วนี้. เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า
จึงกล่าวว่า "ชื่อว่า อรณฺณคโตะ วา ฯ เปฯ
สุณฺณาการคโตะ วา นี้ เป็นคำที่แสดงการ-
กำหนดถือเอาซึ่งเสนาสนะอันเหมาะสม ต่อ
การเจริญอานาปานสติสมาธิ ของภิกษุนี้"
ดังนี้ไว้.

อถวา ยสฺมา อิทํ กมฺมฏฺฐานป-
ปฺเภเต มุทฺธภูติ สพฺพพฺพุทฺตปฺจเจกพฺพุทฺ-

อีกนัยหนึ่ง เพราะการที่พระโยคาวจร
ไม่ละชายบ้านที่อิงคະนိง คัวยเสียงหญิง

๑ สมณตปาสาทิกา. ๑/๔๘๗, สุมงฺคฺลวิลาสิณี.
๒/๔๘๐, ปปญฺจสุทฺธิ. ๑/๓๔๑.

คุณเพ็ญแข . ชนระวงศ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พุทธสาวกาน วิเสสธัมมทิกมม- เสียงชาย เสียงข้าง เสียงม้า เป็นต้น
 สุขวิหารปฏุจัน อานาปานสูสติกมมจัน แล้วเจริญอานาปานสติกรรมฐานนี้ อันเป็น
 อิติปริสทตฺถิสสาทิสทสมากุล กามนฺตฺ ยอดในประเภทกรรมฐาน ที่เป็นปัทฐาน
 อปริจฺจชิตฺวา น สุกริ ภาเวตุ, แห่งการบรรลุคุณวิเศษและทิฏฐธัมมสุขวิหาร
 สททกฏกตฺตา ฌานสูส. อคามเก ปน (การอยู่เป็นสุขในอัทภานนี้) ของพระพุท-
 อรณฺเณ สุกริ โยคาวจรเน อิทฺ เจ้า พระปัจเจกพุทเจ้า และสาวกของ
 กมมจัน ปริกฺคเหตุวา อานาปาน- พระพุทเจ้าทั้งปวง มิใช่กิจที่ท่านจะทำได้
 จตฺตชฺฌานํ^๑ นิพฺพตฺเตตฺวา ตเทว ง่าย เพราะฌานมีเสียงเป็นเสียนนาม.
 ปาทกิ กตฺวา สงฺขารे สมฺมสฺสิตฺวา ส่วนในป่าซึ่งหาบ้านมิได้ การที่พระโยคาวจร
 อคฺคผลิ อรทตฺติ สมฺปาปฺณิตฺุ, ตสฺมาสูส จะกำหนดถือเอากรรมฐานนี้ ทำฌาน ๔ ใน
 อนฺรูปเสนาสนํ ทสฺเสนฺโต ภควา อานาปานให้บังเกิด แล้วทำฌานนั้นนั้นแหละ
 "อรณฺณคโต วา"ติอาทิมาท. ให้เป็นบาท พิจารณาสังขารจนบรรลุผลอัน
 เลิศ คือพระอรหัต ย่อมเป็นกิจที่ท่านกระทำ
 ได้ง่าย, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค
 เมื่อจะทรงแสดงเสนาสนะที่เหมาะสม แก่
 พระโยคาวจรนั้น จึงตรัสไว้ว่า "อรณฺณคโต
 วา" ดังนี้ เป็นต้น.

^๑ ม. จตฺกชฺฌานํ.

วตฺถุวิชฺชาจริโย วยี หนี ภควา,
 โส ยถา วตฺถุวิชฺชาจริโย นครภูมิ
 ปสฺสตีตฺวา สฺกุจฺจ อฺปปริกฺขิตฺวา "เอตฺถ
 นครี มาเปถา"ติ อฺปทิสฺสตี, โสตฺถินา จ
 นครเร นิฏฺฐิตฺเต ราชกฺุลโต มหาสฺกการี
 ลภตี, เอวเมว โยคาวจรสฺส
 อนุรูปเสนาสนํ อฺปปริกฺขิตฺวา "เอตฺถ
 กมฺมฏฺฐานํ อนุยฺยชิตฺพพฺพ"ติ อฺปทิสฺสตี,
 ตโต ตตฺถ กมฺมฏฺฐานมนุยฺยตฺเตน โยคินา
 กเมน อรหฺตฺเต ปตฺเต "สมฺมาสมฺพุทฺโธ
 วต โส ภควา"ติ มหนฺตํ สฺกการี ลภตี.

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นคุณ
 อาจารย์ผู้มีวิชาคุณขั้นที่, เปรียบเหมือนว่า
 อาจารย์ผู้มีวิชาคุณขั้นที่ พบภูมิประเทศ
 สำหรับสร้างเมืองแล้ว ตรวจสอบเป็น-
 อย่างดีแล้ว ก็ชี้แนะว่า "จงสร้างเมือง
 ตรงนี้เถิด" ดังนี้, และเมื่อเมืองสำเร็จได้
 โดยสวัสดิ์แล้ว ก็ยอมได้รับการสักการะใหญ่
 จากราชสกุล ฉันทโค, พระผู้มีพระภาคนั้น
 ก็ทรงตรวจสอบเสนาสนะที่เหมาะสม แก่
 พระโยคาวจรแล้ว ก็จะทรงชี้แนะว่า
 "พึงบำเพ็ญกรรมฐาน ณ ที่นี้เถิด" ดังนี้,
 ต่อจากนั้นไป เมื่อพระโยคีประกอบกรรม-
 ฐาน ในเสนาสนะที่ทรงชี้แนะไว้นั้น บรรลุ
 พระอรหัตโดยลำดับแล้ว พระองค์ก็ยอมทรง
 ได้รับความสักการะใหญ่ว่า "พระผู้มีพระภาค
 พระองค์นั้น เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหนอ"
 ดังนี้.

อโย ปน ภิกฺขุ ทิปิสฺสตีโสตี วุจฺจตี.
 ยถา หนี มหาทีปรัชา อรฺธเว ทิณฺคหนํ
 วา วนคหนํ ีวา ปพฺพคคหนํ ีวา นิสฺสาย

อนึ่ง ภิกษุนี้ ท่านเรียกว่า ผู้เป็นเช่น
 กับเสือเหลือง. พึงทราบอธิบายว่า เหมือน
 อย่างว่า พญาเสือเหลืองใหญ่ อาศัยพงหญ้า

คุณเพ็ญแก่ ชนะวงศ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิลียิตฺวา วณฺหิสฺสโศกณฺณสุภฺรทโย มิเค บ้าง ป่ารกบ้าง ที่รกตามภูเข้าง ในป่า
 คณฺหตี^๑ เอวเมว อัย อรณฺณาทิสฺส ช่อนตัว จึงจับเอาเนื้อทั้งหลาย มีกระบือป่า
 กมฺมฏฺฐานมนุญฺชฺนโต ภิกฺขุ ยถากุณฺเณ โขป่า กวางป่า สุกกรป่าเป็นต้นได้ ฉนฺได,
 โสตาปตฺติสกทาคามิอนาคามิอรหฺตฺตมคฺเค ภิกษุผู้ประกอบกรรมฐานอยู่ในเสนาสนะ มี
 เจว อริยผลณฺจ คณฺหตีติ เวทิตฺพฺโพ. ป่าเป็นต้นนี้ ก็ย่อมยึด พระโสดาปัตติมรรค
 เตนาหุ โปราณา : สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหฺตมรรค
 และพระอริยผล ไว้ได้ตามลำดับ ฉนฺนั
 เหมือนกัน. เพราะเหตุนั้น ท่าน
 โปราณาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวว่า :

"ยถาปิ ทีปโก นาม
 นิลียิตฺวาน^๒ คณฺหตี มิเค
 ตเถวายํ พุทฺธปฺตฺโต
 มุตฺตโยโก วิสฺสโก
 อรณฺณํ ปวิสิตฺวาน
 คณฺหตี ผลมุตฺตมนุ"^๓ติ."

"ธรรมกว่า เสือเหลือง ช่อนตัวอยู่
 จึงจับเอาเนื้อทั้งหลายได้ ฉนฺได
 ภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรนี้ ประกอบความ
 เพียร เจริญวิปัสสนา เข้าป่าแล้ว
 จึงยึดผลที่สูงที่สุดไว้ได้ ฉนฺนั ดังนี้.
 ดังนี้."

^๑ ฉ. คณฺหาตี.
^๒ ฉ. นิลียิตฺวา.
^๓ สมฺนุตปาสาทิกกา. ๑/๔๔๘, สุมงฺคฺลวิลาสิณี.
 ๒/๔๘๑, ปปญฺจสุทฺธิ. ๑/๓๔๒.

คุณเพ็ญแข ชนะวงศ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

(ไปสู่เรือนว่าง) คือไปสู่สถานที่ว่าง ใต้แก่
โอกาสอันสงัด. ก็ในบรรดาเสนาสนะ
เหล่านี้ แม้ไปสู่เสนาสนะ ๑ อย่างที่เหลื่อ
ยกเว้นป่าและโคนไม้เสีย ก็ควรที่จะกล่าว
ว่า สุธมมาการกโต.

เอวมสฺส อุตฺตุตฺตยานุกูลํ ธาตุ-
จริยานุกูลญฺจ อานาปานสฺสตีภาวนานูรูปิ
เสนาสนํ อุปทิสิตฺวา อลีนานุทฺตจฺจปฺกฺขิกิ
สนฺตมิริยาปถิ อุปทิสฺนฺโต นีสิตฺตี อาท.
อถสฺส นิสฺขุชาย ทฬฺหภาวํ อสฺสาสปฺสฺสาสาณํ
ปวตฺตตนฺสฺสขตฺติ อารมฺมณฺปรึคฺคหุปายญฺจ
ทสฺเสนฺโต ปลฺลงฺกํ อากฺขิตฺวาตีอาทิมาท.
ตตฺถ ปลฺลงฺกนฺติ สมนฺตโต อูรฺพทฺธาสนํ.
อากฺขิตฺวาตี พนฺธิตฺวา. อุชฺชิ กายิ
ปณฺธิชายาตี อูปริมสฺรึริ อฺชฺชกิ จเปตฺวา.
อญฺจารสฺปิฏฺจิกญฺญเก โภภฺยิยา โภภฺยิ
ปฏฺฐิปาทฺเตตฺวา. เอวณฺธิ นีสิตฺตฺสฺส
จมฺมมฺสฺนฺทารุณิ น ปณฺนตฺติ. อถสฺส
ยา เตสฺสิ ปณฺนปฺจฺจยา ขณฺเ ขณฺเ

พระผู้มีพระภาค กรั้นทรงชี้แนะ
เสนาสนะอันเหมาะสม ต่ออานาปานสติ-
ภาวนา ซึ่งอนุกุลต่ออญฺจ ๓ และอนุกุลต่อธาตุ
และจริยา แก่ภิกษุ นั้น อย่างนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงชี้แนะอิริยาบถที่สงบ อันเป็นฝักฝาย
แห่งความไม่หคหุ่ และความไม่ฟุ้งซ่าน จึง
ตรัสว่า นีสิตฺติ (นั่ง) ดังนี้. ลำดับนั้น
เมื่อจะทรงแสดงภาวะที่มั่นคง แห่งการนั่ง
ความสะดวกในอันทำลมหายใจเข้า และ
ลมหายใจออกให้เป็นไป และอุบายกำหนด
ถือเอาซึ่งอารมณ์ จึงตรัสว่า ปลฺลงฺกํ
อากฺขิตฺวา (กู้บัลลังก์) ดังนี้เป็นต้น. ในบท
เหล่านั้น บทว่า ปลฺลงฺกํ ใต้แก่ การนั่ง
ชดชวาไว้โดยรอบ. บทว่า อากฺขิตฺวา (กู้)

พระพุทธศาสนา ม.ท. ๗-๑๖

คุณเพ็ญแข ชนะวงศ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เวทนา อุบุปฺพชฺเชยฺยํ, ตา นุบุปฺพชฺชนฺติ. ตาสฺ อุนุบุปฺพชฺชมานาสฺ จิตฺตํ เอกกุกฺกํ โหติ, กมฺมฏฺฐานํ น ปริปตฺติ, วุฑฺฒิ ผาติ อุปกฺจฺจติ. ปริมุขํ สติ อุปฺภูจฺเปตฺวา กมฺมฏฺฐานาภิมุขํ สติ สฺยยิตฺวา. อถฺวา ปฺริติ ปฺริคฺคหฺภูโส. มุขฺนฺติ นฺิยฺยานฺภูโส. สฺตีติ อุปฺภูจฺานฺภูโส. เตน วฺจฺจติ "ปริมุขํ สตินฺ"ติ^๑ เอว ปฺริสฺสมฺภิตาย วฺตฺตนเยนเปตฺถ. อตุโถ ทฺฏฺสฺสฺโพ. ตฺตฺรารยํ สงฺเขโป ปฺริคฺคหิตนฺิยฺยานํ สฺตี กตฺวาติ.

คือ ชัดเข้า. ชื่อว่า อุบุ กาย ปณิธาย (ตั้งกายให้ตรง) คือ ตั้งสรีระที่อนบนให้ตรง. ได้แก่ ทำกระดูกสันหลัง ๑๘ ขึ้นให้ปลายกับปลายจกกัน. ค้ำยว่า เมื่อพระโยคีนั่งอย่างนี้ หนัง เนื้อ และเอ็น จะไม่ตึง. เมื่อเป็นเช่นนั้น เวทนาที่จะพึงเกิดขึ้นแก่เธอในแต่ละขณะ เพราะมีความตึงแห่งหนังเป็นต้นเหล่านั้น เป็นปัจจัย ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้. เมื่อเวทนาเหล่านั้นเกิดขึ้นไม่ได้ จิตก็ย่อมเป็นธรรมชาติที่มีอารมณ์เดียว, กรรมฐานจะไม่ตกไป, จะเข้าถึงความเจริญ ความเพิ่มพูนได้. ชื่อว่า ปริมุขํ สติ อุปฺภูจฺเปตฺวา (คำทรงสติไว้เฉพาหน้า) คือ ตั้งสติไว้ให้มุ่งหน้าตรงต่อกรรมฐาน. อีกนัยหนึ่ง พึงทราบความหมายในคำนี้ แม้ตามนัยที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวไว้ในคัมภีร์ปฺริสฺสมฺภิตามรรค อย่างนี้ว่า คัมภีร์ว่า ปฺริ มีอรรถว่า กำหนดถือเอา.

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๖๔.

ศัพท์ว่า มุขี มีอรรถว่า ออกไป. ศัพท์ว่า สติ มีอรรถว่า เข้าไปตั้งไว้. เพราะเหตุ นั้น จึงกล่าวว่ "ปริมุขี สติ" ดังนี้. ใน คำนั้น มีความหมายสังเขปนี้ว่า ทำสติให้มี อันออกไป (จากธรรมอันเป็นปฏิภาณ) อัน กำหนดถือเอาได้แล้ว ดังนี้.

๒๑๘. โส สโตว อสฺสสตี^๑ โส ภิกฺขุ เอว นิสีหิตฺวา เอวญฺจ สตี อပ္ภุจเปตฺวา ตํ สตี อวิหฺนฺโต สโตเอว อสฺสสตี สโต ปสฺสสตี, สโตการี โหตีติ วุตฺตํ โหติ. อิทานิ เยหากาเรหิ สโตการี โหติ, เต ทสฺเสตฺถ ทิฆิ วา อสฺสสนฺโตติอาทิมาท. วุตฺตญฺเฑทฺถ ปฏิสมฺภิตาย "โส สโตว อสฺสสตี สโต ปสฺสสตี"ติ เอตสฺเสว วิภงฺเก :

๒๑๘. ข้อว่า โส สโตว อสฺสสตี ความว่า ภิกษุ นั้น เมื่อนั่งอย่างนี้ และทำสติ เข้าไปตั้งไว้อย่างนี้แล้ว ไม่ละสตินั้นอยู่ ก็ชื่อว่า เป็นผู้มีสตินั้นเที่ยว หายใจเข้า มีสติหายใจออก, อธิบายว่า เป็นสโตการี (แปลว่า ผู้มีปกติทำสติ). ภิกษุจะเป็น สโตการี ได้ด้วยอาการเหล่านี้, บัดนี้ พระผู้มีพระภาค ทรงประสงค์แสดงอาการ เหล่านี้ จึงตรัสว่า ทิฆิ วา อสฺสสนฺโต (เมื่อหายใจเข้ายาว) ดังนี้ เป็นต้น. ข้อนี้ ก็สมจริงตามที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าว

^๑ ฉ. โส สโตว อสฺสสตี สโต ปสฺสสตีติ.

คุณสมบัติ สืบสมาน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ไว้ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคในการจำแนก-
ปาดูว่า "โส สโตว อสฺสสฺติ สโต ปสฺสสฺติ"
นี้นั้นแหละว่า :

"ทฺวตฺตีสาย อากาเรหิ สโตการี
โหติ. ทีฆิ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส
เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต
สฺติ อฺปฺภุจฺจิตฺตา โหติ. ตาย
สฺตียา เตน ณาณน สโตการี
โหติ. ทีฆิ ปสฺสาสวเสน ฯเปฯ
ปฺภินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสาสวเสน.
ปฺภินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสาสวเสน
จิตฺตสฺส เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ
ปชานโต สฺติ อฺปฺภุจฺจิตฺตา โหติ.
ตาย สฺตียา เตน ณาณน
สโตการี โหติ"^๑

"ภิกษุ ย่อมเป็นสโตการีด้วยอาการ
๓๒ คือ (๑) เมื่อเธอรู้ชัดซึ่งความ
มีอารมณ์เดียว คือ ความไม่ฟุ้งซ่าน
แห่งจิต ด้วยอำนาจแห่งลมหายใจ-
เข้ายาว สติย่อมเป็นธรรมชาติที่
เข้าไปตั้งไว้แล้ว. เธอย่อมเป็น
สโตการีด้วยสตินั้น ด้วยญาณ
นั้น. (๒) เมื่อเธอรู้ชัดซึ่งความ
เป็นอารมณ์เดียว คือ ความไม่
ฟุ้งซ่านแห่งจิต ด้วยอำนาจแห่ง
ลมหายใจออกยาว สติย่อมเป็น
ธรรมชาติที่เข้าไปตั้งไว้แล้ว เธอ
ย่อมเป็นสโตการี ด้วยสตินั้น ด้วย
ญาณนั้น. ฯลฯ (๓๑) เมื่อเธอรู้ชัด

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๖๔.

ซึ่งความมีอารมณ์เดียว คือ ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความปล่อยไป หายใจเข้า สติย่อมเป็นธรรมชาติที่เข้าไปตั้งไว้แล้ว เธอย่อมเป็นสโตการี ด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น. (๓๒) เมื่อเธอรู้ชัดซึ่งความเป็นอารมณ์เดียว คือความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความปล่อยไป หายใจออก สติย่อมเป็นธรรมชาติที่เข้าไปตั้งไว้แล้ว. เธอย่อมเป็นสโตการีด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น" ดังนี้.

ตตถ ทีฆิ วา อัสสสนฺโตติ ทีฆิ
วา อัสสาสิ ปวตฺตยฺนฺโต. อัสสาโสติ
พฺทึ นิกฺขมฺนฺวาโต. ปฺสฺสาโสติ อนฺโต
ปวีสฺนฺวาโตติ วินยฺญจกฺกายํ วฺตุตฺตํ.
สุตฺตฺนฺตฺกฺกฺกาสฺ ปน อุปฺปฏฺิปาฏฺิยา อาคตฺ.

ในบทเหล่านั้น สอนบทว่า ทีฆิ วา
อัสสสนฺโต (ที่แปลว่า "เมื่อหายใจเข้า-
ยาว") ได้แก่ ทำลมอัสสาสะที่ยาวให้เป็น
ไป. ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัย
ว่า ลมที่ออกไปข้างนอก ชื่อว่า อัสสาสะ.

คุณสมบัติ สืบสมาน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ สพฺเพสมฺปิ กพฺภเสยฺยกานํ ลมที่เข้าไปข้างใน ชื่อว่า ปัสสาสะ.
 มาตุกฺกุจฺฉิตฺโต นิกฺขมนกาเล ปจฺมํ ตังนี้ แต่ในอรรถกถาพระสูตรทั้งหลาย
 อพฺภนฺตรวาโต พหิ นิกฺขมตี. ปจฺฉา มาแล้ว โดยกลับลำคืบกัน. ในลม ๒ อย่าง
 พาหิรวาโต สุขุมรขํ คเหตุวา อพฺภนฺตรํ นั้น ในเวลาที่คัมภไสยกลั้ว (สัตว์ผู้เกิด-
 ปวิสฺนฺโต ตาลุํ อาหฺจฺจ นินฺพายตี. เอวํ ในครรภ์) แม้ทุกจำพวก ออกมาจากท้อง-
 ตาว อสฺสาสฺปสฺสาสา เวทิตฺตพฺพา. มารดา ลมข้างในย่อมออกไปข้างนอกก่อน.
 ภายหลังลมข้างนอกพาเอาฝุ่นที่ละเอียดเข้าไป
 ไปข้างใน จดเพดานปากแล้วก็หายไป.
 บัณฑิตพึงทราบ ลมอัสสาสะและปัสสาสะ
 อย่างนี้ก่อน.

ยา ปน เตสํ ที่ฆรฺสฺสตฺตา, สํ ส่วนความยาวและสั้นแห่งลมอัสสาสะ
 อหฺธานวเสน เวทิตฺตพฺพา. ยถา หิ และปัสสาสะเหล่านั้น อันใด, ความยาว
 โโอกาสหฺธานํ ปริตฺตฺวา จิตฺตํ อหฺทกํ วา และสั้นนั้น บัณฑิตพึงทราบด้วยอำนาจแห่ง
 วาลิกา วา "ที่ฆมฺทกํ ที่ฆา วาลิกา, อหฺธานะ (อหฺธานะ แปลว่า กาลเวลาก็ได้
 รฺสฺสมฺทกํ รฺสฺสา วาลิกา"ติ วุจฺจตี, เอวํ แปลว่า โอกาสก็ได้). เหมือนอย่างว่า
 จุณฺณวิจุณฺณปิ อสฺสาสฺปสฺสาสา หตฺถิสฺรีเร (ลำ)น้ำหรือ (หาค)ทรายที่ตั้งอยู่ แผลไป
 อหฺทิสฺรีเร จ เตสํ อหฺตฺตภาวสงฺขชาติ ที่ฆํ ตลอกอหฺธานะ อันเป็นโอกาส (ที่ตั้ง) เขา
 อหฺธานํ สนิกํ ปุเรตฺตฺวา สนิกเมว นิกฺขมนฺตี. ก็เรียกกันว่า "(ลำ)น้ำยาว (หาค)ทราย-
 ตสฺมา ที่ฆาติ วุจฺจนฺตี. สุนฺขสฺสาที่นิ ยาว, (ลำ)น้ำสั้น (หาค)ทรายสั้น"
 อหฺตฺตภาวสงฺขชาติ รฺสฺสํ อหฺธานํ สนิกํ ฉนฺใด, ลมอัสสาสะและปัสสาสะ แม้ละเอียด

พล.ต.ท.อนันต์-คุณุพา เดชรังสี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปุเรตฺวา สีมเมว นิกฺขมฺนฺติ, ตสฺมา แสนละเอียดยกัฉนนัน ในร่างข้างหรือร่างงู
 รสฺสาทิ วุจฺจนฺติ. มนุสฺเสสุ ปน เกจิ ย่อมทำอัทธานะที่ยาว กล่าวคืออัทธานะของ
 หตุถิอหิอาทโย วยิ กาลหุธานวเสน ทิมิ สัตว์เหล่านั้น ให้เต็มได้ช้า แล้วออกมา
 อสฺสสนฺติ จ ปสฺสสนฺติ จ. เกจิ (จดหมด) ก็ช้าเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น
 สุนฺขสสาทโย วยิ รสฺสี, ตสฺมา เตสิ จึงเรียกว่า ยาว . ย่อมทำอัทธานะที่สั้น
 กาลวเสน ทิมมฺหุธานํ นิกฺขมฺนฺตา จ กล่าวคืออัทธานะ ของสัตว์ทั้งหลาย มีสุนัข
 ปวิสฺนฺตา จ เต "ทิมมา" อิตฺตฺรหุธานํ หรือกระท่ายเป็นต้น ให้เต็มได้เร็ว แล้ว
 นิกฺขมฺนฺตา จ ปวิสฺนฺตา จ "รสฺสา"ทิ ออกมาก็เร็วเหมือนกัน, เพราะฉะนั้น จึง
 เวทิตฺตพฺพา. เรียกว่า สั้น . ส่วนในพวกมนุษย์บางคน
 ก็หายใจเข้าและหายใจออกยาว ด้วย
 อานาจแห่งอัทธานะ คือกาลเวลา เหมือน
 อย่างข้างหรืองูเป็นต้น. บางพวกหายใจ-
 เข้าและหายใจออกสั้น เหมือนอย่างสุนัข
 หรือกระท่ายเป็นต้น, เพราะฉะนั้น
 ลมอัสสาสะและปัสสาสะเหล่านั้น ของสัตว์
 เหล่านั้น ที่ออกและเข้าสั้นอัทธานะที่ยาว
 โดยเกี่ยวกับเป็นกาลเวลา ฟังทราบว่า
 ชื่อว่า "ยาว" ที่ออกและเข้าสั้นอัทธานะ
 (คือกาลเวลา) นิดหน่อย ฟังทราบว่า ชื่อว่า
 "สั้น".

พล.ต.ท.อนันต์-คุณยุพา เดชรังสี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตุรายัม ภิกขุ นวหากาเรหิ ที่มฺิ
 อสฺสสนฺโต จ ปสฺสสนฺโต จ "ที่มฺิ
 อสฺสสามิ ปสฺสสามิ"^๑ติ ปชานาติ.
 เอวํ ปชานโต จสฺส เอเกนาภาเรน
 กายานุปัสสนา สติปัฏฐานภาวนา สมบุชชัตติ
 เวทิตพฺพา. ยถา ปฏิสัมภิตาย^๑ :

ในลมอัสสาสะ และปัสสาสะนั้น
 ภิกษุนี้ เมื่อหายใจเข้าและหายใจออกยาว
 โดยอาการ ๘ ย่อมรู้ชัดว่า "เราหายใจ-
 เข้าหายใจออกยาว. ก็เมื่อเขารู้ชัดอย่างนี้
 พึงทราบว่า สำเร็จกายานุปัสสนา-
 สติปัฏฐานภาวนา โดยอาการหนึ่ง. เหมือน
 อย่างที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าวไว้
ในคัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคว่า :

"กถิ ที่มฺิ อสฺสสนฺโต (^๒) อสฺสสามิติ
 ปชานาติ. ที่มฺิ ปสฺสสนฺโต ที่มฺิ
 ปสฺสสามิติ ปชานาติ. ที่มฺิ อสฺสาสํ
 อหฺธานสงฺขาเต อสฺสสฺสตี. ที่มฺิ
 ปสฺสาสํ อหฺธานสงฺขาเต
 ปสฺสสฺสตี. ที่มฺิ อสฺสาสปสฺสาสํ
 อหฺธานสงฺขาเต อสฺสสฺสตีปิ
 ปสฺสสฺสตีปิ. ที่มฺิ อสฺสาสปสฺสาสํ
 อหฺธานสงฺขาเต อสฺสสฺสโตปิ

"อย่างไรเล่า ภิกษุชื่อว่า เมื่อ
 หายใจเข้ายาว ก็ย่อมรู้ชัดว่า
 หายใจเข้า(ยาว)อยู่. เมื่อหายใจ-
 ออกยาว ก็ย่อมรู้ชัดว่า หายใจออก
 ยาวอยู่. ฉะนั้น ย่อมรู้ชัดลมหายใจ
 เข้ายาว ในกาลที่นับว่ายาว.
 ย่อมระบายนลมหายใจออกยาว ใน
 กาลที่นับว่ายาว. ย่อมทั้งสูด
 ทั้งระบายนลมหายใจเข้า และ

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๖๕.

^๒ ฉ. เอกถนฺตเร ที่มฺิ อิติ ปาโจ ทิสฺสตี.

ปัสสสโตปิ ฌนุโท อุပ္ปชฺชติ.
 ฌนุทวเสน ตโต สุขุมตรึ ทิฆิ
 อสฺสาสิ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติ.
 ฌนุทวเสน ตโต สุขุมตรึ ทิฆิ
 ปสฺสาสิ ฯเปฯ ทิฆิ อสฺสาสปสฺสาสิ
 อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติปิ
 ปสฺสสติปิ. ฌนุทวเสน ตโต
 สุขุมตรึ ทิฆิ อสฺสาสปสฺสาสิ
 อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปิ
 ปสฺสสโตปิ ปามุชฺชึ อุပ္ปชฺชติ.
 ปามุชฺชวเสน ตโต สุขุมตรึ
 ทิฆิ อสฺสาสิ อทฺธานสงฺขาเต
 อสฺสสติ. ปามุชฺชวเสน ตโต
 สุขุมตรึ ทิฆิ ปสฺสาสิ ฯเปฯ
 ทิฆิ อสฺสาสปสฺสาสิ อทฺธานสงฺขาเต
 อสฺสสติปิ ปสฺสสติปิ. ปามุชฺชวเสน
 ตโต สุขุมตรึ ทิฆิ อสฺสาสปสฺสาสิ
 อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปิ
 ปสฺสสโตปิ ทิฆิ อสฺสาสปสฺสา
 จิตฺตํ วิวฏฺฐติ, อุเปกฺขา สณฺจติ.

หายใจออกยาว ในกาลที่นับว่า
 ยาว. เมื่อถึงที่สุดทั้งระบาย
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ยาว ในกาลที่นับว่ายาวอยู่ ฉันทะ
 ก็ย่อมเกิดขึ้น. ด้วยอำนาจแห่ง—
 ฉันทะ ย่อมสู่ลมหายใจเข้ายาว
 ที่ละเอียดกว่านั้น ในกาลที่นับว่า
 ยาว. ด้วยอำนาจแห่งฉันทะ ย่อม
 ระบายลมหายใจออกยาวที่ละเอียด
 กว่านั้น ในกาลที่นับว่ายาว. ด้วย
 อำนาจแห่งฉันทะ ย่อมถึงที่สุดทั้ง—
 ระบายลมหายใจเข้าและลมหายใจ
 ออกยาว ที่ละเอียดกว่านั้น ในกาล
 ที่นับว่ายาว. เมื่อถึงที่สุดทั้งระบาย
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ยาว ที่ละเอียดกว่านั้น ในกาลที่
 นับว่ายาว ด้วยอำนาจแห่งฉันทะอยู่
 ความปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้น. ด้วย
 อำนาจแห่งความปราโมทย์ ย่อม
 สู่ลมหายใจเข้ายาวที่ละเอียดกว่า

พล.ต.ท.อนันต์-คุณยุพา เจริญศรี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิเมหิ นวหิ อากาเรหิ ที่หิ
 อสุสาสปสุสาสา กาโย. อุกุจัน
 สติ. อนุปสุสนา ฌานัง. กาโย
 อุกุจัน, โน สติ. สติ
 อุกุจันญเจว สติ จ. ตาย
 สติยา เตน ฌาณน คัม
 กายัง อนุปสุสตีติ. เตน วุจจติ
 กาเย กายาอนุปสุสนา สติปุกุจัน-
 ภาวนา^๑ติ?

นั้น ในกาลที่นับว่ายาว. ด้วย
 อำนาจแห่งความปราโมทย์ ย่อม
 ระบายลมหายใจออกยาวที่ละเอียด
 กว่านั้น ในกาลที่นับว่ายาว. ด้วย
 อำนาจแห่งความปราโมทย์ ย่อม
 ทั่งสุดทั้งระบายลมหายใจเข้า และ
 ลมหายใจออกยาวที่ละเอียดกว่านั้น
 ในกาลที่นับว่ายาว. เมื่อทั่งสุด
 ทั้งระบายลมหายใจเข้า และ
 ลมหายใจออกยาวที่ละเอียดกว่านั้น
 ในกาลที่นับว่ายาว ด้วยอำนาจแห่ง
 ความปราโมทย์อยู่ จิตย่อมหันกลับ
 จากลมหายใจเข้า และลมหายใจ-
 ออกยาว, อุกุเบกขาย่อมตั้งขึ้น.
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ยาว โดยอาการ ๘ เหล่านี้ จัด
 เป็นกาย. อุกุฐานะ (สภาวะที่
 เข้าไปสู่อารมณ์แล้วตั้งอยู่) จัดเป็น

^๑ พ. ป. ๓๑/๒๖๕.

สติ. อนุปัสสนา (การพิจารณาเห็น
เนื่อง ๆ) จักเป็นญาณ. กายชื่อว่า
อุปัฏฐานะ (ที่เข้าไปตั้งอยู่แห่งสติ),
หาชื่อว่าสติไม่. สติชื่อว่า อุปัฏฐานะ
(สภาวะที่เข้าไปสู่อารมณ์ แล้วตั้ง
อยู่) ด้วย ชื่อว่า สติ ด้วย. เธอ
ย่อมพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งกาย
นั้น ด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น แล.
เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า กาย
กายนุปัสสนา สติปฏฺฐานภาวนา
(การเจริญสติปัฏฐาน คือการ
พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งกายใน
กาย)".

เอเสว นโย รสฺสปเทปิ. อัย
ปน วิเสโส, ยถา เอกุถ "ที่หิ อสุสาสิ
อทุธานสงฺขาเต"ติ วุคฺคํ, เอวมิธ "รสฺสิ
อสุสาสิ อิตฺตฺรสงฺขาเต อสุสฺสตี"ติ
อาคตํ. ตสฺมา รสฺสวเสน ยาว
"เตน วุจฺจติ กายเ กายานุปัสสนา
สติปฏฺฐานภาวนา"ติ, ตาว โยเชตพฺพํ. ยาว"

แม้ในบทที่กำหนดไว้ ด้วยลมหายใจ-
เข้าและลมหายใจออกสั้น ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.
ส่วนต่อไปนี้เป็นข้อที่แตกต่างกัน, คือในนัย
พระบาลีที่มาแล้ว โดยเกี่ยวกับบทที่กำหนด
ไว้ด้วยลมหายใจยาวนี้ ท่านกล่าวคำว่า
"ย่อมสูดลมหายใจเข้ายาว ในกาลที่นับว่า
เป็นต้น ฉันทิ, ในบทที่กำหนดไว้

พล.ต.ท.อนันต์-คุณยุพา เดชรังสี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ค้ำยลมหายใจเข้า และลมหายใจออกสั้นนี้
 ก็มาแล้วว่า "ย่อมสูกลมหายใจเข้าสั้น
 ในกาลที่นับว่านิคหน้อย" เป็นต้น ฉะนั้น.
 เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงประกอบความไว้
 โดยเกี่ยวกับศัพท์ว่า รัสสะ (ที่แปลว่า
 สั้น) ไปจนถึงคำว่า "เพราะเหตุนี้ จึง
 เรียกว่า กาเย กายานุปัสสนา สติปฏฺฐาน-
 ภาวนา" ดังนี้เถิด.

เอวมยํ อทุธานวเสน อิตฺตรวเสน
 จ อิมหิ อากาเรหิ อสฺสาสปฺสฺสาเส
 ปชานนฺโต ทิฆํ วา อสฺสสนฺโต ทิฆํ
 อสฺสสามิตฺติ ปชานาติ ฯเปฯ รัสสํ วา
 ปสฺสสนฺโต รัสสํ ปสฺสสามิตฺติ ปชานาตฺติ
 เวทิตฺพฺโพ. เอวํ ปชานโต จสฺส :

ก็พระโยคาวจรนี้ เมื่อรู้ชัดซึ่ง
 ลมหายใจเข้าและลมหายใจออกโดยอาการ
 เหล่านี้ โดยเกี่ยวกับกาลเวลาที่ยาวนาน
 และโดยเกี่ยวกับกาลเวลานิคหน้อยอยู่อย่าง
 นี้ พึงทราบว่่า ชื่อว่า เมื่อลมหายใจเข้า
 ยาว ก็ย่อมรู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว
 อยู่บ้าง ฯลฯ เมื่อหายใจออกสั้น ก็ย่อมรู้ชัด
 ว่าเราหายใจออกสั้นอยู่บ้าง. ก็เมื่อภิกษุนี้
 รู้ชัดอยู่อย่างนี้ :

ทีโฆ รัสโส จ อสฺสาโส
 ปสฺสาโสปิ จ ตาทีโส

อาการ ๔ คือ ลมหายใจเข้าที่ยาว
 และสั้น และแม้ลมหายใจออก ก็

พล.ต.ท.อนันต์-คุณยุพา เดชรังสี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จตุตทาโร วุฒนา วตฺตุนฺตี
นาสิกฺกฺเคว วิกฺขุโนติ?

เป็นเช่นนั้น (คือ ที่ยาว และสั้น)
ย่อมเป็นไปที่ปลายจมูกของภิกษุ นั้น-
เทียวแล.

๒๒๐. สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามิ
...ปฺสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตี สกฺลสฺส
อสฺสสากายสฺส อาทิมชฺฌปรีโยสานํ
วิทิตฺ กโรนฺโต ปากฺกฺ กโรนฺโต
อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตี. สกฺลสฺส
ปฺสฺสสากายสฺส อาทิมชฺฌปรีโยสานํ
วิทิตฺ กโรนฺโต ปากฺกฺ กโรนฺโต
ปฺสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตี. เอว วิทิตฺ
กโรนฺโต ปากฺกฺ กโรนฺโต ฅานสมฺปยุตฺต-
จิตฺเตน อสฺสสตี เจว ปฺสฺสสตี จ.
ตสฺมา "อสฺสสิสฺสามิ ปฺสฺสสิสฺสามี"ติ
สิกฺขตีติ วุจฺจตี. เอกสฺส หิ วิกฺขุโน
จฺญณฺวิสฺเฏ^๒ อสฺสสากายเ ปฺสฺสสากายเ
วา อาทิ ปากฺโก โทติ, น มชฺฌปรีโยสานํ.

๒๒๐. คำว่า สพฺพกายปฏิสํเวที
อสฺสสิสฺสามิ...ปฺสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตี (ย่อม
ศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ทำกงลมทั้งปวง
ให้เป็นอันรู้แจ้ง หายใจเข้า...หายใจ-
ออก) ความว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็น
ผู้กระทำคันลม กลางลมและปลายลมแห่ง
กงลมหายใจเข้าทั้งสิ้น ให้เป็นอันรู้แจ้ง
คือ กระทำให้ปรากฏชัด หายใจเข้า. ย่อม
ศึกษาว่า เราจักเป็นผู้กระทำคันลม กลาง-
ลมและปลายลมแห่งกงลมหายใจออกทั้งสิ้น
ให้เป็นอันรู้แจ้ง คือ กระทำให้ปรากฏชัด
หายใจออก. พระโยคีเมื่อกระทำให้เป็นอัน
รู้แจ้ง คือ เมื่อกระทำให้ปรากฏชัดอยู่
อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมหายใจเข้าและหายใจ-

^๑ สมณตปาสาทิกา. ๑/๕๐๒.
^๒ ฉ. จฺญณฺวิจฺญณฺวิสฺเฏ.

พล.ต.ท.อนันต์-คุณุพา เดชรังสี
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส อาทิมเว ปริคฺคเหตฺ สกฺโกติ,
 มชฺฌปรีโยसानเ กิลมฺติ. เอกสฺส
 มชฺฌํ ปากฺกํ โหติ, น อาทิปรีโยसानํ.
 เอกสฺส ปรีโยसानํ ปากฺกํ โหติ,
 น อาทิมชฺฌํ. โส ปรีโยसानํเยว
 ปริคฺคเหตฺ สกฺโกติ, อาทิมชฺฌเ กิลมฺติ.
 เอกสฺส สพฺพมฺปิ ปากฺกํ โหติ, โส
 สพฺพมฺปิ ปริคฺคเหตฺ สกฺโกติ, น กตฺถจि
 กิลมฺติ, ตาทิสฺเสน ภวิตฺพพฺนฺติ หสฺเสนฺโต
 อาท "สพฺพกายปฏิสฺสเวทึ อสฺสสฺสึสามีติ
 ฯเปฯ ปสฺสสฺสึสามีติ สิกฺขตี"ติ.

ออก ด้วยจิตที่สัมปยุตกับญาณ. เพราะฉะนั้น
 จึงตรัสเรียก (ภิกษุนี้) ว่า ย่อมศึกษาว่า
 "เราจัก(เป็นผู้ทำกองลมทั้งปวง ให้เป็นอัน
 รู้แจ้ง) หายใจเข้า หายใจออก" ดังนี้.
 จริงอยู่ สำหรับภิกษุบางรูป ต้นลมใน
 กองลมหายใจเข้าหรือในกองลมหายใจออก
 ที่ชานไปละเอียดปรากฏชัด, กลางลมและ
 ปลายลมไม่ปรากฏชัด. ภิกษุรูปนั้น อาจที่จะ
 กำหนดถือเอาเฉพาะต้นลมเท่านั้น, ย่อม
 ยุ่งยากในกลางลมและปลายลม. สำหรับ
 ภิกษุบางรูป กลางลมปรากฏชัด, ต้นลม
 และปลายลมไม่ปรากฏชัด (ภิกษุรูปนั้น อาจ
 ที่จะกำหนดถือเอา เฉพาะกลางลมเท่านั้น
 ย่อมยุ่งยากในต้นลมและปลายลม). สำหรับ
 ภิกษุบางรูป ปลายลมปรากฏชัด, ต้นลมและ
 กลางลมไม่ปรากฏชัด. ภิกษุรูปนั้น อาจที่จะ
 กำหนดถือเอาเฉพาะปลายลมเท่านั้น, ย่อม
 ยุ่งยากในต้นลมและกลางลม. สำหรับภิกษุ
 บางรูป ปรากฏชัดได้แม้ทั้งหมด, ภิกษุรูปนั้น

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เล่าหะตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาจที่จะกำหนดถือเอาแม่ทั้งหมด, ในฐานะ
ไหน ๆ ก็ไม่ยุ่งยาก, พระผู้มีพระภาค เมื่อ
จะทรงแสดงว่า พระโยคีพึงเป็นเหมือน
บุคคลที่ ๔ นั้น จึงตรัสว่า "ย่อมศึกษาว่า
เราจักเป็นผู้ทำกองลมทั้งปวง ให้เป็นอัน
รู้แจ้ง หายใจเข้า ฯลฯ หายใจออก"
ดังนี้.

ตตฺถ สิกฺขตีติ เอวํ สมฺมุตฺติ วายมตฺติ.
โย วา ตถาภูตสฺส สํวโร, อยมตฺต
อธิสฺสสิกฺขา. โย ตถาภูตสฺส สมฺมาธิ,
อโย อธิจิตฺตสิกฺขา. ยถา ตถาภูตสฺส
ปณฺณา, อโย อธิปณฺณาสิกฺขาติ อิมมา
ติสฺโส สิกฺขาโย ตสฺมี อารมฺมณฺเ ตาย
สตฺยธา เตน มนสิกาเรน สิกฺขตี
อาเสวติ ภาเวติ พหุสฺสโรตฺตีติ เอวเมตฺต
อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า สิกฺขตี คือ
ย่อมเพียร ย่อมพยายามอยู่อย่างนี้. อีก-
อย่างหนึ่ง พึงทราบความหมายในบทนี้ อย่าง
นี้ว่า ความสำรวมของภิกษุผู้เป็นอย่างนั้น
อันใด, ความสำรวมนี้จักเป็นอธิสฺสสิกฺขา
ในที่นี้. สมฺมาธิของภิกษุผู้เป็นอย่างนั้นอันใด,
สมฺมาธินี้จักเป็นอธิจิตฺตสิกฺขา. ปัญญาของภิกษุ
ผู้เป็นอย่างนั้นอันใด, ปัญญาที่จักเป็น
อธิปัญญาสิกฺขา ภิกษุยอมศึกษา คือ ย่อม
เสพกัน ย่อมเจริญ ย่อมกระทำให้มากซึ่ง
สิกฺขา ๓ เหล่านี้ ด้วยสติ นั้น ด้วยมนสิการ
นั้น ในอารมณ์นั้นด้วยประการอย่างนี้ ดังนี้.

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เล่าหะตระกูล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ ยสฺมา^๑ ปุริมนเย เกวลํ
 อสฺสสีตพฺพํ ปสฺสสีตพฺพเมว, น จ อณฺเฏ
 กิณฺจิ กาทพฺพํ. อีโต ปฏฺจาย ปน
 ฌานุปาทนาทีสุ โยโค กรณียो.
 ตสฺมา ตตถ อสฺสสามีติ ปชานาติ
 ปสฺสสามีติ ปชานาติจฺเจว วตฺตมานกาล-
 วเสน ปาฬี วตฺวา อีโต ปฏฺจาย
 กตฺตพฺพสฺส ฌานุปาทนาทีโน อาการสฺส
 ทสฺสนตฺถํ สพฺพกายปฏฺฐิเวที อสฺสสีสฺสามีติ-
 อาทีนา นเยน อนาคตวจนวเสน ปาฬี
 อาโรปีตาติ เวทิตฺตพฺพา.

ในจตุกกะแรกนั้น เพราะเหตุที่ในนัย
 แรก พระโยคีพึงหายใจเข้า หายใจออก
 แต่อย่างเดียวเท่านั้น, ไม่ต้องทำอะไรอะไ
 ่อื่นด้วย. แต่ว่า ต่อจากนัยแรกนี้ไป ต้องทำ
 ความพยายามในกิจ มีการทำฌานให้เกิดขึ้น
 เป็นต้น. ฉะนั้น พึงทราบว่ พระผู้มีพระ-
 ภาค ตรัสพระบาลีโดยเกี่ยวกับปัจจุบันกาล
 ว่า ย่อมรู้ชัดว่ เราหายใจเข้า(ยาว, สั้น)
 อยู่ย่อมรู้ชัดว่ เราหายใจออก(ยาว, สั้น)
 อยู่ ดังนี้ ไว้ในนัยแรกนั้นแล้ว จึงทรง
 ยกพระบาลีขึ้น โดยเกี่ยวกับคำแสดง
 อนาคตกาล โดยนัยว่ (ย่อมศึกษาว่)
 เราจักเป็นผู้กระทำกองลมทั้งปวง ให้เป็น
 อันรู้แจ้ง หายใจเข้า ดังนี้ เป็นต้น ก็เพื่อ
 จะทรงแสดงอาการ มีการทำฌานให้เกิดขึ้น
 เป็นต้น อันควรทำต่อจากนัยแรกนี้ไป.

ปสฺสมภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสีสฺสามีติ
 ฯเปฯ ปสฺสสีสฺสามีติ สิกฺขตฺติ โอฟาริกํ

คำว่า ย่อมศึกษาว่ เราจักทำกาย-
สังขารให้ระงับ หายใจเข้า ฯฯ หายใจ-

^๑ ม. ตตถ ยสฺมา ตสฺส.

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เลาหะตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กายสังขาริ ปัสสุมฺเภฺโต ปฏิปัสสุมฺเภฺโต
 นิโรธฺโต วุပ္สฺเมฺโต อสฺสสิสฺสามิ
 ปัสสสิสฺสามิตฺติ สิกฺขติ. ตตฺเรวํ
 โสฬาริกสุขุมฺตา จ ปัสสฺหุติ จ เวทิตฺตฺวา.
 อิมฺสฺส ทิ ภิกฺขุโน ปุพฺเพ อปริกฺกหิตฺตกาเล
 กาโย จ จิตฺตญฺจ สฺหระธา โหนฺติ
 โสฬาริกา. กายจิตฺตานิ โสฬาริกตฺเต
 อวฺุပ္สฺนฺเต อสฺสาสฺปัสฺสาสาปิ โสฬาริกา
 โหนฺติ, พลวตฺรา หุตฺวา ปวตฺตฺนฺติ,
 นาสิกา นปฺปโหติ, มุเชน อสฺสสนฺโตปิ
 ปัสสฺสนฺโตปิ ติฏฺฐติ. ยทา ปนฺสฺส
 กาโยปิ จิตฺตมฺปิ ปริกฺกหิตฺตา โหนฺติ,
 ตทา เต สนฺตา โหนฺติ วุပ္สฺนฺตา.
 เตสุ วุပ္สฺนฺเตสุ อสฺสาสฺปัสฺสา
 สุขุมฺตา หุตฺวา ปวตฺตฺนฺติ, "อตุถิ นุ โข
 นตุถิ"ติ วิเจตฺตฺวาการปฺปตฺตฺวา โหนฺติ.

ออก ความว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักทำ
 กายสังขารที่หายาบ ให้ระงับ ให้สงบ ให้ดับ
 ให้สงบ หายใจเข้า หายใจออก. ใน
 คำนั้น ฟังทราบภาวะที่หายาบกับละเอียดยและ
 ความระงับ อย่างนี้. (นัยสมณะ) จริงอยู่
 กายและจิตของภิกษุนี้ ในกาลก่อน คือ
 ในเวลาที่ยังมิได้กำหนด ย่อมเป็นธรรมชาติ
 ที่มีความกระสับกระส่าย จึงชื่อว่า หยาบ.
 เมื่อกายและจิตมีความเป็นธรรมชาติที่หายาบ
 ไม่สงบแล้ว แม้มหายใจเข้า และ
 ลมหายใจออก ก็ย่อมเป็นของหายาบด้วย,
 เป็นไปอย่างมีกำลังยิ่ง, จมูกไม่พอสบายใจ
 ต้องยื่น ทั้งหายใจเข้าและ หายใจออก
 ทางปาก. ส่วนว่าในเวลาใด ทั้งกายทั้งจิต
 ของภิกษุนั้น เป็นอันถูกกำหนดแล้ว,
 ในเวลานั้น กายและจิตนั้น ย่อมเป็น
 ธรรมชาติที่สงบ เข้าไปสงบได้วิเศษแล้ว.
 เมื่อกายและจิตนั้นสงบแล้ว ลมหายใจเข้า
 และลมหายใจออก ย่อมเป็นไปอย่าง

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เลหาหะตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ละเอียดยก, ถึงซึ่งอาการจะต้องค้นหาว่า
"มีหรือไม่มีกัณฺหนอ" ดังนี้.

เสยฺยถาปิ ปุริสสุส ธาวิตฺวา, อุปมาเหมือนว่า เมื่อบุรุษวิ่งลงจาก
ปพฺพตา วา โอรุหิตฺวา, มหาภริ ภูเขายก, หรือปลงของหนักมากลงจากศีรษะ
วา สีสฺโต โอรุเปตฺวา จิตฺตฺส แล้วยืนอยู่ ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
โอฟาริกา อสุสสาสปฺสุสสา โทหนฺติ, ย่อมเป็นของหายาบ, จมูกไม่พองหายใจ,
นาสิกกา นปฺปโทติ, มุเชน อสุสสนฺโตปิ ต้องยืน ทั้งหายใจเข้าและหายใจออกทาง-
ปฺสุสสนฺโตปิ ติฏฺฐติ. ยथा ปเนส ตํ ปาก. แต่ในเวลาใด บุรุษนี้บรรเทาความ
ปฺริสฺสมิ วิโนเทตฺวา นฺหาตฺวา จ เห็นคเห็นอยู่นั้น อาบน้ำและคั้นน้ำแล้ว เอา
ปิวิตฺวา จ อลฺลสาฎกํ ททเย กตฺวา ผ้าเปียกวางไว้ตรงหัวใจ นอนอยู่ใต้เงาไม้
สีตาย- ฉายาย- นิปฺนโน โทติ, อสุส อன்ற่มเย็น, ในเวลานั้น ลมหายใจเข้าและ
เต อสุสสาสปฺสุสสา สุขฺมา โทหนฺติ ลมหายใจออกเหล่านั้น ของเขา ย่อมเป็น
"อตุถิ นุ โข นตุถิ" ติ วิเจตพฺพตาการปฺ- ของละเอียดยก ถึงซึ่งอาการที่จะต้องค้นหา
ปตฺตา, เอวเมว อิมสุส ภิกฺขุโน กันว่า "มี หรือไม่มีกัณฺหนอ" แม้ฉันใด,
ปฺพเพ อปฺริคฺคหิตกาเล กาโย จ กายและจิตในกาลก่อน คือ ในเวลาที่ยัง
ฯเปฯ วิเจตพฺพตาการปฺปตฺตา โทหนฺติ. มิได้กำหนดของภิกษุรูปนี้ ฯลฯ ถึงซึ่งอาการ
ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิสฺส ปฺพเพ ที่จะต้องค้นหาว่า "มี หรือไม่มีกัณฺหนอ"
อปฺริคฺคหิตกาเล "โอฟาริเก โอฟาริเก" ฉะนั้นนั้นเห็นชัด. ถ้ามว่า ชื่อนั้นเป็นเพราะ

๑ ฉ. โอฟาริโกพาริเก .

กายสังขารเร ปัสสุมภะมี^๑ติ อาโภค- เหตุไร. ตอบว่า เป็นความจริงอย่างนั้น
 สมณนาหารมนสิการปัจจุเวกฺขณา นตฺถิ, ในกาลก่อน ก็ ในเวลาที่ยังมิได้กำหนด
 ปริกฺกหิตกาเล ปน อตฺถิ. เตนสฺส ภิกษุ^๒นั้น ย่อมไม่มีการคำนึงถึง การประ-
 อปริกฺกหิตกาลโต ปริกฺกหิตกาเล มวลใจ การใส่ใจและการพิจารณาว่า
 กายสังขารโร สุขุม โทติ. เตนาทู "เราจักทำกายสังขารที่หยาบ ๆ ให้ระงับ",
 ไปราณา : แต่ว่า ในเวลาที่ได้กำหนดแล้ว ย่อมมี.

เพราะเหตุ^๓นั้น กายสังขารของเธอในเวลา
 ที่ได้กำหนดแล้ว ย่อมเป็นของละเอียด กว่า
 เวลาที่ยังมิได้กำหนด. เพราะเหตุ^๔นั้น
 ท่านโบราณจารย์ทั้งหลาย จึงได้กล่าวไว้
 ว่า :

"สสารทุเช กายจิตฺเต จ
 อธิมุตฺติ ปวตฺตติ
 อสสารทุมฺหิ กายมฺหิ
 สุขุมํ สมฺปวตฺตติ"^๕ติ?

"เมื่อกายและจิตมีความกระสับกระ-
 ส่าย กายสังขาร ย่อมเป็นไปเป็น
 ธรรมชาติมีประมาณยิ่ง เมื่อกาย
 และจิต ไม่มีความกระสับกระส่าย
 กายสังขาร ย่อมเป็นไปเป็นธรรม-
 ชาติที่ละเอียด" ดังนี้.

^๑ สมณุตปาสาทิกา. ๑/๕๐๕.

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เลาหะตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรค บ.พ. ๓-๑๑

๒๒๑. ปรีกคเหปี โอฟาริโก, ๒๒๑. กายสังขาร แม้ในคราวที่
 ปฐมชฺฌานูปจาเร สุขุโม. ตสฺมิปิ กำหนด จักว่าหยาบ, ในอุปจาระแห่งปฐม-
 โอฟาริโก, ปฐมชฺฌานเน สุขุโม. ฌานจักว่าละเอียด. แม้ในอุปจาระแห่ง
 ปฐมชฺฌานเน จ ทุติยชฺฌานูปจาเร จ ปฐมฌานันั้น ก็จักว่าหยาบ, ในปฐมฌาน
 โอฟาริโก, ทุติยชฺฌานเน สุขุโม. จักว่าละเอียด. ในปฐมฌานและในอุปจาระ
 ทุติยชฺฌานเน จ ตติยชฺฌานูปจาเร จ แห่งทุติยฌานจักว่าหยาบ, ในทุติยฌานจักว่า
 โอฟาริโก, ตติยชฺฌานเน สุขุโม. ละเอียด. ในทุติยฌานและอุปจาระแห่ง
 ตติยชฺฌานเน จ จตุตถชฺฌานูปจาเร จ ตติยฌานจักว่าหยาบ, ในตติยฌานจักว่า
 โอฟาริโก, จตุตถชฺฌานเน อติสุขุโม ละเอียด. ในตติยฌานและในอุปจาระแห่ง
 อปฺปวตฺติเมว ปาปฺณาตฺติ. อิหิ ทาว จตุตถฌานจักว่าหยาบ, ในจตุตถฌาน
ทีฆภาณกสํยุตฺตภาณกานํ มตฺติ. ละเอียดยิ่งนัก ถึงความไม่เป็นไปเอา
 ที่เดียวแล. ข้อที่ว่าอย่างนี้ เป็นมติของ
อาจารย์ผู้บอกกล่าวคัมภีร์ที่ขนิทาย และ
อาจารย์ผู้บอกกล่าวคัมภีร์สังยุตฺตนิทายก่อน.

มชฺฌิมภาณกา ปน ปฐมชฺฌานเน ส่วนอาจารย์ผู้บอกกล่าวคัมภีร์มัชฌิม-
 โอฟาริโก, ทุติยชฺฌานูปจาเร สุขุโมติ นิทาย ต้องการกายสังขารแม้ในอุปจาระ
 เหวํ เภฏฺฐิมเภฏฺฐิมชฺฌานโต อุปฺปฺริชฺ- แห่งฌานชั้นสูง ๆ ขึ้นไปว่า ละเอียดกว่าฌาน
 ฌานูปจาเรปี สุขุมตรํ อิจฺฉนฺตฺติ. ชั้นต่ำ ๆ อย่างนี้คือ กายสังขารในปฐมฌาน
 สฬฺเพสฺสเวยว ปน มเตน อปรีกคหิตกาเล จักว่าหยาบ, ในอุปจาระแห่งทุติยฌานจักว่า
 ปวตฺตกาเยสงฺขาโร ปรีกคหิตกาเล ละเอียด ดังนี้ เป็นต้น. ก็ตามมติของ

พ.อ.สุวิทย์-คุณดวงใจ เล่าหะตระกูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏิบัติสมุทฺติ. ปริกุกฺกิตถาเล ปวตฺตกาย-
สงฺขารโร ปจฺมชฺฌานุปจาเร ฯเปฯ
จตุตฺตชฺฌานุปจาเร ปวตฺตกายสงฺขารโร
จตุตฺตชฺฌานเน ปฏิปฺสฺสมุทฺตีติ. อัยฺ ตาว
สมเถ นโย.

อาจารย์ทุกฝ่ายที่เดียว ได้ความว่า กาย-
สังขาร ที่เป็นไปในเวลาที่ยังมิได้กำหนด
ย่อมระงับไปในเวลาที่ได้กำหนดแล้ว. กาย-
สังขาร ที่เป็นไปในเวลาที่ได้กำหนดแล้ว
ย่อมระงับไปในอุปจาระแห่งปฐมฌาน ฯลฯ
กายสังขาร ที่เป็นไปในอุปจาระแห่งจตุตถ-
ฌาน ย่อมระงับไปในจตุตถฌาน ดังนี้. นี้
เป็นนัยในทางสมณะก่อน.

วิปัสสนายํ ปน อปฺริกุกฺกเท ปวตฺโต
กายสงฺขารโร โอฟาริโก, มหาภูตปฺริกุกฺกเท
สุขุโม. โสปี โอฟาริโก, อุปาหารูป-
ปฺริกุกฺกเท . . . สุขุโม. . . โสปี โอฟาริโก,
สกลรูปปฺริกุกฺกเท . . . สุขุโม. . . โสปี
โอฟาริโก, อรูปปฺริกุกฺกเท . . . สุขุโม.
โสปี โอฟาริโก, รูปารูปปฺริกุกฺกเท
สุขุโม. โสปี โอฟาริโก, ปจฺจยปฺริกุกฺกเท
สุขุโม. โสปี โอฟาริโก, สປປຈຍນາມรูป-
หສສเน^๑ . . . สุขุโม. . . โสปี โอฟาริโก,

(นัยวิปัสสนา) ส่วนในทางวิปัสสนา
กายสังขารที่เป็นไปในเวลาที่ยังมิได้กำหนด
จัดว่าหยาบ, . . . ที่เป็นไปในเวลากำหนด
มหาภูตรูป จัดว่าละเอียด. แม้ที่เป็นไปใน
เวลากำหนดมหาภูตรูปนั้น ก็ยังจัดว่าหยาบ,
ที่เป็นไปในเวลากำหนดอุปาทายรูป จัดว่า
ละเอียด. แม้ที่เป็นไปในเวลากำหนด
อุปาทายรูปนั้น ก็ยังจัดว่าหยาบ, . . . ที่เป็นไป
ในเวลากำหนดรูปทั้งสิ้น จัดว่าละเอียด.
แม้ที่เป็นไปในเวลากำหนดรูปทั้งสิ้นนั้น ก็ยัง

^๑ ฉ. สປປຈຍນາມรูปปฺริกุกฺกเท.

ลกฺขณารมฺมณิกาย วิปัสสนาย สุขุโม. จักว่าหายาบ, ที่ เป็นไป ใน เวลา กำหนด นาม
 ทุพฺพลวิปัสสนาย^๑ โอฟาริกโก, จักว่าละเอียค. แม้ ที่ เป็นไป ใน เวลา กำหนด
 พลววิปัสสนาย สุขุโม. ตตฺถ ปุพฺเพ นาม นั้น ก็ ยัง จักว่าหายาบ. ที่ เป็นไป ใน เวลา
 วุตฺตนเยเนว ปุริมสุส ปุริมสุส กำหนด ทั้ง รูป ทั้ง นาม จักว่าละเอียค. แม้ ที่
 ปจฺฉิเมเน ปจฺฉิเมเน ปฏิปัสสฺสทุติ เวทิตฺตฺวา. เป็นไป ใน เวลา กำหนด ทั้ง รูป ทั้ง นาม นั้น ก็ ยัง
 เอวเมตฺถ โอฟาริกสุขุมตา จ ปัสสฺสทุติ จักว่าหายาบ. ที่ เป็นไป ใน เวลา กำหนด ปัจจัย
 จ เวทิตฺตฺวา. จักว่าละเอียค. แม้ ที่ เป็นไป ใน เวลา กำหนด
 ปัจจัย นั้น ก็ ยัง จักว่าหายาบ. ที่ เป็นไป
 ใน คราว เห็น นาม รูป พร้อม ทั้ง ปัจจัย จักว่า
 ละเอียค. แม้ ที่ เป็นไป ใน คราว เห็น นาม รูป
 พร้อม ทั้ง ปัจจัย นั้น ก็ ยัง จักว่าหายาบ, ที่ เป็น
 ไป ใน วิปัสสนา อัน มี ลักษณะ (ไตรลักษณะ)
 เป็น อารมณฺ์ จักว่าละเอียค. ที่ เป็นไป ใน
 วิปัสสนา อัน ทราม กาลัง จักว่าหายาบ, ที่ เป็น
 ไป ใน วิปัสสนา อัน มี กาลัง จักว่าละเอียค.
 ใน กายสังขาร เหล่า นั้น พึง ทราบ ความ ระงับ
 แห่ง กายสังขาร ใน กาล ตัน ๑ โดย กาย-
 สังขาร ใน กาล หลัง ๑ ตาม นัย ที่ ข้าพ เจ้า

^๑ ฉ. โสปี ทุพฺพลวิปัสสนาย.

ได้กล่าวแล้วในตอนก่อนนั่นเอง. ฟังทราบ
ภาวะที่หยาบกับละเอียด และความระงับ
ในลมหายใจเหล่านี้ ตามประการที่กล่าวมา
แล้วนี้เถิด.

ปฏิสัมภิทาย^๑ ปนัสส สทุธิ
โจทนาโสธนาธิ เอวมตฺโต วุตฺโต :

ส่วนในปฏิสัมภิตามรรค ท่านกล่าวถึง
อรรถแห่งบทนั้น พร้อมทั้งคำท้วงและคำแก้
เอาไว้อย่างนี้ว่า :

"กถิ ปสฺสมุภยํ กายสงฺขารํ
อสุสสิสุสสามิ ฯเปฯ ปสฺสสิสุสสามิติ
สิกฺขติ. กตเม กายสงฺขารธา.
ทิมิ อสุสาสปสฺสาสกายิกา เอเต
ธมฺมา กายปฏิพฺพธา กายสงฺขารธา.
เต กายสงฺขารธา ปสฺสมุภนฺโต
นิโรธนฺโต วุสเมนฺโต สิกฺขติ
 ฯเปฯ ยถารูเปหิ กายสงฺขารธา
กายสฺส อานมฺนา, วินมฺนา,
สนฺนมฺนา, ปณฺมฺนา, อธิชฺนา,

"อย่างไรเล่า ภิกษุ ชื่อว่า ย่อมศึกษา
ว่า เราจักทำกายสังขารให้ระงับ
หายใจเข้า ฯฯ หายใจออก.
กายสังขารเป็นไฉน. ธรรมที่มี
ในกาย คือ ลมหายใจเข้าและ
ลมหายใจออกยาวเหล่านี้เนื่องด้วย
กาย จึงชื่อว่า กายสังขาร. ภิกษุ
ย่อมศึกษา ทำกายสังขารเหล่านั้น
ให้ระงับ ให้ดับ ให้สงบอยู่ ฯฯ
การน้อมกาย, การเอี้ยวกาย,

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๒๗๔.

คุณธีระ โรจนพรพันธุ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผนฺหนา, จลนา, กมฺปนา,
 ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ
 ลิกฺขติ, ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ
 ปสฺสสิสฺสามีติ ลิกฺขติ. ยถารูปเห
 กายสงฺขารเหที กายสฺส น
 อานมฺนา, น วินมฺนา, น
 สฺนฺนมฺนา, น ปณมฺนา, อนินฺชฺนา,
 อผนฺหนา, อจลนา, อกมฺปนา,
 สฺนฺตํ สฺขุํ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ
 อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ ลิกฺขติ.

การโอนกาย, การเอนกาย, การ
 กู้กาย, การขยับกาย, การไหว-
 กาย, การสั่นกาย ย่อมมีได้เพราะ
 กายสังขารเห็นปานใด, เธอย่อม
 ศึกษาว่า เราจักทำกายสังขารเห็น
 ปานนั้น ให้ระงับ หายใจเข้า,
 ย่อมศึกษาว่า เราจักทำกายสังขาร
 เห็นปานนั้นให้ระงับ หายใจออก.
 การไม่น้อมกาย, การไม่เอี้ยวกาย,
 การไม่โอนกาย, การไม่เอนกาย,
 การไม่กู้กาย, การไม่ขยับกาย,
 การไม่ไหวกาย, การไม่สั่นกาย
 ย่อมมีได้เพราะกายสังขาร เห็น
 ปานใด, เธอย่อมศึกษาว่า เราจัก
 ทำกายสังขาร ที่สงบที่ละเอียด
 เห็นปานนั้น ให้ระงับ หายใจเข้า
 หายใจออก.

อิติ กิร ปสฺสมฺภยํ
 กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ ลิกฺขติ.

มีคำท้วงว่า ถ้าหากว่า เป็น
 อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า เรา

คุณธีระ วิจารณ์พรพันธุ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปัสสัมภย์ กายสังขาริ ปัสสสิสสามีติ
 สกฺขติ. เอวํ สนฺเต วาตุปลทุธิยา
 จ ปภาวนา น โหติ. อสฺสาส-
 ปสฺสาसानญจ ปภาวนา น โหติ.
 อานาปานสฺสตียา จ ปภาวนา
 น โหติ, อานาปานสฺสตีสมานิสฺส
 จ ปภาวนา น โหติ, น จ นํ
 ตํ สมานิตฺตํ ปณฺหิตา สมานชฺชุนฺตปิ
 วุฏฺฐหนฺตปิ.

อิตฺติ กิร ปัสสัมภย์
 กายสังขาริ อสฺสสิสสามีติ สกฺขติ.
 ปัสสสิสสามีติ สกฺขติ. เอวํ
 สนฺเต วาตุปลทุธิยา จ ปภาวนา
 โหติ. อสฺสาสปสฺสาसानญจ
 ปภาวนา โหติ, อานาปานสฺสตียา
 จ ปภาวนา โหติ, อานาปานสฺสตี-
 สมานิสฺส จ ปภาวนา โหติ,

จักทำกายสังขารให้ระงับ หายใจ
 เข้า. ย่อมศึกษาว่า เราจักทำ
 กายสังขารให้ระงับ หายใจออก
 ดังนี้ไซ้. เมื่อเป็นอย่างนี้ การ
 ทำวาตฺปลัทธิ(ความรู้ซึ่งลม)ให้เกิด
 ก็มีไม่ได้. การทำลมหายใจเข้า
 และลมหายใจออกให้เกิด ก็มีไม่
 ได้. การทำอานาปานสติให้เกิดก็มี
 ไม่ได้, การทำอานาปานสติสมาธิ
 ให้เกิด ก็มีไม่ได้, และบัดนี้ทั้ง
 เข้าทั้งออกซึ่งสมาบัติขั้นนั้น ก็ไม่ได้.

แม้ว่า ถ้าหากภิกษุยอมศึกษา
 ว่า เราจักทำกายสังขารให้ระงับ
 หายใจเข้า. ย่อมศึกษาว่า เราจัก
 ทำกายสังขารให้ระงับ หายใจออก
 อย่างนี้ไซ้. เมื่อเป็นอย่างนี้ การ
 ทำวาตฺปลัทธิให้เกิด ก็ยังมีได้. การ
 ทำลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
 ให้เกิด ก็ยังมีได้, การทำอานา-

คุณธีระ โรจนพรพันธุ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตณฺจ นํ สมาปตฺตี ปณฺหิตา
สมาปชฺชนฺตปิ วุฏฺฐนฺตปิ. ยถา
กถํ วิย ?

เสยฺยถาปิ กํเส อาโกฏฺเฑ
ปจฺมํ โอฟาริกา สทฺทา ปวตฺตณฺตี.
โอฟาริกานํ สทฺทานํ นิमितฺตํ
สุกฺกหิตฺตฺตา สุมฺนลิกตฺตฺตา
สฺวปฺถาริตฺตฺตา นิริทฺเตปิ โอฟาริก
สทฺเท อถ ปจฺฉา สุขุมกา
สทฺทา ปวตฺตณฺตี. สุขุมกานํ
สทฺทานํ นิमितฺตํ สุกฺกหิตฺตฺตา
สุมฺนลิกตฺตฺตา สฺวปฺถาริตฺตฺตา
นิริทฺเตปิ สุขุมเก สทฺเท อถ
ปจฺฉา สุขุมสทฺทนิमितฺตารมฺมณฺตฺตาปิ
จิตฺตํ ปวตฺตติ, เอวเมว ปจฺมํ
โอฟาริกา อสฺสาสปฺสฺสาสา
ปวตฺตณฺตี. โอฟาริกานํ อสฺสาส-

ปานสติให้เกิด ก็ยังมีได้, การทำ
อานาปานสติสมาธิให้เกิด ก็ยัง
มีได้, และบัดนี้ตจะทั้งเข้าทั้งออก
ซึ่งสมาบัตินั้นนั้น ก็ไค้อยู่. มีอุปมา
เปรียบไค้อย่างไร ?

เปรียบเหมือนว่า เมื่อ
ภาชนะสัมฤทธิ์ถูกเคาะแล้ว เสียง-
หยาบ (เสียงดัง) ก็ย่อมเป็นไป
ก่อน. เพราะนิमितแห่งเสียงหยาบ
บุคคลถือเอาไค้ไค้แล้ว ทำไว้ในใจ
ไค้ไค้แล้ว ทรงจำไว้ในไค้ไค้แล้ว
ภายหลังต่อมา แม้เมื่อเสียงหยาบ
ดับไปแล้ว (จิตก็ยังเป็นไปได้ แม้
เพราะภาวะที่มีนิमितแห่งเสียงหยาบ
เป็นอารมณ์) เสียงละเอียด
(เสียงค่อย) ย่อมเป็นไป. เพราะ
นิमितแห่งเสียงละเอียด บุคคลถือ
เอาไค้ไค้แล้ว ทำไว้ในใจไค้ไค้แล้ว
ทรงจำไว้ในไค้ไค้แล้ว ภายหลังต่อมา

คุณเถกิงศักดิ์ พัฒโน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปัสสาสนํ นิมิต्तํ สุกกหิตตฺตา
 สุมณสิกตตฺตา สุปฺถาริตตฺตา
 นิริทุเชปี โอฟาริเก อสฺสาส-
 ปสฺสาเส อถ ปจฺฉา สุขุมกา
 อสฺสาสปสฺสาสา ปวตฺตุนฺติ.
 สุขุมกานํ อสฺสาสปสฺสาसानมฺปิ
 นิมิต्तํ สุกกหิตตฺตา สุมณสิกตตฺตา
 สุปฺถาริตตฺตา นิริทุเชปี สุขุมเก
 อสฺสาสปสฺสาเส อถ ปจฺฉา
 สุขุมอสฺสาสปสฺสาสนิมิตฺตารมฺมณตฺตาปิ
 จิตฺตํ น วิกุเชปี กจฺจติ.

แม้เมื่อเสียงละเอียดดับไปแล้ว จิต
 ก็ยังเป็นไปได้ แม้เพราะภาวะที่มี
 นิมิตแห่งเสียงละเอียด เป็นอารมณ์
 แม้นใจ, อุปไมยก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน
 ลมอัสสาสะ และปัสสาสะที่หาย
 ย่อมเป็นไปก่อน. เพราะนิมิตแห่ง
 ลมอัสสาสะ และปัสสาสะที่หาย
 พระโยคีถือเอาได้ค้แล้ว ทำให้
 ในใจได้ค้แล้ว ทรงจำไว้ได้ค้แล้ว
 ต่อมาภายหลัง แม้เมื่อลมอัสสาสะ
 และปัสสาสะที่หายดับไปแล้ว (จิต
 ก็หาถึงความฟุ้งซ่านไม่ แม้เพราะ
 ภาวะที่มีนิมิตแห่งลมอัสสาสะ และ
 ปัสสาสะที่หายเป็นอารมณ์) ลม-
 อัสสาสะ และปัสสาสะที่ละเอียด
 ย่อมเป็นไป. เพราะนิมิต แม้แห่ง
 ลมอัสสาสะ และปัสสาสะที่ละเอียด
 พระโยคีถือเอาได้ค้แล้ว ทำให้
 ในใจได้ค้แล้ว ทรงจำไว้ได้ค้แล้ว
 ต่อมาภายหลัง แม้เมื่อลมอัสสาสะ

คุณเถกิงศักดิ์ พัฒโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

และปัสสาสะที่ละเอียด คับไปแล้ว
จิตก็หาถึงความฟุ้งซ่านไม่ แม้
เพราะภาวะที่มีนิमितแห่งลมอัสสาสะ
และลมปัสสาสะที่ละเอียด เป็น
อารมณ์.

เอวี่ สนฺเต วาตุปลทุธิยา
จ ปภาวนา โหติ, อสฺสาสะ-
ปสฺสาสะณฺจ ปภาวนา โหติ,
อานาปานสฺสตียา จ ปภาวนา
โหติ,อานาปานสฺสตีสมาธิสฺส
.....จ ปภาวนา โหติ, ตณฺจ
.....นํ สมาปตฺตี ปณฺหิตา สมาปชฺชุนฺตีปิ
วุฏฺฐนฺตีปิ. ปสฺสมุภยํ กายสงฺขารํ
อสฺสาสะปสฺสาสะ กาโย, อุปฺภูจัน
สตี, อนุปสฺสนา ฅาณํ, กาโย
อุปฺภูจัน, โน สตี, สตี
อุปฺภูจันณฺจเว สตี จ, ตาย
สตียา เตน ฅาณณํ ตํ กายํ
อนุปสฺสตี. เตน วุจฺจตี กายเ

เมื่อเป็นอย่างนี้ การทำ
วาตุปลัทธิให้เกิด ก็ยังมีได้, การ
ทำลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
ให้เกิด ก็ยังมีได้, การทำ
อานาปานสติให้เกิด ก็ยังมีได้,
การทำอานาปานสติสมาธิให้เกิด ก็
ยังมีได้,และบัดนี้ที่จะทั้งเข้า
ทั้งออกซึ่งสมาบัตินั้นนั้น ก็ได้อยู่.
กายสังขารที่ภิกษุทำให้ระงับ คือ
ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
จัดเป็นกาย, อุปภูฐานะ (สภาวะ
ที่เข้าไปสู่อารมณ์แล้วตั้งอยู่) จัด
เป็นสติ, อนุปัสสนา (การพิจารณา
เห็นเนื่อง ๆ) จัดเป็นญาณ, กาย

คุณเถกิงศักดิ์ พัฒโน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กายานุปัสสนา
ภาวนา"ตี?

สติปัญญา-

ชื่อว่า อุปัสถานะ (ที่เข้าไปตั้งอยู่
แห่งสติ) หาชื่อว่า สติไม่, สติ
ชื่อว่า อุปัสถานะ (สภาวะที่เข้าไป
สู่อารมณ์แล้วตั้งอยู่) ด้วย ชื่อว่า
สติด้วย, เธอย่อมพิจารณาเห็น
เนื่อง ๆ ซึ่งกายนั้น ด้วยสตินั้น
ด้วยญาณนั้น. เพราะเหตุนี้ จึง
เรียกว่า กายะ กายานุปัสสนา
สติปัญญาภาวนา" ดังนี้.

อัย ตาเวตถ กายานุปัสสนา-
วเสน วุตตัสส ปจฺมจตุกกัสส
อนุปฺพุพฺพทวณฺณา.

นี่เป็นคำพรรณนา ไปตาม
ลำดับบทแห่งจตุกกะที่ ๑ ที่ตรัสไว้
ด้วยสามารถแห่งกายานุปัสสนา ใน
อานาปานสตินี้ เป็นอันดับแรก.

๒๒๒. ยสฺมา ปเนตฺถ อิทเมว
จตุกกํ อาทิกมฺมิกัสส กมฺมญฺจานวเสน
วุตฺตํ. อิตฺรานิ ปน ตีณิ จตุกกานิ
เอตฺถ ปตฺตชฺฌานัสส เวทนาจิตฺต-

๒๒๒. ก็เพราะเหตุที่ในจตุกกะทั้ง ๔
นี้ จตุกกะ(แรก) นี้เท่านั้น ที่ตรัสไว้โดย
เกี่ยวกับเป็นกรรมฐานของพระโยคี ผู้เป็น
อาทิกัมมิกะ (ผู้เริ่มทำ). ส่วน ๓ จตุกกะ

๑ ขุ. ป. ๓๑/๒๗๗.

ธมฺมานุปัสฺสนาวเสณ วุตฺตานิ. ตสฺมา นอกันี้ ตรัสไว้โดยเกี่ยวกับเป็นเวทนา-
 อิมิ กมฺมฏฺฐานิ ภาเวตฺวา นุปัสฺสนา จิตฺตานุปัสฺสนาและธมฺมานุปัสฺสนา
 อานาปานจตุตฺถชฺฌานปทฺฏฺฐานาย วิปัสฺสนาย แห่งพระโยคี ผู้บรรลุฌานในจตุกกะแรกนี้
 สห ปฏิสัมภิทาหิ อรหตุตฺติ ปาปฺนิตฺตกาเมน แล้ว. ฉะนั้น กุลบุตรผู้เป็นอาทิกัมมิกะ
 อาทิกมฺมิเกน กุลปฺตฺเตน ปุพฺเพ ผู้ใคร่เจริญกรรมฐานนี้ แล้วบรรลุ
 วุตฺตนเยเนว สีลปริโสธนาทีนึ สพฺพกิจฺจานิ พระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ด้วย
 กตฺวา วุตฺตปฺปการสฺส อาริยสฺส วิปัสฺสนาอันมีจตุตถฌานในอานาปานสติ เป็น
 สนฺติเก ปณฺจสนฺธิกั กมฺมฏฺฐานิ ปทฺฏฺฐาน พึงกระทำกิจทั้งปวงมีการชำระศีล
 อุกฺกเหตุพฺพิ. ให้บริสุทธิ์เป็นต้น ตามนัยที่กล่าวแล้วข้างต้น
 นั้นเทียว แล้วเรียนเอากรรมฐาน อันมีสนธิ
 ๕ ในสำนักของอาจารย์ผู้มีประการดังกล่าว
 แล้วเถิด.

ตฺตริเม ปณฺจ สนฺธโย อุกฺกโห ในคำว่า กรรมฐานอันมีสนธิ ๕ นั้น
 ปริปฺจณา^๒ อฺปฏฺฐานิ อปฺปนา ลกฺขณฺตึ. ได้แก่ สนธิ ๕ เหล่านี้ คือ อุกฺกหะ
 ตฺตถ อุกฺกโห นาม กมฺมฏฺฐานสฺส (การเรียนเอา) ปริปฺจณา (การสอบ
 อุกฺกณฺทํ. ปริปฺจณา^๒ นาม กมฺมฏฺฐานสฺส ตาม) อฺปฏฺฐานะ (ความปรากฏ) อปฺปนา
 ปริปฺจณา. อปฏฺฐานิ นาม กมฺมฏฺฐานสฺส (ความแน่วแน่) ลักฺขณะ (การกำหนด).

^๑ ก. . . . จตุกกชฌาน . . .

^๒ ฉ. ปริปฺจณา.

อุปัฏฐานี. อุปัปนา นาม กัมมฏฐานสุส ในสนธิ ๕ เหล่านี้ ชื่อว่า อุคคทะ
 อุปปนา. ลกขณ นาม กัมมฏฐานสุส ได้แก่ การเรียนเอาซึ่งกรรมฐาน. ชื่อว่า
 ลกขณ. "เอว ลกขณมิตี กัมมฏฐานนุ"ติ ปริปุจฉนา ได้แก่ การสอบถามถึงกรรมฐาน.
 กัมมฏฐานสุส สภาวุธารณนุติ วุตติ โหติ. ชื่อว่า อุปัฏฐานะ ได้แก่ ความปรากฏแห่ง
 กรรมฐาน. ชื่อว่า อัปปนา ได้แก่ ความ
 แน่วแน่แห่งกรรมฐาน. ชื่อว่า ลักขณะ
 ได้แก่ การกำหนดกรรมฐาน. มีอรรดา-
 ธิบายไว้ว่าการทรงจำสภาวะแห่งกรรมฐาน
 ว่า "กรรมฐานนี้ มีลักษณะอย่างนี้" ดังนี้.

เอว ปณฺจสนฺธิกั กัมมฏฐานี พระโยคี เมื่อเรียนเอากรรมฐาน
 อุคฺคณฺหฺนุโต อุตฺตนาปี น กิลมฺติ, อันมีสนธิ ๕ อยู่อย่างนี้ ย่อมไม่ลำบากแม้
 อาริยมฺปิ น วิเทเสติ. ตสฺมา โถกั ด้วยตนเอง ย่อมไม่ทำแม้อาจารย์ให้เดือด-
 อุทฺทิสฺยาเปตฺวา พหุ กาลั สขุณฺณายิตฺวา ร้อน. เพราะฉะนั้น อานาปานสติกรรมฐาน
 เอว ปณฺจสนฺธิกั กัมมฏฐานี อุคฺคเหตฺวา นี้ พระโยคีควรให้อาจารย์ชี้แจงทีละหน่วย
 อาริยสุสฺส สนฺติเก วา อณฺเฑตฺร วา ใช้เวลาที่สงบให้มาก เรียนเอากรรมฐาน
 ปุพฺเพ วุตฺตปฺปกारे เสนาสเน วสนฺเตน อันมีสนธิ ๕ อย่างนี้แล้ว ก็อยู่ในสำนักของ
 อุปฺจฉินฺนขุทฺทกปฺลิโพเธน กตฺถกฺตกิจฺเจน อาจารย์หรือในที่อื่น อันเป็นเสนาสนะที่มี
 ภตฺตสมฺมทํ ปฏฺวีโนเทตฺวา สุขนิสินฺเนน ประการดังกล่าวแล้วในตอนต้น ตักปฺลิโพธ
 รตนตฺตยคุณานุสฺสรณฺน จิตฺตํ สมฺปทํเสตฺวา เล็ก ๆ น้อย ๆ เสีย ทำภักติกิจเสร็จแล้ว

คุณเถกิงศักดิ์ พัฒโน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาจารย์คุณทศ เอกปทุมปี อปมมุขสุนเตน^๑
อิทธิ อานาปานสติกรรมฐาน มนสิกาตพพ.
ตตุราย มนสิการวิธี :

บรรเทาความเมื่อน้ำในก้น นั่งตามสะดวก
ทำจิตให้บันเทิงโดยการระลึกเนื่อง ๆ ถึง
คุณของพระรัตนตรัย ไม่หลงลืมแม้สักบท-
เดียวจากที่เรียนจากอาจารย์ มนสิการไป
เถิด. . . ต่อไปนี้ เป็นวิธีมนสิการใน
อานาปานสติกรรมฐานนั้น คือ :

๒๒๓. คณนา อนุพณณา
 มุสนา จปนา สลลกุชณา
 วิวัฏฏณา ปาริสุทธิ
 เตสญจ ปฏิปัสสนาติ.

๒๒๓. คณนา (การนับ) อนุพณณา
 : (การติดตามลม) มุสนา (ที่ลม
 กระทบ) รูปนา (ความตั้งมั่น)
 สลลกุชณา (การกำหนด)
 วิวัฏฏณา (ความหยุดวนเวียน)
 ปาริสุทธิ (ความบริสุทธิ์) และ
 เตสญจ ปฏิปัสสนา (การยื้อยื้อ
 วิวัฏฏณา และ ปาริสุทธินั้น).

 ตตุถ คณนาติ คณนาเยว. ในวิธีมนสิการเหล่านั้น บทว่า คณนา
อนุพณณาติ อนุพณณา^๒ มุสนาติ ได้แก่ การนับนั่นเอง. บทว่า อนุพณณา

^๑ ฉ. อสมมุขสุนเตน.

^๒ ม. อนุคณา.

มุจฺจุจฺจํ. จฺปนาคี อปฺปนา. สฺลลฺกขณาคี แก้เป็น อนฺวหนา แปลว่า การติดตาม.
วิปัสสนา. วิวิญฺญานาคี มคฺโค. ปาริสฺสุทฺธิ บทว่า มุสนา ได้แก่ ฐานที่ลมกระทบ.
ผล. เตสฺสจฺ ปฺปฏิปฺสฺสนาคี ปจฺจเวกฺกขณา. บทว่า จฺปนา ได้แก่ อฺปปนา. บทว่า
สฺลลฺกขณา ได้แก่ วิปัสสนา. บทว่า วิวิญฺญา
ได้แก่ มรรค. บทว่า ปาริสฺสุทฺธิ ได้แก่ ผล.
บทว่า เตสฺสจฺ ปฺปฏิปฺสฺสนา ได้แก่ ปัจจเวกขณ
(การพิจารณามรรคและผลนั้น).

คตฺถ อิมินา อาทิกมฺมิเกน
 กุลฺปฺกุเตน ปจฺมํ กณฺณาย อิทํ กมฺมุจฺจํ
 มนสิกาตพฺพํ. กณฺณเตน จ ปณฺจนฺนํ
 เหญฺจนา น จเปตพฺพํ. ทสฺสนํ อฺปฺริ
 น เนตพฺพํ. อนฺตรรา ขณฺทํ น ทสฺเสตพฺพํ.
 ปณฺจนฺนํ เหญฺจนา จเปตสฺส หิ สมฺพาเช
 โอกาเส จิตฺตฺตฺปฺปาโท วิปฺผนฺทติ
 สมฺพาเช วเช สฺนฺนิริทฺธโคกฺกนา วิย.
 ทสฺสนมฺปิ อฺปฺริ เนนฺตสฺส กณฺณนิสฺสิตโก^๑
 จิตฺตฺตฺปฺปาโท โทติ. อนฺตรรา ขณฺทํ

ในวิธีมนสิการทั้ง ๘ นั้น กุลบุตร
 ผู้เป็นอาทิกัมมิเกนี้ ควรมนสิการกรรมฐานนี้
 โดยการนับก่อน. และเมื่อนับก็ไม่ควรหยุด
 (การนับ) ไว้ต่ำกว่า ๕. ไม่ควรนำไปจน
 เกิน ๑๐. ไม่ควรทำความขาดลำดับ (แห่ง
 การนับ) ให้ปรากฏ. เพราะว่า เมื่อหยุด
 (การนับ) ไว้ต่ำกว่า ๕ จิตฺตฺตฺปฺปาท จะ
 คั่นพลาในโอกาสที่ดับแคบ เหมือนฝูงโค
 ที่เขากันไว้ในคอกอันคับแคบ. แม้เมื่อนำไป
 เกินกว่า ๑๐ จิตฺตฺตฺปฺปาทก็ย่อมเป็นอันอาศัย

^๑ ฉ. กณณนิสสิตโก.

คุณเถกิงศักดิ์ พัฒโน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรฆวราท บ.พ. ๓-๑๒

ทสฺเสนฺตสฺส "ลีขापत्ती" นุ โข เม การนับเท่านั้น (สนใจแต่การนับเท่านั้น).
 กมฺมฏฺฐานํ โน"ติ จิตฺตํ วิกมฺปติ. ตสฺมา เมื่อทำความซาดลำคับ (แห่งการนับ)
 เอเต โทเส วชฺเชตฺวา กณฺตพฺพํ. ให้ปรากฏ จิตก็ย่อมน้วนไหวไปว่า "กรรม-
 ฐานของเรา จะเป็นอันถึงที่สุดยกหรือไม่
 หนอ" ดังนี้. เพราะฉะนั้น ก็ควรนับวัน
 โทษเหล่านั้นเสีย.

คณฺเณเตน จ ปจฺมํ ทนฺตคณฺนาย อนึ่ง พระโยคี เมื่อจะนับ ที่แรกควร
ธณฺมาปกคณฺนาย กณฺตพฺพํ. ธณฺมาปก นับโดยวิธีนับซ้ำ คือ โดยวิธีนับอย่าง
 หนี นافی ปุเรตฺวา "เอกนฺ"ติ วตฺวา คนดวงซ้ำแปลก. จริงอยู่ คนดวงซ้ำ-
 โอกิริติ. ปุน ปุเรนฺโต กิณฺจ กจฺวริ แปลก พอตวงเต็มทะนานแล้วก็กล่าวว่า
 ธิสฺวา ตํ จชฺเชนฺโต "เอกํ เอกนฺ"ติ "หนึ่ง" แล้วก็หลงไป. พอทำให้เต็ม
 วทติ. เอส นโย เทว เทวติอาทิสฺ. อีกครั้งหนึ่ง เห็นมูลฝอยบางอย่างเข้า
 เอวเมว อิมินาปี อสฺสาสปสฺสาเสสฺ ก็เอามันทิ้งไป กล่าวไปว่า "หนึ่ง หนึ่ง"
 โย อุปกฺุจาทิ, ตํ คเหตุวา "เอกํ ดังนี้. ในการกล่าวว่า สอง สอง
 เอกนฺ"ติ อาทึ กตฺวา ยาว "ทส เป็นตัน ก็มีนัยนี้ ฉนฺโต. ในบรรดา
 ทสา"ติ ปวตฺตมานํ ปวตฺตมานํ ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ลมชนิดใด
 อุปลภฺเชตฺวาว กณฺตพฺพํ. ตสฺส เอิว ปรากฏ, แม้พระโยคีผู้เป็นอาทิกัมมิกะนี้

^๑ ฉ. ลีขापत्ती.

คณยโต นิกุขมนุตตา จ ปวิสุนุตตา จ
อสุสาสปสุสาสา ปากฎา โทนุติ.

ก็พึงจับเอาลมชนิดนั้น กำหนดลมซึ่งกำลัง
เป็นไป กำลังเป็นไป นั้นเดียว นับไปตั้งแต่
ต้นว่า "หนึ่ง หนึ่ง" จนกระทั่งว่า "สิบ
สิบ" ดังนี้ ฉะนั้นเหมือนกันนั้นเถิด. เมื่อ
พระโยคีนั้น นับไปอยู่อย่างนี้ ลมหายใจเข้า
และลมหายใจออกที่ออกและเข้าอยู่ ย่อม
เป็นธรรมชาติปรากฏชัด.

อถาเนน ตํ หนุชคณํ ธณฺมาปกคณํ
ปทาย สีมคณนาย โทपालกคณาย
คณตพฺพํ. เจโก หิ โทपालโก
สกุขราโย^๑ อฺจฺจฺจฺเคน^๒ คเหตุวา
รชฺชฺชฺทตฺตฺทตฺโต ปาโตว วชฺชํ คนฺตฺวา
กาโว ปิฏฺจฺยํ ปหริตฺวา ปลิมตฺถมฺมตฺถเก
นิสินฺโน ทฺวารํ ปตฺตํ ปตฺตํเยว^๓
กาวิ เอโก เทวติ สกุขริ ชิปิตฺวา
ชิปิตฺวา^๔ คณตฺติ. ทิยามรตฺตํ สมฺพาธ

ลำดับนั้น เธอพึงละการนับซ้ำ ๆ คือ
การนับอย่างคนดวงข้าวเปลือกนั้นเสีย แล้ว
นับโดยวิธีนับเร็ว คือ โดยวิธีนับอย่าง
คนเลี้ยงโคเถิด. จริงอยู่ คนเลี้ยงโคผู้ฉลาด
ใช้ชายพก พกพาก้อนกรวด มีมือถือเชือก
และไม่ไปสู่ออกแต่เข้าที่เดียว ที่ฝูงโคเข้าที่
หลัง นั้นบนปลายเสาเข็ม คอยขวางก้อนกรวด
ไปยังโคแต่ละตัว ที่ถึงประตูออกแล้วเท่านั้น
นับไปว่า หนึ่ง สอง ดังนี้. ฝูงโคอยู่กัน

^๑ ฉ. สกุขราทโย.

^๒ ฉ. อจฺจฺจฺเคน.

^๓ ฉ. ทฺวารปฺตฺตํ ทฺวารปฺตฺตํเยว.

^๔ ฉ. อยฺ ปาโล น ทิสฺสตี.

ม.ร.ว.กำนุนเทพ เทวกุล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โอกาส ทุกข์^๑ วุฏฐโคกโณ นิภูขมนุโต อย่างลำบาก ในโอกาสที่คับแค้นมาตลอดคืน
 อดดมณณ^๒ อุปนิขัเสนุโต เวเคน^๓ ทั้ง ๓ ยาม เมื่อจะออก ก็ย้อมเบียดเสียด
 ปุณฺชปุณฺชโช หุตฺวา นิภูขมตี. โส กันและกัน เป็นกลุ่ม ๆ ออกไปโดยเร็ว.
 เวกเวเคน^๓ "ตีณิ จตุตตาริ ปณฺจ ทสา"ตี คนเลี้ยงโคนั้น ย้อมน้มนับไปเร็ว ๆ ว่า "สาม
 กเถตีเยว, เอว อิมสฺสาปิ ปุริมเนน สี่ ห้า สิบ" คังนัันนัันแหละ ฉันโค, แม้เมื่อ
 กณฺยโต อสฺสาสปสฺสาสา ปากฎา หุตฺวา พระโยคีนี้นับไปโดยนัยก่อน ลมหายใจเข้า
 สี่ขี้ สี่ขี้ ปุนฺปุนฺนิ สณฺจรฺนตี. ตโตเนน และลมหายใจออก เป็นธรรมชาติปรากฏชัด
 "ปุนฺปุนฺนิ สณฺจรฺนตี"ตี ฌตฺวา อนุโต จ เที่ยวไปมาเร็ว ๆ อยู่เรื่อย ๆ. ต่อจากนั้น
 พหิ จ อุกฺกเหตุวา ทวารปฺปตฺตึเยว^๔ เธอทราบว่ "ลมเที่ยวไปมาอยู่เรื่อย ๆ"
 กเหตุวา "เอโก เทว ตีณิ จตุตตาริ คังนี้แล้ว ก็อย่าจับเอาลมที่อยู่ข้างใน และ
 ปณฺจ. เอโก เทว ตีณิ จตุตตาริ ปณฺจ อยู่ข้างนอก ควรจับเอาลมเฉพาะที่ถึงช่อง
 ฉ. เอโก เทว ตีณิ จตุตตาริ ปณฺจ ฉ (จมูก) แล้วเท่านั้น นับไปเร็ว ๆ ว่า "หนึ่ง
 สตุต ฯเปฯ อฏฺฐ, นว, ทสา"ตี สี่ขี้ สอง สาม สี่ ห้า. หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า
 สี่ขี้ กเถตพฺพเมว. กณฺนปฏฺิพฺพเท หิ หก. หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก เจ็ด ฯลฯ
 กมฺมฏฺฐาเน กณฺนพลเนว จิตฺตึ เอกกุกฺกึ แปด, เก้า, สิบ" คังนี้ ฉันเคียวกัน

^๑ ม. ทุกข์...

^๒ ฉ. เวเคน เวเคน.

^๓ อี. ม. โส เวเคน, ฉ. โส เวเคน เวเคน.

^๔ ฉ. ทวารปฺปตฺตึ ทวารปฺปตฺตึเยว.

โทธิ, อริตฺตูปตฺถมฺภนฺวเสณ จฺฉฺชโสเต นันฺทึยฺว. จริงอยู่ ในกรรมฐานที่เนื่องกับ
 นาวาฏฺชนมิว. การนับ จิตย่อมเป็นธรรมชาติมีอารมณ์เป็น
 หนึ่งได้ ก็ด้วยกำลังของการนับนั้นเทียว,
 คุจการหยุดของเรื่อ ในกระแสน้ำเชี่ยว
 ย่อมมีได้ ด้วยอำนาจการย่นไว้ด้วยไม้ถ่อ
 ฉะนั้น.

ตสฺเสว สึขี สึขี คณฺยโต กมฺมฏฺจานํ
 นิรฺนตรํ ปวตฺตํ วีย หุตฺวา อุปฺภุจฺจติ. เมื่อพระโยคินั้น นับไปเร็ว ๆ อยู่
 อด นิรฺนตรํ ปวตฺตตฺตฺติ ฅตฺวา อนุโต จ
 พฺหิ จ วาตํ อปฺริกฺกเหตุวา ปุริมนเยเนว
 เวกเวเคน^๑ กณฺตพฺพิ. อนุโต
 ปวิสนฺวาเตน หิ สฺหุธิ จิตฺตํ ปเวสฺยโต
 อพฺภนฺตเร วาตพฺภาทํ เมทฺฐุริตฺติ วีย
 โทธิ. พฺหิ นิกฺขมฺนฺวาเตน สฺหุธิ จิตฺตํ
 นึทรโต พฺหิตฺธา ปุถฺตตฺตารมฺมณฺเ จิตฺตํ
 วิกฺชิปฺติ. ผุฏฺฏโงกาเส^๒ ปน สฺตี จเปตฺวา
 ภาเวนฺตสฺเสว ภาวนา สมฺปชฺชติ. ข้างใน และที่อยู่ข้างนอก ควรนับไปเร็ว ๆ
 ตามนัยก่อนเท่านั้น. เพราะว่า เมื่อเธอ
 ส่งจิตไปพร้อมกับลมที่เข้าไปข้างใน ภายใน
 ภายจะเป็นเหมือนอุทกมตี จะเป็นเหมือน
 เต็มไปด้วยมันชัน. เมื่อนำจิตออกไปพร้อม
 กับลมที่ออกไปข้างนอก จิตก็ย่อมพุ่งชานไป

^๑ ฉ. เวเคน เวเคน, อี. ม. เวเคน.
^๒ ฉ. ผุฏฺฏผุฏโงกาเส.

วสุทฺธมฺวารท ป.พ. ๓-๑๒

เตน วุตฺตํ "อนฺโต จ พฺทึ จ วาตํ
 อปริกุกฺเหตุว ปุริมนเยเนว เวคเวเคน"^๑
 คณตพฺพนุ"^๑ติ.

ในอารมณ์ อันมีสภาวะมากมายในภายนอก.
 แต่ว่า เมื่อตั้งสติไว้ในโอกาสที่ลมกระทบ
 เจริญไปนั้นทีเดียว ภาวนาจะสำเร็จได้.
 เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "อย่า
 กำหนดเอาลมที่อยู่ข้างใน และที่อยู่ข้างนอก
 ควรนับไปเร็ว ๆ ตามนัยก่อนเท่านั้น" ดังนี้.

กวีจิริ ปเนตฺ คณตพฺพนุติ ? ยาว
 วินา คณนาย อสฺสาสปสฺสาसारมฺมณเ
 สติ สนฺตฺวิญฺจติ. พฺทึ วิสฺสุวิตฺตกฺกวิจฺเจทฺ
 กตุว อสฺสาสปสฺสาसारมฺมณเ
 สติสฺสณฺจปนฺตฺถึเยว ทิ คณนาติ.

ถามว่า ก็แต่ว่า จะต้องนับลมนี้นาน
 สักเท่าไร ? ตอบว่า นานจนกว่าสติจะ
 ตั้งมั่นในอารมณ์ คือ ลมหายใจเข้าและ
 ลมหายใจออกได้ โดยเว้นการนับ. ด้วยว่า
 การนับก็เพื่อประโยชน์ คือ ทำการตัดวิตก
 ที่ซ่านไปภายนอก แล้วตั้งสติไว้มั่นในอารมณ์
 คือ ลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเท่านั้น
 ฉะนั้นแล.

๒๒๔. เอวํ คณนาย มนสิกตุว
อนุพฺพณาย มนสิกาตพฺพ. อนุพฺพณา
 นาม คณํ ปฏฺฐิสฺสิหริตุว สติยา นิรฺนฺตรํ

๒๒๔. พระโยคี ครั้นมนสิการ
 โดยการนับอย่างนี้แล้ว ก็ควรมนสิการ
โดยการติดตามลม(อนุพฺพณา) ต่อไปเถิด.

^๑ ฉ. เวเคน เวเคน, อี. ม. เวเคน.

อสุสาสปสุสาสนํ อนุคมนํ. ตณฺจ โข น
 อาทิมชฺฌปริโยสานานุกมนวเสน. พหิ
 นิกุขมนวาทสุส ทิ นากิ อาทิ, ทหฺมํ
 มชฺฌํ, นาสิกา^๑ ปริโยสานํ. อพฺภนฺตรํ
 ปวิสนวาทสุส นาสิกกุกฺกํ อาทิ, ทหฺมํ
 มชฺฌํ, นากิ ปริโยสานํ. ตณฺจสุส
 อนุคฺจฺจโต วิกุเชปกคฺคํ จิตฺตํ สารทฺธาย^๒
 เจว โททิตฺติ อธิชฺฌนาย จ. ยถาห :

การเลิกนับเสีย แล้วใช้สติตามลมหายใจ-
 เข้าและลมหายใจออกไปไม่ขาดสาย ชื่อว่า
อนุพันธนา. ก็การตามลมไปนั้นแล มีใจจะ
 มีด้วยอำนาจการตามต้นลม กลางลม และ
 ปลายลมไป. จริงอยู่ สำหรับลมที่ออกไป
 ภายนอก มีสะคือเป็นต้นลม, มีหัวใจเป็น
 กลางลม, มีจมุกเป็นปลายลม. สำหรับ
 ลมที่เข้าไปภายใน มีปลายจมุกเป็นต้นลม,
 มีหัวใจเป็นกลางลม มีสะคือเป็นปลายลม.
 ก็เมื่อพระโยกนั้น ตามต้นลมเป็นต้นนั้นไป
 จิตที่ถึงความฟุ้งซ่านแล้ว ย่อมมีเพื่อความ
 กระสับกระส่าย และเพื่อความหวั่นไหว.
 เหมือนอย่างที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าว
 ไว้ว่า :

"อสุสาสาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา
 อนุคฺจฺจโต อชฺฌตฺตํ วิกุเชปกคเตน
 จิตฺเตน กาโยปิ จิตฺตมฺปิ

"เมื่อภิกษุใช้สติตามต้นลม กลางลม
 และปลายลม เแต่ลมอัสสาสะไป
 เพราะจิตที่ถึงความฟุ้งซ่านไปภาย-

^๑ ฉ. นาสิกกุกฺกํ.
^๒ ส. สารมฺภาย.

สารทฐา จ โหนฺติ อธิชิตา
 จ ผนฺทิตา จ. ปสฺสาสาทิมชฺฌ-
 ปรีโยสานํ สติยา อนุกฺจฺจโต
 พหิทฺฐา วิกฺเขปกเตน จิตฺเตน
 กาโยปี จิตฺตมฺปิ สารทฐา จ
 โหนฺติ อธิชิตา จ ผนฺทิตา จา"ติ"

ใน ทั้งกาย ทั้งจิต จึงเป็นธรรมชาติ
 ที่มีความกระสับกระส่าย . หวั่นไหว
 และคั่นรน. เมื่อภิกษุใช้สติตาม
 ต้นลม กลางลม และปลายลมแห่ง
 ลมปัสสาสะไป เพราะจิตที่ถึงความ
 พุ้งชานไปภายนอก ทั้งกาย ทั้งจิต
 จึงเป็นธรรมชาติ ที่มีความกระสับ-
 กระส่าย หวั่นไหว และคั่นรน"
 ดังนี้.

ตสฺมา อนุพฺพณาย มนสิกาโรนฺเตน
 น อาทิมชฺฌปรีโยสานวเสณ มนสิกาตพฺพ.
 อปีจ โข ผุสนาวเสณ เจว จปนาวเสณ
 จ มนสิกาตพฺพ. คณฺณานุพฺพณาวเสณ
 วีย หิ ผุสนาจปนาวเสณ วิสุํ มนสิกาโร
 นตฺถิ. ผุฏจผุฏจฺจฺจาเนเยว ปน
 กณฺณโต คณฺณาย จ ผุสนาย จ
 มนสิกาโรติ. ตตฺถเว คณฺณํ ปฏฺฐิสิหริตฺวา
 เต สติยา อนุพฺพณฺโต, อปฺปนาวเสณ

เพราะฉะนั้น เธอเมื่อจะมนสิการ
 โดยอนุพฺพณา (การติดตามลม) ก็ไม่พึง
 มนสิการโดยเกี่ยวกับต้นลม กลางลม และ
 ปลายลม. แต่ที่ว่า พึงมนสิการโดยเกี่ยว-
เนื่องกับผุสนา (ฐานที่ลมกระทบ) และ
โดยเกี่ยวเนื่องกับรูปนา (ความตั้งมั่น) แล.
 ความจริง วิธีมนสิการโดยเกี่ยวกับผุสนา
 และรูปนา เป็นอย่างหนึ่งต่างหาก เหมือน
 อย่างวิธีมนสิการ โดยเกี่ยวกับคณฺณาหรือ

^๑ ชุ. ป. ๓๑/๒๔๘.

จ จิตต์ จเปทุโต อนุพนุณาย จ
 ฝุสนาย จ ฌปนาย จ มนสิกโรตตีติ
 วุจจติ. สุวามตฺโต อฏฺฐกถาสฺ
 วุตฺตปงฺกฺพโทวาริฏฺฐปมาหิ ปฏฺฐิสฺมภิทายฺ
 วุตฺตกกฺกฺจฺปมาย จ เวทิตฺตฺโพ.

อนุพนัธนา หามีไม่. ก็พระโยคี เมื่อนับลม
 อยู่ตรงฐาน ที่ลมกระทบแล้วกระทบแล้ว
 นั้นเทียบ ชื่อว่า มนสิการโดยคณาด้วย
 โดยฝุสนาด้วย. เมื่อเลิกนับเสีย แล้วใช้สติ
 คิดตามลมเหล่านั้น ไปตรงฐานที่ลมกระทบ-
 แล้วกระทบเหล่านั้นนั้นแหละ, และตั้งจิตไว้
 ด้วยสามารถแห่งอัปปนา ก็เรียกว่า
 มนสิการโดยอนุพนัธนาด้วย โดยฝุสนาด้วย
 โดยรูปนาด้วย. อรรถาธิบายนั้น บัณฑิต
 พึงทราบตามเรื่องอุปมาด้วยคนง่อย และ
 คนเฝ้าประตูเมือง ที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์
อรรถกถาทั้งหลาย และตามเรื่องอุปมา
 ด้วยเลื่อย ที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์
ปฏฺฐิสฺมภิทามรรคเกิด.

๒๒๕. ตตฺตรายํ ปงฺกฺโพปมา :
 เสยฺยถาปิ ปงฺกฺโพ โทลาย ก็พค
 มาตาปุตฺตทานิ โทลฺ ชิปิตฺวา ตตฺถเว
 โทลาย ฌมฺมมฺล นิสฺสินฺโน กเมน
 อากฺกฺจฺจนฺตฺสฺส จ กฺจฺจนฺตฺสฺส จ

๒๒๕. ในเรื่องอุปมาทั้ง ๓ นั้น ต่อไป
 นี้เป็นเรื่องอุปมาด้วยคนง่อย : เปรียบ
 เหมือนว่า คนง่อยนั่งไกวชิงช้าให้แก่มารดา
 และบุตรผู้จะเล่นชิงช้าอยู่ที่โคนเสาชิงช้านั้น
 นั้นแหละ ย่อมเห็นปลายทั้ง ๒ และ

คุณอุษา ภูทอง
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โกลาผลกสุส อุกโ โภฏโย มชฺฌณฺจ
 ปสฺสตี, น จ อุกโภฏิมชฺฌานํ ทสฺสนตฺถิ
 พุยวาวโฏ โทติ, เอวเมว^๑ ภิกฺขุ
 สตีวเสน อุนิพนฺทนต์มฺมุเล จตฺวา
 อสฺสาสปสฺสาสโหลํ ขิปิตฺวา ตตฺถเว
 นิमितฺเต สตียา นิสฺสทฺโต กเมน
 อากจฺจนฺตานณฺจ จจฺจนฺตานณฺจ พุฏฺฐจฺจาเน
 อสฺสาสปสฺสาसानํ อาทิมชฺฌปริโยसानํ
 สตียา อุนฺคจฺจนฺโต ตตฺถเว^๒ จิตฺตํ
 จเปนฺโต ปสฺสตี, น จ เนสฺสิ ทสฺสนตฺถิ
 พุยวาวโฏ โทติ, อยฺย ปงฺคฺโพปมา.

ตอนกลางแห่งแผ่นกระดานซึ่งชำ ที่กำลังมา
 และกำลังไปอยู่ตามลำดับ, แต่ว่า เขาจะ
 เป็นผู้ชวนขวายเป็นที่จะเห็นปลายทั้ง ๒ และ
 ตอนกลาง(แห่งแผ่นกระดานซึ่งชำ) ก็หาไม่
 ฉันทิ, ภิกษุอื่นที่โคนเสาอันเป็นที่เข้าไปผูก
 ไว้ด้วยอำนาจแห่งสติแล้ว เมื่อใช้สตินี้ไป
 ซึ่งชำคือ ลมอัสสาสะและปัสสาสะ อยู่ที่นิมิต
 นั้นนั่นแหละ ใช้สติติดตามไป ตั้งจิตไว้ตรง
 ฐานที่ลมกระทบแล้วกระทบเหล่านั้น นั่นแหละ
 ก็ย่อมเห็นต้นลม กลางลมและปลายลมแห่ง
 ลมอัสสาสะและปัสสาสะตรงฐานที่กระทบ ที่
 กำลังมาและกำลังไปอยู่ตามลำดับ, แต่ว่า
 เธอจะเป็นผู้ชวนขวาย เพื่อจะเห็นต้นลม
 เป็นต้นเหล่านั้น ก็หาไม่ ฉันทิเหมือนกัน,
 นี้เป็นเรื่องอุปมาด้วยคนง่อย.

๒๒๖. อยมปน โทวาริกูปมา :
 เสยฺยถาปี โทวาริกอ นกรสฺส อุนฺโต

๒๒๖. ส่วนต่อไปนี้ เป็นเรื่องอุปมา
ด้วยคนเฝ้าประตูเมือง : เปรียบเหมือนว่า

^๑ ฉ. เอวเมววย.
^๒ ฉ. ตตฺถ จ.

คุณประวิทย์ สิริโสภณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จ พหิ จ ปุริเส "โก ตูว, กุโต วา
 อากโต, กุหิ วา กจฺจสิ, กิ วา เต
 ทตฺเต"ติ น วิมฺสติ. น หิ ตสฺส เต
 ภารา, ทวารปฺตติ ทวารปฺตติเยว
 ปน วิมฺสติ, เอวเมว อิมสฺส ภิกฺขุโน
 ๑อนฺโต ปวิฏฺฐวาทา จ พหิ นิกฺขนฺตวาทา
 จ ๑ น ภารา โหนฺติ, ทวารปฺตฺตา
 ทวารปฺตฺตาเยว ภาราติ อัย
 โทวาริกฺขุปมา.

คนเฝ้าประตูเมือง ย่อมไม่ตรวจสอบคน
 ทั้งหลายที่อยู่ภายใน และภายนอกเมืองว่า
 "ท่านคือใคร, ท่านมาจากไหน, หรือว่า
 จะไปไหน, หรือว่าจะอะไรอยู่ในมือของท่าน".
 ด้วยว่า คนเหล่านั้นหาได้เป็นภาระของเขา
 ไม่, แต่จะตรวจสอบทุก ๆ คนที่ถึงประตู-
 เมืองแล้วเท่านั้น แม้นใจ, ลมที่เข้าไป
 ช้างในและลมที่ออกมาข้างนอก หาเป็น
 ภาระของภิกษุรูปนี้ไม่, ทุก ๆ ลมที่ถึง
 ช่องจมูกแล้วเท่านั้น จึงจะเป็นภาระ ฉะนั้น
 เหมือนกันแล นี้เป็นเรื่องอุปมาด้วยคนเฝ้า
 ประตูเมือง.

๒๒๖. กกุปมา ปน อาทิโต
 ปฏฺฐาย เอว เวทิตพฺพา. วุคฺตเตหฺตํ :

๒๒๖. ส่วน เรื่องอุปมาด้วยเลื่อย พึง
 ทราบตั้งแต่ต้น อย่างนี้. ข้อนี้ สมจริงตามที่
 ท่านพระสารีบุตรเถระกล่าวไว้ว่า :

"นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺสฺสาสา
 อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส

"นิมิต ลมหายใจเข้าและลมหายใจ-
 ออก มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวง-

๑-๑ ฉ. อนฺโตปวิฏฺฐวาทา จ พหินิกฺขนฺตวาทา
 จ.

อชานโต จ ตโย ฌมเม

ภาวนา นุปลพหติ.

นิมิต्तํ อสฺสาสปสฺสาสา

อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส

ชานโต จ^๑ ตโย ฌมเม

ภาวนา อุปลพหติ.

กถิ อิมะ ตโย ฌมา

เอกจิตฺตสฺส อารมฺมณา น โหนฺติ,

น จิเม ตโย ฌมา อวิทิตา

โหนฺติ, น จ จิตฺตํ วิกุเขป

คจฺจติ, ปธานญจ ปณฺณายติ,

ปโยคญจ สาทฺเถติ, วิเสสสมฺมตฺทิจจฺจติ ?

เสยฺยถาปิ รุกฺโข สเม ญฺมิภาเค

นิกฺขิตฺโต, ตเมนํ ปุริโส กกเจน

ฉินฺนุเทยฺย. รุกฺเข ผุฏฺจกกจทฺนฺตานิ

วเสนํ ปุริสสฺส สติ อุปฺภูจिता

โหติ, น อากเต วา กเต วา

เดียวกัน แต่เมื่อภิกษุไม่รู้ซึ่งธรรม
ทั้ง ๓ ภาวนาก็จะสำเร็จไม่ได้.

นิมิต ลมหายใจเข้าและลมหายใจ-
ออก มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวง-

เดียวกัน แต่เมื่อภิกษุรู้ซึ่งธรรม
ทั้ง ๓ ภาวนาก็จะสำเร็จได้
ดังนี้. (และท่านกล่าวต่อไปอีกว่า)

ธรรมทั้ง ๓ เหล่านี้ มิได้เป็น
อารมณ์ของจิตดวงเดียวกัน, แต่ว่า
ธรรมทั้ง ๓ เหล่านี้ จะเป็นอันภิกษุ
ไม่รู้ก็หาไม่, และจิตจะถึงความฟุ้ง-
ซ่าน ก็หาไม่, ทั้งความเพียรก็
ปรากฏ, และพระโยคีก็ทำประโยชน์
ให้สำเร็จได้, บรรลุคุณพิเศษได้
อย่างไร? เปรียบเหมือนว่า ต้นไม้
ที่เขาวางไว้บนภูมิกาค อันราบ-
เรียบ, บุรุษพึงใช้เลื่อยตัดต้นไม้
นั้น. บุรุษมีอันตั้งสติไว้ ตรง

^๑ ม. ชานโตว.

คุณประวิทย์ สิริโสภณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กกจหนฺเต มนสิกโรติ, น จ^๑
 อากตา วา คตา วา กกจหนฺตา
 อวิตฺตา โหนฺติ, ปธานญจ
 ปณฺณายติ, ปโยคญจ สาเชติ,
 วิเสสมธิคจฺจติ.

ยถา รุกฺโข สเม ภูมิภาเค
 นิภฺชิตฺโต, เอวํ อุปนิพฺพชฺชานานิภฺชิตฺตํ.
 ยถา กกจหนฺตา, เอวํ อสฺสสาส-
 ปสฺสสาสา. ยถา รุกฺเข
 ผุฏฺฐกกจหนฺตานํ วเสน ปุริสฺสส-
 สติ อุภฺภูจฺจिता โหติ, น อากเต
 วา คเต วา กกจหนฺเต
 มนสิกโรติ, น จ^๑ อากตา
 วา คตา วา กกจหนฺตา อวิตฺตา
 โหนฺติ, ปธานญจ ปณฺณายติ,
 ปโยคญจ สาเชติ, วิเสสมธิคจฺจติ,

พันเลื้อยที่กระทบอยู่ที่ต้นไม้, ไม่
 ใส่ใจพันเลื้อยที่มาหรือไป, แต่ว่า
 พันเลื้อยที่มาหรือไป จะเป็นอันเขา
 ไม่รู้อยู่ที่ท่าไม้, ทั้งความเพียร
 ก็ปรากฏ, และเขาก็ทำประโยชน์
 (กิจการที่เลื้อยไม้) ให้สำเร็จได้,
 (และ) ได้รับความประโยชน์อันยอดเยี่ยม.

นิมิต อันเป็นที่เข้าไปผูกไว้
 เปรียบเหมือนต้นไม้ที่เขาวางไว้บน
 ภูมิกาคอันราบเรียบ. ลมหายใจ-
 เข้าและลมหายใจออก เปรียบ-
 เหมือนพันเลื้อย. ภิกษุนั่งลงเข้าไป
 ตั้งสติไว้ที่ปลายจมูก หรือมุขนิมิต,
 ไม่ใส่ใจถึงลมหายใจเข้า และ
 ลมหายใจออกที่มาหรือไป, แต่
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ที่มาหรือไป จะเป็นอันภิกษุไม่รู้
 ที่ท่าไม้, ทั้งความเพียรก็ปรากฏ,

^๑ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสติ.

เอวเมว ภิกขุ นาสิกุกุเค วา
 มุขนิมิตฺเตเต วา สตี อุกฺกุจเปตฺตวา
 นิสินฺโน โหติ, น อากเตเต วา
 กเตเต วา อสฺสาสปสฺสาเส
 มนสิกโรติ, น จ อากตา วา
 คตา วา อสฺสาสปสฺสาสา
 อวิทฺตา โหณฺติ, ปธานญ
 ปณฺณายติ, ปโยคญฺจ สาเชติ,
 วิเสสมธิกจฺจติ.

และเธอก็ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้,
 บรรลุคุณวิเศษได้ เปรียบเหมือน
 บุรุษมีอันตั้งสติไว้ ตรงพันเลื่อยที่
 กระทบต้นไม้ ไม่ใส่ใจพันเลื่อยที่มา
 หรือไป, แต่ว่า พันเลื่อยที่มา
 หรือไป จะเป็นอันเขาไม่รู้ อยู่
 ก็ทำไม่, ทั้งความเพียรก็ปรากฏ,
 และเขาก็ทำประโยชน์ให้สำเร็จ
 ได้, (และ) ได้รับความประโยชน์ อัน
 ยอดเยี่ยมฉะนั้น.

ปธานนฺติ กตมํ ปธานํ ?
 อารทฺธวิริยสฺส กาโยปิ จิตฺตมฺปิ กมฺมณิยํ
 โหติ, อิทํ ปธานํ. กตโม ปโยโค ?
 อารทฺธวิริยสฺส อุกฺกิลเสสา ปหิยฺนฺติ,
 วิตกฺกา วุปสมฺนฺติ, อयํ ปโยโค.
 กตโม วิเสโส ? อารทฺธวิริยสฺส
 สํโยชนา ปหิยฺนฺติ, อนุสฺยา พฺยฺนฺตีโหณฺติ,
 อयํ วิเสโส. เอวํ อิเม ตโย
 ธมฺมา เอกจิตฺตสฺส อารมฺมณา น โหณฺติ,

บทว่า ปธานะ (ความเพียร)
ปธานะ เป็นไฉน ? แก้วว่า ทั้งกาย ทั้งจิต
 ของภิกษุผู้ปรารถนาคความเพียร ย่อมเป็น
 ธรรมชาติควรแก่การงาน นี้ชื่อว่า ปธานะ.
ปโยคะ (ความพยายาม) เป็นไฉน ? แก้ว
 ว่า อุกกิลเสทั้งหลายของภิกษุผู้ปรารถน
 ความเพียร ย่อมถูกละไป, วิตกทั้งหลาย
 ย่อมสงบไป นี้ชื่อว่า ปโยคะ. คุณวิเศษ
 เป็นไฉน ? แก้วว่า สังโยชน์ทั้งหลายของ

คุณประวิทย์ สิริโสภณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

น จิเม ตโย ธมฺมา อวิตฺตา ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร ย่อมถูกละไป
 โทหนฺติ, น จ จิตฺตํ วิกุเชปํ กจฺจติ, อนุสัยทั้งหลายเป็นอันสิ้นสุดไป, นี้ชื่อว่า
 ปธานญฺจ ปณฺณายติ, ปโยคญฺจ คุณฺวิเศษ. โดยประการที่กล่าวแล้วนี้ ธรรม
 สาเชติ, วิเสสมธิกจฺจติ. ทั้ง ๓ เหล่านี้ มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวง-
 เดียวกัน, แต่ว่า ธรรมทั้ง ๓ เหล่านี้ จะ
 เป็นอันภิกษุไม่รู้ก็หาไม่, และจิตจะถึงความ
 พุ่งข้ามก็หาไม่, ทั้งความเพียรก็ปรากฏ,
 และพระโยคีก็ทำประโยชน์ ให้สำเร็จได้,
 บรรลุคุณวิเศษได้.

อานาปานสุสฺติ ยสุส	อานาปานสติ	อัมภิกษุรูปใด
ปริปุณฺณา สุภาวิตา	เจริญดีแล้ว	สั่งสมแล้วตามลำดับ
อนุพุพฺพํ ปริจิตา	จนบริบูรณ์ได้	ตามที่พระพุทธเจ้า
ยถา พุทฺเธน เทสิตา	ทรงแสดงไว้	ภิกษุรูปนั้น ย่อม
โสมี โลกํ ปภาเสติ	ยังโลกนี้ให้สว่าง	คุณพระจันทร์ที่พ้น
อพฺภา มุคฺโตว จนฺทิมานํ"ติ?	จากเมฆหมอก ฉะนั้น" ดังนี้.	
อโย กกฺจูปมา. อิตฺ ปนฺสุส	นี้เป็นเรื่องอุปมาด้วยเล็กน้อย. ก็ใน	
อาคคกฺทวเสน อมนสิการมฺคฺตเมว	อุปมาด้วยเล็กน้อยนี้ หวังทราบว่า เพียงแต่การ	

๑ ช. ป. ๓๑/๒๕๘.

คุณประวิทย์ สีห์โสภณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปโยชนนฺติ เวทิตพฺพิ.

ไม่ใส่ใจเกี่ยวกับลมที่มาและไปเท่านั้น จัด
ว่าเป็นประโยชน์แก่พระโยคีนั้น.

๒๒๘. อิทํ กมฺมฏฺฐานํ มนสิการโธโต
กสฺสจฺจि น จิเรเนว นิมิตฺตตฺถจฺจ อุปฺปชฺชติ,
อวเสสชฺชฌานํ กปฏิมณฺฑิตา อปฺปนาสงฺขาทา
จฺจ สมนฺปชฺชติ. กสฺสจฺจิ ปน
กณฺหาเวเสน มนสิการกาลโธ ปฏฺติ
อนุกฺกมโธ โธฟาริกอสุสสาสปฺสสาสนิโรธ-
เวเสน กายทรเถ วุปฺสนฺเต กาโยปิ
จิตฺตมฺปิ ลหุกํ โหติ, สรริ อากาเส
ลฺงฆนาการูปฺตฺตํ วิย โหติ. ยถา
สสารทฺถกายสุส มณฺเจ วา ปิเส วา
นีสิตโธ มณฺจปฺจํ โอนมฺติ, วิกุชฺชติ,
ปจฺจตฺถธณฺณํ วลี กณฺหติ. อสสารทฺถกายสุส
ปน นีสิตโธ เนว มณฺจปฺจํ โอนมฺติ, น
วิกุชฺชติ,^๑ น ปจฺจตฺถธณฺณํ วลี กณฺหติ,
ตฺถลปิจฺจปฺปฺริตฺติ วิย มณฺจปฺจํ โหติ.
กสฺมา ? ยสฺมา อสสารทฺโธ กาโย

๒๒๘. สำหรับพระโยคี ผู้มนสิการ
กรรมฐานนี้ บางท่านนิมิตจะเกิดขึ้น, และ
รูปนา กล่าวคืออัปนา อันประดับด้วย
องค์ฌานที่เหลือ จะสำเร็จได้โดยไม่นาน
เลย. แต่สำหรับพระโยคีบางท่าน เมื่อ
ความกระสับกระส่ายแห่งกาย ระวังแล้ว
ด้วยอำนาจความดับไปแห่งลมอัสสาสะ และ
ปัสสาสะที่หายไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่
เวลาที่มนสิการ โดยเกี่ยวกับการนับ
ทั้งกาย ทั้งจิต ย่อมเป็นธรรมชาติที่เบา,
ร่างกาย เป็นเหมือนถึงอาการลอยไปใน
อากาศ. เปรียบเหมือนว่า เมื่อบุคคลผู้มี
กายกระสับกระส่าย นั่งอยู่บนเตียงหรือตั้ง
เตียงหรือตั้งย่อมโยกเยก, ย่อมส่งเสียง,
เครื่องปูลาดย่อมจับกันยับเยิน. แต่เมื่อมีกาย
ไม่กระสับกระส่ายนั่งอยู่ เตียงหรือตั้งย่อม

^๑ ฉ. วิกุชฺชติ.

ลหุโก โทติ. เอวเมว คณาวเสน ไม่โยกเยก, ย่อมไม่ส่งเสียง, เครื่อง-
 มนสิการกาลโต ปญฺติ อนุกุมโต ปลอดย่อมไม่จับกันยับยู่ยี่, เคียงหรือตั้ง
 โอฟาริกอสฺสาสปฺสฺสาสนิโรธวเสน กาย- เป็นจุดเต็มด้วยยุยง. เพราะเหตุไร ?
 ทรเถ วุပ္สนฺเต กาโยปิ จิตฺตมฺปิ ลหุโก เพราะกาย ที่หากความกระสับกระส่ายมิได้
 โทติ, สรีริ อากาเส ลุฆณาการปฺตฺตํ ย่อมเป็นธรรมชาติที่เบา ฉับใจ. เมื่อความ
 วีย โทติ. กระสับกระส่ายแห่งกายระงับแล้ว ด้วย
 อำนาจความดับไปแห่งลมอัสสาสะ และ
 ปัสสาสะที่หาย ตามลำดับ เริ่มตั้งแต่เวลา
 ที่มนสิการ โดยเกี่ยวกับการนับ ทั้งกาย
 ทั้งจิต ย่อมเป็นธรรมชาติที่เบา,
 ร่างกาย เป็นเหมือนถึงอาการลอยไปใน
 อากาศ ฉับฉับนั้นเทียว.

ตสฺส โอฟาริกะ อสฺสาสปฺสฺสาเส เมื่อลมอัสสาสะ และปัสสาสะ
 นิรุทฺเต สุขุมสฺสาสปฺสฺสาสนิมิตฺตารมฺมณํ ที่หาย ๆ ของพระโยกนั้นดับไปแล้ว จิตที่
 จิตฺตํ ปวคฺคตฺติ. ตสฺสมิมฺปิ นิรุทฺเต มีนิมิต (อาการที่เป็นไป) แห่งลมอัสสาสะ
 อปรารฺปํ ตโต สุขุมครฺนิมิตฺตารมฺมณํ และปัสสาสะที่ละเอียดเป็นอารมณ์ ย่อม
 ปวคฺคตฺติเยว. กถํ, ยถา ปุริโส เป็นไป. แม้เมื่อจิตดวงที่มีนิมิตแห่งลม

๑. สุขุมครํ สุขุมครํ.

คุณประวิทย์ สีห์โสภณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มทฺธียา โลหสลากาย กัสตาลิ^๑ ที่ละเอียดยเป็นอารมณฺนั้น คับไปแลว จิต
 อาโกญฺเยย, เอกปฺพาเรน มหาสฺสโท ดวงตอ ๆ มา ซึ่งมฺนิมิตทงลมหที่ละเอียดย
 อฺปฺปชฺเชยฺย, ตสฺส โอฟาริกสฺสทฺทารมฺมณฺ กวานั้นเป็นอารมณฺ ยอมเป็นไปทีเดียว. คือ
 จิตฺตํ ปวตฺเตยฺย. นฺริทฺเต โอฟาริกสฺสทฺเต อยางไร, เปรียบเหมือนว่ บุรุษฟังใช้
 อถ ปจฺฉา สุขุมสฺสทฺทนิมิตฺตารมฺมณฺ, ทงโลหะใหญ่ทีก้างสคาล, เสียงดั่งจะฟัง
 ตสฺสมิํปิ นฺริทฺเต อปฺราปรํ ตโต เกิดขึ้น โดยการตีเพียงครั้งเดียว, จิต
 สุขุมตฺร^๒สฺสทฺทนิมิตฺตารมฺมณฺ ปวตฺตเตว, ของเขาจะฟังมีเสียงหยาบ (เสียงดั่ง)
 เอวณฺติ เวทิตฺพํ. วุตฺตมฺปิ เจตฺ : เป็นอารมณฺ เป็นไป. เมื่อเสียงหยาบคับไป
 "เสยฺยถาปี กัสเส อาโกญฺเต"^๓ แล้ว ตอมาภายหลัง จิตจะฟังมฺนิมิตทง
 วิตุถาโร. เสียงละเอียดย (เสียงค่อย) เป็นอารมณฺ
 เป็นไป, แมเมื่อจิตดวงทีมฺนิมิตทงเสียง
 ทีละเอียดยเป็นอารมณฺนั้นคับไปแลว จิตดวง
 ตอ ๆ มาซึ่งมฺนิมิตทงเสียง ทีละเอียดยกว่
 นั้นเป็นอารมณฺ ยอมเป็นไปทีเดียว (อุปมา)
 ฉนฺได ก็ฟังทราบว่ อุปไมยก็ฉนฺนั้น.
 ชอนี้สมจริง แมตามทีท่านกล่าวไว้ว่ :
 "เสยฺยถาปี กัสเส อาโกญฺเต" ดั่งนี้เป็นต้น.

^๑ ม. กัสถาลิ.

^๒ ฉ. สุขุมตฺรํ สุขุมตฺรํ.

^๓ ขุ. ป. ๓๑/๒๗๘.

ความพิศดาร บัณฑิตพึงทราบ (ตามแนวแห่ง
ปฏิสัมพันธ์ามรรค) เกิด.

๒๒๙. ยถา หิ อณฺเณนิ กมฺมฐาณานิ
อุปรูปริ วิญฺญานานิ โทหนฺติ, น ตถา อิห.
อิหํ ปน อุปรูปริ ภาเวนฺตสฺส สุขุมตฺตํ
กจฺจติ, อุฏฺฐาณมฺปิ น อุปกจฺจติ,
เอวํ อนุปฺภุจฺจนฺเต ปน ตสฺมี น เตน
ภิกฺขุณา อฏฺฐายาสนา จมฺมชฺฌตฺถํ
ปฺปโผฏฺเฐตฺวา คนฺตพฺพํ. ก็ กาทพฺพํ ?
"อาจริยํ ปุจฺฉิสฺสสามี"ติ วา, "นฺนุจฺจนฺทานิ
เม กมฺมฐาณนฺ"ติ วา น วุฏฺฐาตพฺพํ.
อิริยาปถํ วิโกเปตฺวา กจฺจโต หิ
กมฺมฐาณํ นวนวเมว โหติ. ตสฺมา
ยถานิสฺสินเนเนว เทสโต อาทริตพฺพํ.

๒๒๙. เหมือนอย่างว่า กรรมฐาน
อย่างอื่น ๆ จะเป็นอันปรากฏชัดยิ่ง ๆ ขึ้นไป
ฉันใด, อานาปานสติกรรมฐานนี้ จะเป็น
ฉันนั้น ห้ามมิได้. แต่ว่า กรรมฐานนี้ เมื่อ
พระโยคีเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะถึงความ
ละเอียด, ย่อมไม่เข้าถึงแม้ความปรากฏ,
แต่เมื่อกรรมฐานนั้น ไม่ปรากฏอย่างนี้
ภิกษุนั้นก็สมควรลุกจากอาสนะ สลักท่อนหนึ่ง
(ที่ใช้รองนั่ง) ไปเสีย. ถ้ามว่า ควรทำ
อย่างไร ? ตอบว่า ไม่ควรลุกขึ้นเพราะ
คิดว่า "เราจักไปตามอาจารย์", หรือว่า
"บัดนี้ กรรมฐานของเราเสื่อมหายเสีย
แล้ว" ดังนี้. เพราะว่าเมื่อเปลี่ยนอิริยาบถ
จากไปเสีย กรรมฐานจะเป็นของใหม่ ๆ
ไปเท่าเดียว. เพราะฉะนั้น พระโยคีตาม
ที่นั่งอยู่นั้นแหละ ควรนำกรรมฐานมาจาก
สถานที่ (ของมัน).

วสุทธมรรค บ.พ. ๓-๑๓

คุณระพีพันธ์ จารุกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตุรายํ อารณฺยาโย, เตน^๑ ในการนำลมคั้นนั้น ค่อไปนี้ เป็น
 ภิกฺขุณา กมฺมฐานสฺส อนุปฺปฐานภาวํ อูบายในการนำลมคั้น, ความว่า ภิกษุนี้
 ฌตฺวา อิติ ปฏิสณฺณจิตฺตพฺพํ, อิเม ทราบภาวะที่กรรมฐานไม่ปรากฏแล้ว ก็พึง
 อสฺสาสปฺสฺสาสา นาม กตฺถ อตฺถิ, พิจารณาอย่างนี้ว่า, ธรรมดว่า ลมหายใจ-
 กตฺถ นตฺถิ. กสฺส วา อตฺถิ, กสฺส วา เข้าและลมหายใจออกเหล่านี้ มีในที่ไหน,
 นตฺถิตฺติ. อเถวํ ปฏิสณฺณจิตฺโต^๒ อิเม ไม่มีในที่ไหน. มีแก่ใคร, หรือว่า ไม่มี
 อนุโตมาตฺตกุจฺฉิมํ นตฺถิ, อุตฺเท นิมุคฺคานํ แก่ใคร. ลำคั้นนั้น เมื่อเธอพิจารณาไป
 นตฺถิ, ตถา อสณฺณิฏฺฐานํ, มตานํ, อย่างนี้ ทราบว่า ลมหายใจเข้าและ
 จตฺตถฺชฺชานสมาปนฺนํ, รูปารูปภวสมฺภวํ, ลมหายใจออกเหล่านี้ ไม่มีภายในห้อง-
 นิโรธสมาปนฺนํ นตฺถิ ฌตฺวา เอว มารดา, ไม่มีแก่คนค้ำน้ำ, อนึ่ง ไม่มีแก่คน
 อตฺตนาเว อตฺตา ปฏิจฺเจตฺตพฺโพ ผู้ไม่มีสัญญา, ไม่มีแก่คนที่ตายแล้ว, ไม่มี
 "นฺนุ ตฺวํ ปณฺธิตฺต เเนว มาตฺตกุจฺฉิตฺโต, แก่คนที่เข้าจตุตถฌาน, ไม่มีแก่คนที่พร้อม-
 น อุตฺเท นิมุคฺโค, น อสณฺณิฏฺฐิตฺโต, น เปรียงด้วยรูปภพอรูปภพ, ไม่มีแก่ท่านผู้เข้า
 มฺโต, น จตฺตถฺชฺชานสมาปนฺโน, น นิโรธสมาบัติ ตั้งนี้แล้ว ก็พึงท้วงติงตนด้วย-
 รูปารูปภวสมฺภวํ, น นิโรธสมาปนฺโน. ตนนั้นเหี่ยวอย่างนี้ว่า "นี้แน่ท่านบัณฑิต
 อตฺถิเยว เตะ อสฺสาสปฺสฺสาสา, เจ้าไม่ใช่คนที่อยู่ในห้องมารดา, ไม่ใช่
 มนุทปณฺณตฺตาย ปน ปริคฺคเหตฺตุ น คนค้ำน้ำ, ไม่ใช่คนผู้ไม่มีสัญญา, ไม่ใช่

^๑ ฉ. เตน หี.

^๒ ฉ. ปฏิสณฺณจิตฺตา.

สกฺโกลี"ติ. อถาเนน ปกฺติพฺภุจฺวเสณ
 จิตฺตํ จเปตฺวา มนสิกาโร ปวตฺเตตฺพุโ. ^๑
 อิมํ ติ ทิฆนาสิกฺสุส นาสปฺภู"^๑ ขฺมฺภูเณตฺตา
 ปวตฺตฺนฺติ. รสุสนาสิกฺสุส อุตฺตโรฏฺจ.
 ตสฺมาเนน อิมํ นาม จานํ ขฺมฺภูเณตฺติ
 นิमितฺตํ จเปตฺพุ. อิมเมว ติ อุตฺตวสํ
 ปฏิจฺจ วุตฺตํ ภควตา : "นาหํ ภิกฺขเว
 มฺภูจฺสุสฺติสฺสุส อสมฺปชานฺสุส อานาปานฺสุสตี-
 ภาวนํ วทามิ"^๒

คนตาย, ไม่ใช่คนเข้าจตุตถฌาน, ไม่ใช่
 คนที่พร้อมเพรียงด้วยรูปภพอรูปภพ, ไม่ใช่
 ท่านผู้เข้านิโรธสมาบัติมิใช่หรือ. ลมหายใจ
 เข้า และลมหายใจออกของเจ้า ยังมีอยู่
 เทียว, แต่เพราะความที่เจ้าเป็นคนปัญญา
 ทิพย์ เจ้าจึงไม่อาจที่จะกำหนดได้" ดังนี้.
 ลำดับนั้น เธอก็พึงตั้งจิตไว้ ตรงที่ลมกระทบ
 ตามปกติ แล้วทำมนสิการให้เป็นไปเถิด.
 จริงอยู่ลมหายใจเหล่านี้ สำหรับคนที่มีจุมุก
 ยาว ย่อมเป็นไปกระทบอยู่ที่โพรงจุมุก.
 สำหรับคนจุมุกสั้น ย่อมเป็นไปกระทบอยู่ที่
 เหนือริมฝีปากบน. เพราะฉะนั้น ภิกษุชั้น
 พึงตั้งนิमितหมายเอาไว้ว่า ลมกระทบตำแหน่ง
 ชื่อนี้อยู่ ดังนี้. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาค
 เพราะทรงอาศัยอำนาจแห่งอรรถนั้นนั้นเทียว
 จึงตรัสไว้ว่า : "คฺกูรภิกฺขุทั้งหลาย เราไม่
 กล่าวว่ามี การเจริญอานาปานสติ สำหรับ
 ภิกษุผู้หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ" ดังนี้.

^๑ ฉ. นาสาปฺภู.
^๒ ม. อ. ๑๔/๑๘๖.

คุณระพีพันธ์ จารุตุล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เลขที่พิมพ์ ๗-๑๘๗

๒๓๐. กิณฺจาปี ติ ยงฺกิณฺจิ กมฺมฏฺฐานํ
 สทฺถสฺส สมฺปชานสฺสเสว สมฺปชฺชติ. อิทฺถ
 อณฺโณ ปน มนสิกาโรนฺตสฺส มนสิกาโรนฺตสฺส
 ปากฺกั โทติ. อิทฺถ ปน อานาปานสฺสติ-
 กมฺมฏฺฐานํ ครุกํ ครุกภาวนํ
 พุทฺธจฺเจกพุทฺธพุทฺธปฺตฺตฺตานํ มหาปุริสาณํเยว
 มนสิการมฺมิกฺกํ, น เจว อิตฺถํ,
 น^๑ อิตฺถสฺสทฺตสฺมาเสวิตฺถํ. ยถา ยถา
 มนสิการียติ, ทถา ทถา สนฺตํ เจว
 โทติ สุขุมณฺจ. ตสฺมา เอตฺถ พลวตี
 สติ จ ปณฺณา จ อิจฺฉิตฺตพฺพา.

๒๓๐. ก็กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง
 จะสำเร็จได้ แก่คนผู้มีสติมีสัมปชัญญะเท่านั้น
 ก็จริงอยู่. ถึงกระนั้น กรรมฐานอื่นจาก
 อานาปานสติกรรมฐานนี้ เมื่อพระโยคี
 มนสิการไป มนสิการไป ก็ย่อมเป็น
 ธรรมชาติปรากฏชัด. ส่วนอานาปานสติ-
 กรรมฐานนี้ เป็นของหนัก เจริญยาก
 เป็นภูมิ แห่งการมนสิการของพระพุทธเจ้า
 พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทฺธบุตร
 ทั้งหลาย ผู้เป็นมหาบุรุษเท่านั้น, ไม่ใช่
 กรรมฐานเล็กน้อยต่ำต้อย, ไม่ใช่กรรมฐาน
 สำหรับสัตว์ ผู้เล็กน้อยต่ำต้อยจะเสพอได้.
 มนสิการไปโดยประการใด ๆ, ก็ย่อม
 เป็นธรรมชาติที่สงบ และละเอียดไป
 โดยประการนั้น ๆ. เพราะฉะนั้น ในที่นี้
 จึงจำต้องปรารณาสติและปัญญาอันมีกำลัง.

ยถา ติ มฺภูจฺสาฎกสฺส^๒ ตุนฺนกรณกาเล
 สฺวจิปี สุขุมมา อิจฺฉิตฺตพฺพา. สฺวจิปาเสวธนฺมฺปิ

เหมือนอย่างว่า ในเวลาทำการ
 ชุนผ้าเนื้อเกลี้ยง จำต้องปรารณาทั้งเข็ม

^๑ ฉ. น. จ.

^๒ ส. ปญฺญสาฎกสฺส.

ด.ญ.เหมือนแก้ว จารุคุณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คโตะ สุขุมตร์, เอวเมว มกุจสาฎกสทิสสุส
 อิมสุส กมฺมกุจจนสุส ภาวนากาล
 สฺฐิจปฏิกากา สติปิ, สฺฐิจปาสเวธนปฏิกากา
 คัมปะยุตฺตปณฺณปิ พลวตี อิจฺฉิตฺตพฺพา.
 ตาหิ จ ปน สติปณฺณาทิ สมนฺนาคเตน
 ภิกฺขุณา น เต อสุสสาสปสุสสาสา อณฺณตฺต
 ปกตฺติผลฺลวจฺจกาสา ปรีเยลิตฺตพฺพา.

ชนิดที่เล็กละเอียด. ทั้งค้ายร้อยห่วงเข็ม
 ต้องใช้ชนิดที่ละเอียดยิ่งกว่าเข็มนั้น ฉันทิ,
 ในเวลาที่เจริญกรรมฐานนี้ ซึ่งเป็นเช่นกับ
 ผ้าเนื้อเกลี้ยง จำต้องปรารณาทั้งสติอันมี
 กำลัง อันมีส่วนเปรียบกันไต่กับเข็ม, ทั้ง
 ปัญญาอันสัมปยุตกับสตินั้น อันมีกำลังซึ่งมีส่วน
 เปรียบกันได้ กับค้ายร้อยห่วงเข็มฉันทิ.
 ก็แลภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยสติและปัญญาเหล่านั้น
 ไม่พังกันหาลมอัสสาสะและปัสสาสะเหล่านั้น
 ในที่อื่นไปจากโอกาสที่ลมกระทบตามปกติ.

ยถา ปน กสโก กสิ กสิทฺวา
 พลิตฺตเท มุญฺจิตฺวา โคจรมุเข กตฺวา
 ฉายาย นิสฺสินโน วิสุสเมยฺย, อถสุส
 เต พลิตฺตทา เวเคน อฏฺวี ปวิเสยฺยยุ.
 โย โหติ เจโก กสโก, โส ปุน เต
 กเหตุวา โยเซตฺตกาโม น เตสิ อนุปทํ
 กนฺตฺวา อฏฺวี อาหิตฺตติ, อถโข รสุมิณฺจ
 ปโตทณฺจ กเหตุวา อชฺชุกเมว เตสิ
 นิปาตณฺติคฺคํ กนฺตฺวา นิสิตฺติ วา นิปชฺชติ

เหมือนอย่างว่า ชาวนาไถนาแล้ว
 ก็ปล่อยโคพลีพัทธ์ (โคงาน) ให้มุ่งหน้า
 สู่ที่หากิน แล้วก็นั่งพักอยู่ใต้เงาไม้, ลำคับ
 นั้น โคพลีพัทธ์เหล่านั้นของเขาจะพึงเข้าคาง
 ไปโดยเร็ว. ชาวนาผู้ที่เป็นคนฉลาด ใคร
 จะจับมันมาเทียมไถอีก ย่อมไม่เที่ยวตาม
 รอยเท้ามันเข้าคางไป, แต่ทว่า จะถือเชือก
 และประกัก ตรงไปสู่ที่น้ำที่มันจะลง แล้วนั่ง
 หรือนอน(รอ) อยู่, ต่อมาเมื่อเขาเห็นโค

วสุทธรคค บ.พ. ๓-๑๓

ค.ญ.เหมือนแก้ว จารุคูล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วา, อถ เต โคณ ทิวสภาคัม จริตฺวา เหล่านี้ ซึ่งเที่ยวไปตลอดกลางวัน แล้ว
 นิปาตณตฺตํ โอตฺริตฺวา นฺหาตฺวา จ อย่างลงทําน้ำ อาบและคั้นแล้วก็ลุกขึ้นมาขึ้น
 ปิวิตฺวา จ ปจฺจตุตฺริตฺวา จิตฺเต ทิสฺวา อยู่ จึงเอาเชือกผูก เอาปฏักแขง นำมา
 รสฺมิมยา พนฺธิตฺวา ปโตเทน วิชฺฌนฺโต เทียมไถ กระทบการงานอีก ฉนฺได, ภิกษุรูป
 อาเนตฺวา โยเชตฺวา ปุน กมฺมํ กโรติ, นั้นก็ฉนฺนั้นเหมือนกัน ไม่พังกั้นหาลมอัสสาสะ
 เหวเมว เตน ภิกฺขุณา น เต อสฺสาสะ- และปัสสาสะเหล่านี้ ในที่อื่นไปจากโอกาส
 ปสฺสาสะ อณฺตฺร ปกฺติผฺกุโจกาสะ ที่ลมกระทบตามปกติ. แต่ว่า พึงถือเชือก
 ปริเยสฺสิทฺทพฺพา. สติรสฺมิมิ ปน ปณฺญาปโตทณฺจ กือสติ และปฏัก กือปัญญา ตั้งจิตไว้ตรง
 คเหตฺวา ปกฺติผฺกุโจกาสะ จิตฺตํ จเปตฺวา โอกาสที่ลมกระทบตามปกติ ทํามนสิการให้
 มนสิกาโร ปวตฺเตตฺทพฺโพ. เอวํ ทิสฺส เป็นไปเกิด. ด้วยว่า เมื่อเธอมนสิการไป
 มนสิกาโรโต น จิสฺสเสว เต อุกฺกุจฺหนฺติ อย่างนี้ ลมอัสสาสะและปัสสาสะเหล่านี้
 นิปาตณตฺตํเถ วีย โคณา. ตโตเนน จะปรากฏได้ต่อกาลไม่นานเลย คฺจโค
 สติรสฺมิมิมยา พนฺธิตฺวา ตสฺมิมิเยว จาเน ทั้งหลายปรากฏที่ทําน้ำ ฉนฺนั้น. แต่ฉนฺนั้นเธอ
 โยเชตฺวา ปณฺญาปโตเทน วิชฺฌนฺเตน พึงใช้เชือกกือสติ ผูกแล้วเทียมไว้ ณ ที่ตรง
 ปุนปฺปุนํ กมฺมญฺจานํ อนฺนุยุตฺตชิตฺทพฺพํ. นั้นนั้นแหละ ใช้ปฏัก กือปัญญา แขงอยู่ ตาม
 ประกอบกรรมฐานไปช้า ๆ ชาก ๆ เกิด.

๒๓๑. สสฺสเสวมนฺนุยุตฺตชิตฺโต น จิสฺสเสว ๒๓๑. เมื่อเธอตามประกอบกรรมฐาน
 นิमितฺตํ อุกฺกุจฺจาทิ. ตํ ปเนตํ น สพฺเพสฺส ไปอย่างนี้ นิमितจะปรากฏต่อกาลไม่นาน
 เอกสฺทิสฺสิ โทติ. อปฺจ โข กสฺสจฺจึ เลย. อาจารย์บางท่านกล่าวว่า ก็พระ-

ด.ญ.เหมือนแก้ว จารุคุณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุขสมผลสี่ อุปาทยมานา^๑ คุลปิจุ
วีย กปฺปาสปิจุ วีย วาตธารา วีย จ
อุปฏฺฐาตตีติ เอกจุเจ อาหุ.

โยคาวจรทุกรูป จะมีนิมิตนั้นปรากฏเหมือน
เป็นอันเดียวกันก็หาไม่. แต่ที่ว่าบางท่าน
ปรากฏเป็นคุดปุยหนุน เป็นคุดปุยฝ้ายและเป็น
คุดสายลม ซึ่งจะสัมผัสอันเป็นสุขให้เกิด
ขึ้น ดังนี้.

อัย ปน อุฏฺฐกถาสฺ วินิจฺฉโย,
อิทฺตฺถิ กสฺสจฺจิ ตารกรูปี วีย มณฺธิคฺคฺลิกา
วีย มุตฺตาคคฺคฺลิกา วีย จ, กสฺสจฺจิ
ขรสมฺผลสี่ หุตฺตวา กปฺปาสฏฺฐิ วีย
ทวารุสสารสฺสุจฺจิ วีย จ, กสฺสจฺจิ ทิมฺปามงฺคสฺสคฺคฺตํ
วีย กุสุมทามํ วีย ฐุมสิขา วีย จ,
กสฺสจฺจิ วิตฺตถตมกฺกฏฺฐกสฺสคฺคฺตํ วีย พลาทกปฏฺฐลํ
วีย ปทุมปุปฺผํ วีย รตจกุกํ วีย
จนฺทมนฺทลํ วีย สุริยมฺทลํ วีย จ
อุปฏฺฐาตตี. ตณฺจ ปเนตฺติ ยถา สมฺพหุเลสุ
ภิกฺขุสุ สุตฺตตฺนตํ สชฺฌายิตฺตวา นิสินฺเนสุ
เอเกน ภิกฺขุณา "ตุมหากํ กิทิสํ หุตฺตวา

ส่วนต่อไปนี้ เป็นคำวินิจฉัยในอรรถ-
กถาทั้งหลาย, ก็นิมิตนี้ สำหรับพระโยคี
บางรูป ปรากฏเหมือนรูปดาว เหมือน
ก้อนแก้วมณี และเหมือนก้อนแก้วมุกดา,
สำหรับบางรูป ปรากฏเป็นของมีสัมผัสหยาบ
เหมือนเม็ดฝ้าย และเหมือนเส้นแค้นไม้,
สำหรับบางรูป ปรากฏเหมือนสายสังวาล
ยาว เหมือนพวงดอกไม้และเหมือนเปลว-
กวัน, สำหรับบางรูป ปรากฏเหมือน
ใยแมงมุมที่ซึ่งอยู่ เหมือนชั้นเมฆ เหมือน-
ดอกปทุม เหมือนล้อรถ เหมือนดวงจันทร์
และเหมือนดวงอาทิตย์. ก็แล กรรมฐาน

^๑ จ. อุปาทยมาโน.

ค.ญ.เหมือนแก้ว จารุกุล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิหิ สุตฺตํ อุกฺกุจฺจาตี"ติ วุตฺเต เอโก เตยฺยวกันฺนินฺนํ เอง ย่อมปรากฏแตกต่างกัน
 "มยุหิ มหตี ปพฺพเตยฺยา นที วีย หุตฺวา ก็เพราะความต่างกันแห่งสัญญา เหมือน
 อุกฺกุจฺจาตี"ติ อาท. อปโร "มยุหิ อย่างเมื่อกฤษ์ทั้งหลายจำนวนมาก นิ่งสวด
 เอกา วรราชิ วีย". อญฺโธ "มยุหิ พระสูตรกันอยู่ เมื่อกฤษ์รูปหนึ่งถามขึ้นว่า
 เอโก สีตจฺฉาโย สาขาสมฺปนฺโน "พระสูตรนี้ ปรากฏแก่ท่านทั้งหลายเป็น
 ผลการกริตรุกฺโข วียา"ติ. เตสํ ทิ เหมือนกับอะไร" ดังนี้ รูปหนึ่งตอบว่า
 ตํ เอกเมว สุตฺตํ สญฺญานานตาย นานโต ว่า "สำหรับผม ปรากฏเหมือนลำนํ้าใหญ่
 อุกฺกุจฺจาตี. เอวํ เอกเมว กมฺมญฺจานํ ที่ไหลลงมาจากภูเขา". อีกรูปหนึ่ง ตอบว่า
 สญฺญานานตาย นานโต อุกฺกุจฺจาตี. "สำหรับผม ปรากฏเหมือนแนวป่าแห่งหนึ่ง".
 สญฺจํ ทิ เอตํ สญฺญานิทานํ สญฺญาปภวํ. รูปอื่นตอบอีกว่า "สำหรับผม ปรากฏเหมือน
 ตสฺมา สญฺญานานตาย นานโต อุกฺกุจฺจาตีติ ต้นไม้ที่มีผลตกสะพรุ้ง มีเงาร่มเย็น มี
 เวทิตพฺพํ. กิ่งก้านสมบูรณ์ ต้นหนึ่ง" ดังนี้. ก็พระสูตร
 นั้น สูตรเตยฺยวกันฺนินฺนํ แหละ ปรากฏแก่กฤษ์
 เหล่านั้นแตกต่างกัน เพราะความต่างกัน
 แห่งสัญญา ฉะนั้น. จริงอยู่ กรรณฐานนี้
 เกิดจากสัญญา มีสัญญาเป็นเหตุ มีสัญญา
 เป็นแดนเกิด. เพราะฉะนั้น จึงพึงทราบว่
 ปรากฏว่าต่างกัน ก็เพราะความต่างกัน
 แห่งสัญญา.

คุณแม่ นมณี จารุคุต

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอตถ จ อณฺเวยเมว อสฺสาสารมฺมณํ
 จิตฺตํ, อณฺเวยํ ปสฺสาสารมฺมณํ จิตฺตํ,
 อณฺเวยํ นิमितฺตารมฺมณํ. ยสฺส ทิ อิม
 ตโย ฐมฺมา นตฺถิ, ตสฺส กมฺมญฺจานํ
 เวน อปฺปนํ, น อฺปะจารี ปาปฺณาติ.
 ยสฺส ปนิเม ตโย ฐมฺมา อตฺถิ,
 ตสฺสเสว กมฺมญฺจานํ อฺปะการณฺจ
 อฺปะปนณฺจ ปาปฺณาติ. วุตฺตญฺเอยํ :

อนึ่ง ในอานาปานสติกรรมฐานนี้
 จิตที่มีลมหายใจเข้าเป็นอารมณ์ ก็ดวงหนึ่ง
 นั้นเทียว, จิตที่มีลมหายใจออกเป็นอารมณ์
 ก็ดวงหนึ่ง, จิตที่มีนิมิตเป็นอารมณ์ ก็ดวง-
 หนึ่ง. ก็พระโยคีรูปใดไม่มีธรรม ๓ อย่าง
 เหล่านี้, กรรมฐานของพระโยคีรูปนั้น
 ย่อมไม่บรรลุอุปปนา, ไม่บรรลุอุปะการะ.
 ส่วนพระโยคีรูปใดมีธรรม ๓ อย่าง เหล่านี้,
 กรรมฐานของพระโยคีรูปนั้นเท่านั้น จึงจะ
 บรรลุอุปะการะ และอุปปนาได้. ข้อนี้
 สมจริงตามที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าว
 ไว้ว่า :

"นิมิตฺตํ อสฺสาสปสฺสาสา
 อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
 อชานโต จ^๑ ตโย ฐมฺเม
 ภาวนา นุปลพฺภติ.
 นิมิตฺตํ อสฺสาสปสฺสาสา
 อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส

"นิมิต ลมหายใจเข้าและลมหายใจ
 ออก มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวง-
 เดียวกัน แต่เมื่อกิษุไม่รู้ซึ่งธรรม
 ทั้ง ๓ ภาวนาก็จะสำเร็จไม่ได้.
 นิมิต ลมหายใจเข้าและลมหายใจ
 ออก มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวง-

^๑ ฉ. จ-สทโท น ทิสฺสติ.

คุณแม่นมณี จารุคุณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชานโต จ^๑ ติโย ฌมเม
ภาวนา อุปลพทตี^๒ติ.
เดียวกัน แต่เมื่อภิกษุรู้อยู่ซึ่งธรรม
ทั้ง ๓ ภาวนาก็จะสำเร็จได้"
ดังนี้.

๒๓๒. เอว^๑ อุปภูจิตเต ปน นิมิตฺเต
เตน ภิกฺขุณา อจฺริยสฺส สฺนฺตีกิ คณฺตุวา
อาโรเจตพฺพิ "มยฺหิ ภาฺนเต เอวรูปิ
นาม อุปภูจตี^๒ติ. อจฺริเยน ปน เอตฺติ
นิมิตฺตฺนฺตฺติ วา น วา นิมิตฺตฺนฺตฺติ น
วตฺตพฺพิ. "เอว^๑ โหติ อวฺสุโส^๒ติ
วตฺตวา ปุณฺนปฺปฺนึ เอว^๒ มนสิกโรหิตฺติ
วตฺตพฺโพ. นิมิตฺตฺนฺตฺติ ทิ วตฺตเต โวसानิ
อาปชฺเชยฺยุ. น นิมิตฺตฺนฺตฺติ วตฺตเต
นिरาโส วิสีเทยฺยุ. ตสฺมา ตทฺถมฺมฺปิ
อวตฺตวา มนสิกาเรเยว นโยเชตพฺโพติ
เอว^๑ ตาว ทิมฺภาณกา.

๒๓๒. ก่อนอื่น ท่านอาจารย์ผู้บอก-
กล่าวที่ฌนิกาย กล่าวไว้อย่างนี้ว่า ก็เมื่อ
นิมิตปรากฏแล้วอย่างนี้ ภิกษุนั้นก็พึงไปสู่สำนัก
ของอาจารย์ แล้วแจ้งให้ท่านทราบว่า
"ท่านผู้เจริญ อารมณลักษณะอย่างนี้ปรากฏ
แก่กระผม" ดังนี้เถิด. ฝ่ายอาจารย์ไม่ควร
กล่าวว่า นี่เป็นนิมิต หรือว่า นี่ไม่ใช่
นิมิต. แต่ควรกล่าวกะเธอว่า "มันก็
เป็นอย่างนี้แหละท่าน" แล้วกล่าวว่า จง
มนสิการไปเรื่อย ๆ อย่างนี้เถิด. เพราะ
ว่า เมื่อบอกว่า เป็นนิมิต เธอก็จะพึง
หยุดชะงักเสีย. เมื่อบอกว่า ไม่ใช่นิมิต
เธอก็จะพึงหมดหวังทอดอโยไป. เพราะ-
ฉะนั้น ต้องไม่กล่าวทั้ง ๒ อย่างนั้น ชักชวน
ให้ประกอบในมนสิการเท่านั้น ดังนี้.

^๑ ฉ. ชานโตว.

^๒ ฉ. เอว-สทฺโท น ทิสฺสตี.

มชฺฌิมภาณกา ปนาหุ "นิมิตฺตมิตฺ" ส่วน อาจารย์ผู้บอกกล่าวมชฺฌิมนิกาย
 อาวุโส, กมฺมกุจฺจํ ปุณฺณํ มนสิโกโรหิ กล่าวไว้ว่า "อาจารย์ควรกล่าวกะ
 สปุริสาติ วุตฺตพฺโพ"ติ. อถาเนน พระโยคีว่า นี่เป็นนิมิตนะ ท่าน, ขอจง
 นิมิตฺเตเยว จิตฺตํ จเปตพฺพํ. เอวมสฺสํ มนสิการกรรมฐานต่อไปเรื่อย ๆ เถอะนะ
 อิติ ปญฺติ จปนาวเสน ภาวนา โหติ. ท่านสัตบุรุษ" ดังนี้. ลำดับนั้น เธอพึงตั้ง
 วุตฺตณฺเฑหํ โปราณเฑหิ : จิตไว้ใบนิมิตอย่างเดียว. จำเคิมแต่นี้ไป
 ภาวนาก็จะมีแก่เธอ โดยเกี่ยวกับรูปนา
 โดยประการที่กล่าวแล้ว. ข้อนี้ สมจริง
 ตามที่ท่านโบราณจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้
 ว่า :

"นิมิตฺเต สปยํ จิตฺตํ
 นานาการํ วิกาวยํ
 อโร อสฺสาสปสฺสาเส
 สกํ จิตฺตํ นินฺนุชฺฐี"ติ?

"พระโยคีผู้เป็นนักปราชญ์ เมื่อตั้งจิต
 ไว้ใบนิมิต ทำอาการต่าง ๆ ใน
 ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ให้หายไป ก็ย่อมผูกจิตของตน
 เอาไว้ได้" ดังนี้.

ตสฺสเสว นิมิตฺตฺตฺปนฺนํ โท ปญฺติ ตั้งแต่มีตฺปราคฏอย่างนี้ นีวรณฺ์ทั้ง-
 นีวรณานิ วิกฺขมฺภิตาเนว โทหนฺติ, หลาย ก็เป็นอันถูกเธอข่มเอาไว้ได้ทีเดียว,

^๑ สมณตปาสาทิกา. ๑/๕๒๓.

กิเลสฯ สนฺนิสินฺนาฯ สติ อฺปฺภูจฺจิตฺตาเยว. กิเลสทั้งหลายสงบนิ่งไปที่เดียว. สติก็เข้า
 จิตฺตํ อฺปฺจารสมฺมาธิฯ สมฺมาทิตฺตเมว. ไปตั้งไว้ได้แล้วแน่เทียว. จิตก็เป็นอันตั้งมั่น
 อถาเนน ตํ นิมิตฺตํ เนว วุณฺณโต ค้ำยอฺปฺจารสมฺมาธิแล้วเทียว. ลำค้ำบั้น เธอ
 มนสิกาตพฺพํ, น ลกฺขณโต ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ. ไม่ควรใส่ใจนิตนั้นโดยสี้, ไม่ควรพิจารณา
 อปฺจ โข ขตฺตียมเหสียา จกฺกวตฺตฺติทฺทโก โดยลักษณะเลยที่เดียว. แต่ทว่า ฟังเว้นสิ่ง
 วย กสฺเสน สาลิยวคฺทฺทโก วย จ ๑ อย่าง มีอวาสาเป็นต้น อันไม่เป็นสัปปายะ
 อวาสาทฺธิฯ สตฺต อสฺปฺปายานิ วชฺเชตฺวา เสียแล้วเสพลิง ๑ อย่าง มีอวาสาเป็นต้น
 ตาเนว สตฺต สฺปฺปายานิ เสวนฺเตน นั้นนั่นแหละ ที่เป็นสัปปายะ รักษา นิตนั้น
 สาธุกํ รกฺขิตพฺพํ. อถ นํ เอวํ รกฺขิตฺวา ไว้ให้ดี เหมือนอย่างมเหสีของกษัตริย์
 ปุณฺปุณฺนี มนสิการวเสน วุฑฺฒิ วิรุพฺพิ รักษากรรมแห่ง (พระโอรสผู้จะเป็น)
 คมยิตฺวา ทสฺวิธ อฺปฺปนาโกสลลํ พระเจ้าจักรพรรดิ และเหมือนอย่าง
 สมฺปาเทตพฺพํ, วีริยสมฺตา โยเชตพฺพา. ชวนารักษากรรมข้าวสาลี หรือข้าวเหนียว
 ตสฺเสวํ มฺเฏนฺตสฺส ปจฺจวีกสิเณ ฉะนั้น. ลำค้ำบั้น เธอครั้นรักษา นิตนั้น
 วุฑฺฒานุกฺกเมเนว ตสฺมี นิมิตฺเต อย่างนี้แล้ว ทำให้ถึงความเจริญงอกงาม
 จตฺกุกฺกปณฺจกชฺฌานานิ นิพฺพตฺตุนฺติ. ด้วยอำนาจการใส่ใจบ่อย ๆ แล้ว ก็ฟัง
 ทำอฺปฺปนาโกสลลละ ๑๐ อย่าง ให้ถึงพร้อม,
 ฟังประกอบความเสมอกัน แห่งความเพียร.
 เมื่อเธอพยายามอยู่อย่างนี้ ฌาน ๔ ฌาน ๔
 ก็จะบังเกิดในนิตนั้น ตามลำค้ำที่กล่าวแล้ว
 ในปฐวีกสิณนั้นแล.

คุณดวงขวัญ จารุคุณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๓๓. เอวํ นิพพุตตจตุกกปณจกษุ-
 ฉานโน ปเนตถ ภิกขุ สัลลภขณา-
วิวัฏฏนาวเสน กมฺมฏฺฐานํ วทฺเตตฺวา
ปาริสฺสฺสตี ปตฺตกาโม ตทฺเว ฉานํ
 ปณฺจหากาเรหิ วสิปฺตตํ ปคฺคํ กตฺวา
 นามรูปํ ววฺฏฺสเปตฺวา วิปฺสฺสนํ ปฏฺจเปตี.
 กถํ ? โส หิ สฺมาปตฺติโต วฺฏฺจาย
 อสฺสาสปฺสฺสาसानํ สฺมฺทโย กรชกาโย
 จ จิตฺตณฺจาทิ ปสฺสตี. ยถา หิ
 กมฺมารคฺคกฺริยา ฐมฺมานาย ฆสฺตณฺจ
 ปุริสฺสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏฺิจฺจ วาโต
 สณฺจรติ, เอวเมว กายณฺจ จิตฺตณฺจ
 ปฏฺิจฺจ อสฺสาสปฺสฺสาสาทิ. ตโต
 อสฺสาสปฺสฺสาเส จ กายณฺจ รูปิ^๑
 จิตฺตณฺจ ตํสฺมฺปยุตฺตฐมฺเม จ อรูปนฺติ
 ววฺฏฺสเปตี. อยเมตถ สงฺเขโป.
 วิตุถารโต ปน นามรูปววฺฏฺฐานํ ปฺรโต
 อาวิภวิสฺสตี.

๒๓๓. ก็ภิกษุผู้มีฌาน ๔ ฌาน ๕
 บังเกิดแล้วอย่างนี้ ใครจะเจริญกรรมฐาน
 ด้วยอำนาจแห่งสัลลภขณา และวิวัฏฏนา
 จนบรรลุถึงปาริสฺสฺสตีในกายานุสฺสนานี้ ก็ทำ
 ฉานนั้นนั่นแหละ ให้บรรลุถึงวสี คือ ให้
 คล่องแคล่วโดยอาการ ๕ แล้วจึงเริ่มตั้ง
 วิปฺสฺสนากำหนดนามรูป. คืออย่างไร ?
 คือ ก็ภิกษุนั้นออกจากสมาบัติแล้ว ย่อม
 พิจารณาเห็นว่า กรชกายและจิตเป็นเหตุ
 เกิดขึ้นแห่งลมหายใจเข้าและออก ดังนี้.
 เปรียบเหมือนว่า เมื่อเตา (สูบ) ของช่าง
 ทอง ถูกชักสูบอยู่ ลมย่อมเข้าออกได้ เพราะ
 อากาศยลูดูด และความพยายามอันควรแก่
 การนั้นของบุรุษฉันทิ, ลมหายใจเข้าและ
 ออก ย่อมเข้าออกอยู่ได้เพราะอาศัยกาย
 และจิต ฉะนั้นนั่นเหมือนกันแล. จากนั้นไป จึง
 กำหนดลมหายใจเข้าและออก และกายว่า
 เป็นรูป จิตและธรรมที่สัมปยุตกับจิตนั้นว่า

^๑ ฉ. รูปนฺติ.

เป็นนาม. นี้เป็นความสังเขปในการกำหนด
นามรูปนี้. ส่วนการกำหนดนามรูปโดย-
พิสคาร จักมีแจ้งข้างหน้า.

เอวี่	นามรูป	วฏฺฐเปตฺวา	ภิกษุ	ครั้งกำหนดนามรูปอย่างนี้แล้ว
ตฺสฺส	ปจฺจยํ	ปริเยสฺติ. ปริเยสนฺโต	จ	ก็ย่อมแสวงหาปัจจัยของนามรูปนั้น. และ
นํ	ทิสฺวา	ทิสฺปิ	อทุธาสฺ	นามรูปสฺส
			เมื่อแสวงหา	เห็นปัจจัยนั้นแล้ว
ปวตฺตํ	อารพฺภ	กขฺชํ	วิตฺตํ	ก็ย่อมข้ามความสงสัย
			วิตฺตํ	ปรารภความเป็นไป
วิตฺตํ	กฺโข	กลาปสมฺมสนฺวเสณ	ตฺลฺกขณํ	ของนามรูปในกาลแม้ทั้ง ๓ ได้. ภิกษุผู้ข้าม
อาโรเปตฺวา		อุทฺทพฺพยานุปฺสฺสนาย		ความสงสัยได้แล้ว ยก (นามรูป) ขึ้นสู่
บุพฺพภาเค	อุปฺปนฺเน	โสภาสทโย		ไตรลักษณ์ด้วยอำนาจการพิจารณาเป็นกลาป
ทสฺ	วิปฺสฺสนูปกิเลสํ	ปทาย	อุปฺกิเลสํ	ละวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ มีโอภาสเป็นต้น ที่
มุตฺตํ	ปฏฺิพทาณํ	มคฺโคติ	วฏฺฐเปตฺวา	เกิดขึ้นในส่วนเบื้องต้น แห่งอุทฺทพฺพยานุ-
อุทฺท	ปทาย	ภฺกคานุปฺสฺสนํ	ปตฺวา	ปัสสนาญาณเสีย กำหนดปฏฺิพทาณฺณ อันพ้น
นินฺนตฺริ	ภฺกคานุปฺสฺสนเณ	ภยโต ^๑		จากอุปฺกิเลสทั้งหลายได้ว่า เป็นมรรค ละทิ้ง
อุปฺภูจฺเจตฺส	สพฺพสงฺขารेषฺ	นิพฺพิทฺตํ	นฺโต	ความเกิด บรรลุภฺกคานุปฺสฺสนาญาณ เมื่อ
วิรัชฺชนฺโต	วิมฺจุจฺนฺโต	ยถากฺกเมณ		เบื้องต้นคล้ายกำหนดในสังขารทั้งปวง ที่
จตฺตาคาโร	อริยมคฺเค	ปาปฺณิยฺวา		ปรากฏว่าเป็นภัย (ของพม่าเป็นที่ปรากฏ
อรหฺตคฺคผล	ปคฺคิฏฺจาย	เอกฺกนวิสฺติภทฺสฺส		ว่าดับไป") โดยการตามเห็นแต่ความดับไป

^๑ ฉ. อ. วยโต.

ปัจจุเวกขณะสมาธิสสรณ์ ปริยัติ ปศุโต อย่างหาระหว่างมิได้อยู่ ก็ชื่อว่า หลุดพ้นอยู่
 สเทวกสสรณ์ โลกสสรณ์ อภุคทกษิณเยโย โทติ. บรรลุพระอรหิมรรค ๔ ได้ตามลำดับ ตั้งอยู่
 ในพระอรหัตผลแล้ว ก็ถึงซึ่งที่สุดรอบแห่ง
 ปัจจุเวกขณะอันมีประเภท ๑๙ เป็น
 อัครทกษิณเยบุคคลของโลกพร้อมทั้งเทวดา.

เอตตาวตทา จสสรณ์ คณัน
 อาที กตฺวา ปฏิปัสสนาปริโยสานา สมภาวนาของภิกษุชั้น จับตั้งแต่การนับ
 อานาปานสสรณ์สมาธิภาวนา สมตฺตา โทติติ เป็นต้นไปจนถึงปฏิบัติสสรณ์เป็นที่สุด ก็เป็นอัน
 อัย สพฺพการโต ปรมจตุกกวณฺณา. จบสิ้นแล้ว นี่เป็นคำพรรณนาจตุกกะที่ ๑ โดย
 อากาทรทั้งปวง.

๒๓๔. อิตเรสุ ปน ทิสฺสุ จตุกกะสุ ส่วนใน ๓ จตุกกะ ที่เหลือ
 ยสฺมา วิสฺสุ กมฺมกุสาณภาวนานโย นาม เพราะไม่มีภาวนานัยแห่งกรรมฐาน เป็น
 นตฺถิ. ตสฺมา อนุปทวณฺณานเยเนว แผนกหนึ่งต่างหาก. ฉะนั้น อรรถาธิบาย
 เนสเมว^๑ อตฺถิโก เวทิตพฺโพ. แห่งจตุกกะเหล่านั้น บัณฑิตพึงทราบอย่างนี้
 ตามนัยแห่งคำพรรณนาจตุกกะตามลำดับบทเท่านั้น.

^๑ ฉ. วิปัสสนา...
^๒ ฉ. เตสฺ เอว.

คุณดวงขวัญ จารุคุณ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิมรรค บ.พ. ๓-๑๔

ปิติปฏิสังเวทิตี ปิตี ปฏิสังเวทิตี
 กโรนุโต ปากฏี กโรนุโต อสฺสสึสสามิ
 ปสฺสสึสสามีติ ลิกฺขติ. ตตฺถ ทูฬาทกาเรหิ
 ปิตี ปฏิสังเวทิตา โหติ อารมฺมณโต
 จ อสมฺโมหโต จ.

บทว่า ปิติปฏิสังเวทิตี เป็นต้น ความว่า
 ย่อมศึกษา (พยายามสำเหนียก) ว่า เรา
 จักเป็นผู้กระทำปิติให้เป็นอันรู้แจ้ง คือ ทำ
 ให้ปรากฏ หายใจเข้า หายใจออก ดังนี้.
 ในข้อนั้น มีอธิบายว่า ปิตี ย่อมเป็น
 ธรรมชาติที่พระโยคีรู้แจ้ง โดยอาการ ๒
 คือ โดยอารมณ์ และโดยอสมฺโมหะ.

ถถ อารมฺมณโต ปิตี ปฏิสังเวทิตา
 โหติ ? สบฺปิตีเก เทว ฌานเ
 สมาปชฺชติ. ตสฺส สฺมาปตฺติกฺขณ
 ฌานปฏิลาเภณ อารมฺมณโต ปิตี ปฏิสังเวทิตา
 โหติ, อารมฺมณสฺส ปฏิสังเวทิตตฺตา. ถถ
อสมฺโมหโต ? สบฺปิตีเก เทว ฌานเ
 สฺมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฏาย ฌานสฺมฺปยุตฺตํ
 ปิตี ขยโต วยโต สฺมฺมสติ. ตสฺส
 วิปสฺสนากฺขณ ลกฺขณปฏิเวเณ อสมฺโมหโต
 ปิตี ปฏิสังเวทิตา โหติ. วุคฺคณฺเหตฺตํ
 ปฏิสมฺภิตาย^๑ :

ถามว่า ปิตี เป็นธรรมชาติที่พระโยคี
 รู้แจ้งโดยอารมณ์อย่างไร ? ตอบว่า
 พระโยคีย่อมเข้าฌาน ๒ อันมีปิติ. ในขณะ
 ที่เข้าฌาน ปิตี ย่อมเป็นอันพระโยคินั้นรู้แจ้ง
 โดยอารมณ์ โดยการได้มาซึ่งฌาน, เพราะ
 ความที่อารมณ์เป็นสิ่งที่เขารู้แจ้งแล้ว. ถาม
 ว่า ปิตี เป็นธรรมชาติที่พระโยคีรู้แจ้ง
โดยอสมฺโมหะอย่างไร ? ตอบว่า พระ-
 โยคีย่อมเข้าฌาน ๒ อันมีปิติ ออกแล้ว
 พิจารณาปิตีอันสัมปยุตกับฌาน ว่าสิ้นไป
 ว่าเสื่อมไป. ปิตีก็เป็นอันพระโยคินั้นรู้แจ้ง

^๑ ข. ป. ๓๑/๒๘๑.

แล้วโดยอัมโมหะ โดยการแทงตลอด
ลักษณะในขณะแห่งวิปัสสนา. ข้อนี้ สมจริง
ตามที่ท่านพระสารีบุตรเถระ กล่าวไว้ใน
กัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ว่า :

"ที่มิ อสฺสาสวเสณ จิตฺตสฺส
เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ
อุปกฺกจิตฺตา โหติ. ตาย สติยา
เตน ฌาณณ สภา ปีติ ปฏิสํวิตฺตา
โหติ. ที่มิ ปสฺสาสวเสณ. รสฺสํ
อสฺสาสวเสณ. รสฺสํ ปสฺสาสวเสณ.
สพฺพกายปฏิสํเวทํ อสฺสาสปสฺสาส-
วเสณ. ปสฺสสมุภยํ กายสงฺขารํ
อสฺสาสปสฺสาสวเสณ จิตฺตสฺส
เอกกคฺคํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ
อุปกฺกจิตฺตา โหติ. ตาย สติยา เตน
ฌาณณ สภา ปีติ ปฏิสํวิตฺตา
โหติ. อาวชฺชโต สภา ปีติ
ปฏิสํวิตฺตา โหติ. ชานโต ปสฺสโต
ปจฺจเวกฺขโต จิตฺตํ อธิกฺกชโต

"เมื่อภิกษุรู้ชัดอยู่ซึ่งเอกกคตา
แห่งจิต คือ ความฟุ้งซ่านด้วยอำนาจ
แห่งลมหายใจเข้ายาว สติย่อมเป็น
ธรรมชาติที่เข้าไปตั้งไว้ (ที่อารมณ์)
ได้แล้ว. ปิตินั้นก็เป็นอันเรารู้แจ้ง
แล้ว ด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น. เมื่อ
ภิกษุรู้ชัดอยู่ซึ่งเอกกคตาแห่งจิต คือ
ความไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยอำนาจแห่ง
ลมหายใจออกยาว... ด้วยอำนาจ
แห่งลมหายใจออกสั้น... ด้วยอำนาจ
แห่งความเป็นผู้ทำกองลมทั้งปวง ให้
เป็นอันรู้แจ้ง หายใจเข้าหายใจออก
... เมื่อภิกษุรู้ชัดอยู่ซึ่งเอกกคตาแห่ง
จิต คือความไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยอำนาจ
แห่งการทำกายสังขาร ให้ระงับ

กองนิติการ (คุณจุมพล ชุ่มกมล)
สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สทฺธาย อธิมุจฺจโต วีริยํ
 ปกฺกณฺหโต สตี อุกฺกุจฺจาปยโต จิตฺตํ
 สฺมาทฺหโต ปณฺณาย ปชานโต
 อภิญฺเฌยฺยํ ปริณฺเฌยฺยํ ปหาตพฺพํ
 ภาเวตพฺพํ สจฺฉิกาทพฺพํ สจฺฉิกโรโต
 สํ ปีติ ปฏิสํวิตฺตา โหติ. เอวํ
 สํ ปีติ ปฏิสํวิตฺตา โหตี"ติ?

หายใจเข้า หายใจออก สติย่อมเป็น
 ธรรมชาติที่เข้าไปตั้งไว้ (ที่อารมณ์)
 ได้แล้ว. ปีตินั้นก็เป็อันเรารู้แจ้งแล้ว
 ด้วยสตินั้น ด้วยญาณนั้น. เมื่อภิกษุ
 นึกถึงอยู่ ปีตินั้นก็เป็อันเรารู้แจ้ง
 แล้ว. เมื่อภิกษุนั้นรู้... เมื่อภิกษุ
 เห็นอยู่... เมื่อภิกษุบังเวกข์อยู่...
 เมื่อภิกษุอธิษฐานจิตอยู่... เมื่อภิกษุ
 น้อมใจเชื่อด้วยศรัทธาอยู่... เมื่อ
 ภิกษุระคองความเพียรอยู่... เมื่อ
 ภิกษุทำสติให้เข้าไปตั้งไว้... เมื่อ
 ภิกษุทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่... เมื่อภิกษุ
 รู้ชัดด้วยปัญญาอยู่... เมื่อภิกษุรู้ยิ่ง
 ซึ่งอภิญญาโดยธรรมอยู่... เมื่อภิกษุ
 กำหนดรู้ปริญาโดยธรรมอยู่... เมื่อ
 ภิกษุละปทาทัฬหธรรมอยู่... เมื่อ
 ภิกษุเจริญภาเวตทัฬหธรรมอยู่... เมื่อ
 ภิกษุกระทำให้แจ้งสัจฉิกาทัฬหธรรม-

๑ ขุ. ป. ๓๑/๒๘๑-๒๘๒.

คุณบรรจง พึ่งไตรภพ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อยู่ ปีตินั้นก็เป็นอันเชอรู้งแจ้งแล้ว.
ปีตินั้น เป็นธรรมชาติที่ภิกษุรู้งแจ้ง
อย่างนี้" ดังนี้.

เอเตเนว นเยน อวเสสพทานปี
อตุตโต เวทิตัพพานิ. อิทํ ปเนตฺต
วิเสสมตฺตํ, คิณฺณํ ฌานานํ วเสน
สุขปฏิสํเวทิตา, จตฺตุนนฺนํ วเสน
จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวทิตา เวทิตัพพา.
จิตฺตสงฺขารโรติ เวทนาทโย เทว ชนฺธา.
สุขปฏิสํเวทิตฺตํ เจตฺตํ วิปัสสนาญฺมิตฺตํ
ทสฺสนตฺตํ "สุขนฺตํ เทว สุขานํ กายิกญฺจ
สุขํ เจตสิกญฺจ" ติ ปฏิสมฺภิตาย วุตฺตํ.
ปสฺสสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารนฺตํ โอฟาริกํ
โอฟาริกํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสสมฺภนฺโต,
นิโรธเนตฺตํ อตุตโต. โส วิตุถารโต
กายสงฺขารํ วุตฺตุนเยเนว เวทิตัพโพ.

แม้ที่เหลือก็พึงทราบโดยเนื้อความ
ตามนัยนี้แหละ. ก็ในบทเหล่านี้ มีเพียง
ความต่างกัน ดังต่อไปนี้, คือ ความ
เป็นสุขปฏิสังเวทิต (ผู้ทำสุขให้เป็นอัน
รู้งแจ้ง) พึงทราบได้ด้วยอำนาจแห่งฌาน ๓,
ความเป็นจิตตสังขารปฏิสังเวทิต (ผู้ทำจิตต-
สังขารให้เป็นอันรู้งแจ้ง) พึงทราบได้ด้วย
อำนาจแห่งฌานทั้ง ๔. คำว่า จิตตสังขาร
ได้แก่ ชั้น ๒ มีเวทนาเป็นต้น. ก็ในบท
ว่า สุขปฏิสังเวทิต นั้น มีคำกล่าวไว้ใน
ปฏิสัมภิตามรรคว่า "คำว่า สุข ได้แก่ สุข
๒ อย่าง คือ กายิกสุข (สุขทางกาย) และ
เจตสิกสุข (สุขทางใจ)" ดังนี้ เพื่อแสดง
ภูมิของวิปัสสนา. ข้อว่า ปสฺสสมฺภยํ จิตฺต-
สงฺขารํ เป็นต้น มีรรถาธิบายว่า เราจัก

๑ ข. ป. ๓๑/๒๘๓.

คุณบรรจง พึ่งไตรภพ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทำจิตตสังขารที่หายาบ ๆ ให้ระงับ, คือ
ให้ดับไป ดังนี้. ก็ความดับนั้น บัณฑิตพึง
ทราบโดยพิสดาร ตามนัยที่กล่าวแล้ว
ในกายสังขารนั่นเอง.

อปีเจตถ ปีตูปเท ปิตีสีเสน
เวทนา วุตตะตา. สุขูปเท สรุเปเนว
เวทนา. ทวีสุ จิตตสังขารปเทศุ
"สณฺญา จ เวทนา จ เจตสิกกา เอเต
ธมฺมา จิตฺตปฏฺิพฺพธา จิตฺตสังขาราทิ"
วจนฺโต สณฺญาสมฺปยุตฺตา เวทนาติ.
เอว เวทนานุปัสสนานเณ อิทฺถิ จตุกกํ
ภาสีตฺนฺติ เวทิตฺตพฺพิ.

อนึ่ง ในบทเหล่านี้ ในบทว่า ปิตี
ตรัสถึงเวทนาไว้โดยปิตีเป็นสำคัญ. ในบทว่า
สุข ตรัสถึงเวทนาโดยสภาวะของตนที่เดียว.
ในบทว่า จิตตสังขารทั้ง ๒ บท ตรัสถึง
เวทนาอันสัมปยุตกับสัญญา เพราะมีพระบาลี
อยู่ว่า "สัญญาและเวทนามีในจิต ธรรม
เหล่านี้เนื่องกับจิต จึงชื่อว่า จิตตสังขาร"
ดังนี้ ฉะนั้นแล. โดยประการที่กล่าวแล้วนี้
พึงทราบว่า จตุกกะนี้ ทรงภาษิตไว้โดยนัย
แห่งเวทนานุปัสสนา.

๒๓๕. ตตฺถิจตุกฺกเกปิ จตฺนํ ฉานานํ
วเสน จิตฺตปฏฺิสฺสเวทิตา เวทิตฺตพฺพา.
อภิปฺปโมทโย จิตฺตฺนฺติ จิตฺตํ โมเทนฺโต

๒๓๕. แม้ในจตุกกะที่ ๓ บัณฑิตพึง
ทราบความเป็นจิตตปฏิสสังเวทิต (ความเป็น
ผู้ทำจิตให้เป็นอันรู้แจ้ง) ได้ด้วยอำนาจแห่ง

๑ พ. ป. ๓๑/๒๔๔.

คุณประยูรศรี กณิกนันต์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปโมเทนโต หาสฺนโต ปหาเสฺนโต
อสุสสิสฺสามิ ปสุสสิสฺสามิติ สิกฺขติ. ตตฺถ
ทฺวิหากาเรหิ อภิปปโมโท โทติ
สมาธิวเสน จ วิปัสสนาวเสน จ.

ฉาน ๔. ชื่อว่า อภิปปโมทย์ จิตฺตํ เป็นต้น
ความว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้
บันเทิง คือ ให้ปราโมทย์ ให้รื่นเริง
ให้เบิกบาน หายใจเข้า หายใจออก. ใน
ขั้นนั้น การทำให้บันเทิง ย่อมมีได้โดย-
อาการ ๒ คือ โดยเกี่ยวกับสมาธิและ
โดยเกี่ยวกับวิปัสสนา.

กถํ สมาธิวเสน ? สปุปีติเก
เทว ฉานเน สมาปชฺชติ. โส สมาปตฺติกฺขณ
สมฺปยุตฺตปีติยา จิตฺตํ อามोเทติ ปโมเทติ.
กถํ วิปัสสนาวเสน ? สปุปีติเก เทว
ฉานเน สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฉานสมฺปยุตฺตํ
ปีติ ชยโต วยโต สมฺมสฺติ. เอวํ
วิปัสสนากฺขณํ ... ฉานสมฺปยุตฺตํ ปีติ
อารมฺมณํ กตฺวา จิตฺตํ อามोเทติ
ปโมเทติ. เอวํ ปฏิปนฺโน "อภิปปโมทยํ
จิตฺตํ อสุสสิสฺสามิ ปสุสสิสฺสามิติ
สิกฺขติ"ติ วุจฺจติ.

โดยเกี่ยวกับสมาธิอย่างไร ? เฉลย
ว่า ภิกษุยอมเข้าฉาน ๒ อันมีปีติ. ในขณะที่
เข้าฉานอยู่ ภิกษุนั้นชื่อว่า ย่อมทำจิตให้
บันเทิง ให้ปราโมทย์ ด้วยปีติที่สัมปยุต (กับ
จิตนั้น). โดยเกี่ยวกับวิปัสสนาอย่างไร ?
เฉลยว่า ภิกษุยอมเข้าฉาน ๒ อันมีปีติ
ออกแล้ว ก็พิจารณาปีติอันสัมปยุตกับฉาน
โดยความสิ้นไป โดยความเสื่อมไป. เธอ
เพราะทำปีติอันสัมปยุตกับฉานให้เป็นอารมณ์
ในขณะแห่งวิปัสสนาอย่างนี้ จึงชื่อว่า ทำจิต
ให้บันเทิง ให้ปราโมทย์อยู่. ภิกษุผู้ปฏิบัติได้
อย่างนี้ กล่าวได้ว่า "ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า

พระพุทธมรรคปฏิปทา ม. ๗. ๒๑๕

คุณประยูรศรี-กณิกนันต์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เราจักทำจิตให้บันเทิง หายใจเข้า หายใจออก" ดังนี้.

สมาทหิ จิตฺตุนฺติ ปรมชฺฌานาทิวเสณ อารมฺมณฺเ จิตฺตํ สมนํ อาทนฺโต^๑ สมนํ จเปนฺโต. ตานิ วา ปน ฌานานิ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฏาย ฌานสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ ชยโต วยโต สมนฺสโต วิปัสสนากุชณฺเ สกฺขณฺปฏิเวธนฺ อูปชฺชติ ชณฺิกจิตฺเตกคฺคตา. เอวํ อูปนฺนายน ชณฺิกจิตฺเตกคฺคตายน วเสนาปี อารมฺมณฺเ จิตฺตํ สมนํ อาทนฺโต สมนํ จเปนฺโต "สมาทหิ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตี"ติ วุจฺจติ.

ชื่อว่า สมาทหิ จิตฺตํ (ทำจิตให้ตั้งมั่น เสมอ) เป็นต้น ความว่า ทำจิตให้ตั้งมั่น เสมอ คือ ดำรงไว้เสมอในอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งปฐมฌาน เป็นต้น. ก็หรือว่า เมื่อพระโยคีเข้าฌานเหล่านั้น ออกแล้ว พิจารณาจิตอันสัมปยุตกับฌานโดยความสิ้นไป โดยความเสื่อมไป ชณิกจิตเตกคคตา ย่อมเกิดขึ้น โดยการเพ่งตลอดลักษณะในขณะแห่งวิปัสสนา. เมื่อทำจิตให้ตั้งมั่นเสมอ คือ เมื่อดำรงไว้เสมอในอารมณ์ แม้ด้วยอำนาจแห่งชณิกจิตเตกคคตา ที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็กล่าวได้ว่า "ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้ตั้งมั่นเสมอ หายใจเข้า หายใจออก" ดังนี้.

วิโมจยํ จิตฺตุนฺติ ปรมชฺฌาเนน นีวรณฺเห จิตฺตํ โมเจนฺโต วิโมเจนฺโต,

ชื่อว่า วิโมจยํ จิตฺตํ (เราจักทำจิตให้พ้น) เป็นต้น ความว่า พระโยคีเปลื้องจิต

^๑ ม. สมาทนฺโต.

คุณประยูรศรี กณิกนันต์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุติเยน วิตกุกวิจาเรหิ, ตติเยน ปัตติยา, คือ ทำให้พ้นจากนิวรณ์ทั้งหลายด้วยปฐม-
 จตุตถเถน สุขทุกุเขหิ จิตฺตํ โมเจนุโต ฌาน, เปลื้องจิต คือ ทำให้พ้นจากวิตกและ
 วิโมเจนุโต. ตานิ วา ปน ฌานานิ วิจารด้วยทุติยฌาน, จากปัตติด้วยตติยฌาน,
 สสมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตํ จากสุขและทุกข์ด้วยจตุตถฌาน. ก็หรือว่า
 จิตฺตํ ขยโต วยโต สมฺมสติ. โส พระโยคีเข้าฌานเหล่านั้น ออกแล้ว พิจารณา
 วิปัสสนากุขเณ อนิจฺจานุปัสสนาย จิตที่สัมปยุตกับฌาน โดยความสิ้นไป โดย-
 นิจุจสฺสณฺยาโต จิตฺตํ โมเจนุโต ความเสื่อมไป. ในขณะที่แห่งวิปัสสนา
 วิโมเจนุโต? ทุกฺขานุปัสสนาย สุขสฺสณฺยาโต, พระโยคินั้นเปลื้องจิต คือ ทำให้พ้นจาก
 อนตฺตานุปัสสนาย อตฺตสฺสณฺยาโต, นิจุจสฺสณฺยา ด้วยอนิจจานุปัสสนา, เปลื้องจิต
 นิพพิทานุปัสสนาย นนฺทิตฺโต, วิกฺกาคา- คือทำให้พ้นจากสุขสฺสณฺยาด้วยทุกฺขานุปัสสนา,
 นุปัสสนาย รากโต, นิโรธานุปัสสนาย จากอตฺตสฺสณฺยาด้วยอนตฺตานุปัสสนา, จาก
 สมุหฺยโต, ปฏินิสฺสคฺคานุปัสสนาย อาทานโต นนฺทิ (ความเพลิน) ด้วยนิพพิทานุปัสสนา,
 จิตฺตํ โมเจนุโต วิโมเจนุโต^๑ อสฺสสฺสติ จากรากะด้วยวิกฺกาคานุปัสสนา, จากสมุหฺย
 เจว ปสฺสสฺสติ จ. เตน วุจฺจติ ด้วยนิโรธานุปัสสนา, จากอาทานด้วย-
 "วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสฺสึสฺสามิ ปสฺสสฺสึสฺสามีติ ปฏินิสฺสคฺคานุปัสสนา หายใจเข้าและหายใจ
 สิกฺขชฺตี"ติ. เอว จิตฺตานุปัสสนาวเสน ออกอยู่. เพราะเหตุนั้น จึงกล่าวได้ว่า
 อิหิ จตุกกํ ภาสิตนฺติ เวทิตพฺพํ. "ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักทำจิตให้พ้น
 หายใจเข้า หายใจออก" ดังนี้. ฟังทราบ

^๑ ฉ. อัย ปาโล น ทิสฺสตี.

ว่า จตุกกะนี้ ทรงภาษิตไว้ โดยเกี่ยวกับ
เป็นจิตตานุปัสสนา โดยประการที่กล่าว
แล้วนี้.

๒๓๖. จตุตถจตุกกะ ปน อนิจจา-
นุปัสสีติ เอกุถ ตาว อนิจจัง เวทิตัพพี.
อนิจจตา เวทิตพพา. อนิจจานุปัสสนา
เวทิตพพา. อนิจจานุปัสสีติ เวทิตพโพ.

๒๓๖. ส่วนในจตุกกะที่ ๔ ก่อนอื่น
ในบทว่า อนิจจานุปัสสี นี้ ฟังทราบ อนิจจัง
(สิ่งที่ไม่เที่ยง). ฟังทราบ อนิจจตา
(ภาวะที่ไม่เที่ยง). ฟังทราบ อนิจจา-
นุปัสสนา (การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า
ไม่เที่ยง). ฟังทราบ อนิจจานุปัสสี (บุคคล
ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่าไม่เที่ยง).

ตตถ อนิจจนฺติ ปณฺจกฺขนฺธา.
กสฺมา ? อุปฺปาทวณฺณตตฺถภาวา.
อนิจจตาติ เตสฺสเยว อุปฺปาทวณฺณตตฺถ,
หุตฺวา อภาโว วา, นิพฺพตฺตานิ
เตเนวากาเรน อฏฺฐตฺวา ขณฺงฺเคน
ภเวทิติ อตฺถโธ. อนิจจานุปัสสนาติ
ตสฺสสา อนิจฺจตาย วเสน รูปาทีสุ
อนิจฺจนฺติ อนุปัสสนา. อนิจจานุปัสสีติ
ตาย อนุปัสสนาย สมนฺนาคโต. ตสฺมา

ในบรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อนิจจัง
(สิ่งที่ไม่เที่ยง) ได้แก่ ชั้นที่ ๕. เพราะ-
เหตุไร ? เพราะมีความเกิดขึ้น สื่อมไป
และความเป็นประการอื่น. บทว่า อนิจจตา
(ภาวะที่ไม่เที่ยง) ได้แก่ ภาวะที่เกิดขึ้น
เสื่อมไป และความเป็นประการอื่นแห่งชั้น
เหล่านั้นนั่นเอง, หรือได้แก่ ภาวะที่มีแล้ว
กลับไม่มี, ความว่า ได้แก่ ความตั้งอยู่
ไม่ได้โดยอาการนั้นนั่นแหละ แล้วแตก

คุณสุนันทา ต่อสัมพันธ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอวี่ ภูโต อสุสสนุโต จ ปสุสสนุโต ทำลายไป โดยแตกดับไปในขณะแห่งขั้น
 จ อธิ "อนิจจานุปัสสี อสุสสิสสามิ ทั้งหลายที่บังเกิดแล้ว. บทว่า อนิจจา-
ปสุสสิสสามิติ ลิกฺขตี"ติ เวทิตฺตโพ. อนุปัสสนา ได้แก่ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
 ว่า ไม่เที่ยง ในขั้นทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น ด้วยอำนาจแห่งอนิจจตา^๑. บทว่า
อนิจจานุปัสสี ได้แก่ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย-
 อนุปัสสนานั้น. เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็น
 อย่างนี้ หายใจเข้าและหายใจออกอยู่ พึง
 ทราบว่า "ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็น
 ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่าไม่เที่ยง หายใจ
 เข้า หายใจออก" ในขั้นนี้.

วิราคานุปัสสีติ เอกุถ ปน เทว ส่วนในบทว่า วิราคานุปัสสี (บุคคล
 วิราคา ขยวิราโค จ อจฺจนฺตวิราโค ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความคลายไป)
 จ. ตคฺค ขยวิราโคติ สงฺขารานํ นี้ มีความว่า ชื่อว่า วิราคะ มี ๒ อย่าง
 ขณฺงโค? อจฺจนฺตวิราโคติ นิพฺพานํ. คือ ขยวิราคะ (ความคลายไป คือ ความ
วิราคานุปัสสนาติ ตทฺภยวเสน^๒ ปวตฺตา สิ้นไป) และอจฺจนฺตวิราคะ (ความคลาย
 วิปัสสนา จ มกุโธ จ. ตาย ทฺวิธายปิ แน่นอน). ในวิราคะทั้ง ๒ นั้น ความแตก-

^๑ ม. ขยภงฺโก.

^๒ ม. ตทฺภยทฺสสนวเสน.

อนุปัสสนาย สมณนาคโต หุตฺวา อสฺสสนฺโต
 ปสฺสสนฺโต จ "วิราคานุปสฺสี อสฺสสึสสามิ
 ปสฺสสึสสามีติ ลิกฺขตี"ติ เวทิตฺพุโพ.
นิโรธานุปสฺสีปเทปิ เอเสว นโย.

ดับไปในขณะแห่งสังขารทั้งหลาย ชื่อว่า
ขยวิราคะ. พระนิพพาน ชื่อว่า อัจจันต-
วิราคะ. วิปัสสนาและมรรคที่เป็นไป
 ด้วยอำนาจแห่งวิราคะทั้ง ๒ นั้น ชื่อว่า
 วิราคานุปัสสนา. บุคคลเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย-
 อนุปัสสนาทั้ง ๒ อย่างนั้น หายใจเข้าและ
 หายใจออกอยู่ พึงทราบว่า "ชื่อว่า ย่อม
 ศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
 ซึ่งความคลายไป หายใจเข้า หายใจออก"
 ดังนี้. แม้ในบทว่า นิโรธานุปสฺสี (บุคคล
 ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความดับไป)
 ก็นัยนี้แหละ.

ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสีติ เอตฺถาปิ เทว
 ปฏินิสฺสคฺคา ปริจฺจจากปฏินิสฺสคฺโค จ
 ปกฺขนฺทนปฏินิสฺสคฺโค จ. ปฏินิสฺสคฺโคเยว
 อนุปัสสนา ปฏินิสฺสคฺคานุปัสสนา.
 วิปัสสนามกฺคานํ เอตํ อธิวจนํ.

แม้ในบทว่า ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี (บุคคล
 ผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความปล่อยไป)
 นี้ ก็มีความว่า ชื่อว่า ปฏินิสฺสคฺคะ มี ๒
 อย่าง คือ ปริจฺจจากปฏินิสฺสคฺคะ (ความ
 ปล่อยไป คือ ปริจฺจก) และปักขันทน-
 ปฏินิสฺสคฺคะ (ความปล่อยไป คือ เล่นไป).
 อนุปัสสนา คือ ปฏินิสฺสคฺคะ จึงชื่อว่า

คุณศรีสวัสดิ์-คุณจันทร์เกษม จันทนภุมมะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปฏิสนธิคานุปัตสนา. คำว่า ปฏิสนธิคานุ-
ปัตสนา นี้ เป็นชื่อของวิปัสสนาและมรรค.

วิปัสสนา นี้ ททงฺกวเสณ สหฺธิ วจฺจอยู่ วิปัสสนา ย่อมสละเสียซึ่ง
ขุณฺหาภิสงฺขาเรหิ กิเลส ประจุชติ, กิเลสทั้งหลาย พร้อมทั้งขันธและอภิสังขาร
สงฺขตโทสทสฺสเนน จ ตพฺพิปริเต ด้วยอำนาจตทงฺคปทาน, และเพราะ
นิพฺพานे तनुनिनฺตายน ปกฺขนฺทตฺติ เห็นโทษในสังขตะ จึงแล่นไปในพระนิพพาน
ปริจฺจจากปฏิสนฺสกโก เจว ปกฺขนฺท- อันมีสภาวะตรงกันข้ามกับสังขตะนั้น โดย
ปฏิสนฺสกโก จาติ^๑ วุจฺจติ. มฺคฺโก ปน ภาวะ ที่มีใจน้อมไปในพระนิพพานนั้น
สมฺมุจฺเจทวเสณ สหฺธิ ขุณฺหาภิสงฺขาเรหิ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า ปริจฺจจากปฏิ-
กิเลส ประจุชติ, อารมฺมณกรณเณน จ นิสฺสัคคะ และ ปักขันทนปฏิสนฺสกคะ. ส่วน
นิพฺพานे ปกฺขนฺทตฺติ ปริจฺจจากปฏิสนฺสกโก มรรค ย่อมสละกิเลสทั้งหลาย พร้อมทั้งขันธ
เจว ปกฺขนฺทปฏิสนฺสกโก จาติ^๑ และอภิสังขาร ด้วยอำนาจสมุทฺเตท-
วุจฺจติ. อุกฺกมฺปิ ปน ปุริมปุริมณานัน ปทาน, และแล่นไปในพระนิพพาน โดย
อนุปฺสฺสนโต^๒ อนุปฺสฺสนาติ วุจฺจติ. ตาย การกระทำให้เป็นอารมณ์ เพราะเหตุนี้
ทฺวิธายปิ ปฏิสนฺสกคานุปฺสฺสนาย จึงเรียกว่า ปริจฺจจากปฏิสนฺสกคะ และ
สมฺมุนฺนาคโต หุตฺตวา อสฺสสนฺโต ปสฺสสนฺโต ปักขันทนปฏิสนฺสกคะ. ก็ธรรมชาติทั้ง ๒
จ "ปฏิสนฺสกคานุปฺสฺสี อสฺสสีสฺสามิ เรียกว่า อนุปฺสฺสนา ก็เพราะการพิจารณา

^๑ ฉ. ปกฺขนฺทปฏิสนฺสกโกติ จ.

^๒ ฉ. อนฺนุปฺสฺสนโต.

ปัสสสิสสามิติ ลิกขตี^๑ติ เวทิตพโพ.

เห็นตามญาณต้น ๆ. บุคคลเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปฏินิสสังคานุปัสสนา ทั้ง ๒ อย่างนั้น หายใจเข้าและหายใจออกอยู่ ฟังทราบว่าเป็น "ชื่อว่า ย่อมศึกษาว่า เราจักเป็นผู้พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งความปล่อยไป หายใจเข้า หายใจออก" ดังนี้.

อิทัง จตุตถจตุกกัง สุทฺถวิปัสสนาวเสน. จตุกกะที่ ๔ นี้ ตรีสไว้ด้วยอำนาจ
วุตฺตัง. ปุริมานิ ปน ตีณิ สมถวิปัสสนาวเสน. วิปัสสนาล้วน. ส่วนจตุกกะ ๓ ช้างต้น
เอวํ จตฺตุนนัง จตุกกานัง วเสน โสฬส- ตรีสไว้ ด้วยอำนาจสมถะและวิปัสสนา.
วตุฏฺกาย อานาปานสูตฺติยา ภาวนา ฟังทราบการเจริญอานาปานสติอันมีวัตถุ ๑๖
เวทิตพฺพา. เอวํ โสฬสวตุฏฺวเสน จ^๑ ด้วยอำนาจแห่งจตุกกะ ๔ ตามประการ
อัย อานาปานสูตฺติ มหปฺผลา โทติ ที่กล่าวแล้วนี้เกิด. อนึ่ง อานาปานสติ
มหานิสฺสา. โดยเกี่ยวกับวัตถุ ๑๖ ตามประการที่กล่าวนี้
ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

๒๓๑. ตตฺตรสฺสา^๒ "อยมฺปิ โข ภิกฺขเว
อานาปานสูตฺติสมาธิ ภาวิตฺโต พหุลีกโต

๒๓๑. ในบรรดาอานิสงส์เหล่านั้น ฟัง
ทราบความ ที่อานาปานสตินี้ มีอานิสงส์มาก

^๑ ฉ. จ ปน.
^๒ ฉ. ตตฺตรสฺส.

คุณศรีสวัสดิ์-คุณจันทร์เกษม จันทนภุมมะ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนฺโต เจว ปณฺโฑ จา^๑ อาทิวจนโต โดยเกี่ยวกับความเป็นธรรม ที่สงบเป็นต้น
 สนฺตภาวาทิวเสนาปี มหานิสฺสตา ตามคำที่ตรัสไว้ว่า "กุกรภิกษุทั้งหลาย
 เวทิตพฺพา, วิตฺกุกฺกุปฺเจตสมตฺถตฺตยาปี. อานาปานสติสมาธิแม้นี้แล ที่ภิกษุทำให้เกิด
 อยฺยทฺธิ สนฺตปฺปณฺโฑตฺตอเสจฺนกฺขุขวิหารตฺตยา แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมที่สงบแท้
 สมฺมาอินฺตรายกรานํ วิตฺกุกานํ วเสน ด้วย ประณีตแท้ด้วย" ดังนี้เป็นต้น ก็ได้,
 อิทฺโต จิตฺโต จ จิตฺตสฺส วิธาวนํ โดยความเป็นธรรม ที่สามารถตัดวิตกได้
 วิจฺฉินฺทิตฺตวา อานาปานารมฺมณฺณภิกฺขุเมว ก็ได้. จริงอยู่ สมาธินี้ เพราะความเป็น
 จิตฺตํ กโรติ. เตน^๒ วุตฺตํ "อานาปานสฺสตี ธรรมที่สงบ ประณีต เกียงเกลา และเป็น
 ภาเวตพฺพา วิตฺกุกฺกุปฺเจตยา^๓." สุขวิหาร จึงตัดความพล่านไปข้างนั้นข้างนี้
 แห่งจิต ด้วยอำนาจแห่งวิตก ที่กระทำ
 อันตรายต่อสมาธิ แล้วกระทำจิตให้บ้ายหน้า
 ตรงต่ออารมณ์ คือลมหายใจเข้า และ
 ลมหายใจออกเท่านั้น. เพราะเหตุนี้
 จึงตรัสไว้ว่า "พึงเจริญอานาปานสติ
 เพื่อตัดวิตก" ดังนี้.

วิชาวิมุตฺติปาริปุริยา มุลาภาเวนาปี อนึ่ง พึงทราบถึงภาวะที่อานาปานสติ
 จสฺสา มหานิสฺสตา เวทิตพฺพา. นั้น มีอันสงบมากมาย แม้โดยความเป็นมูล

^๑ ส. มหา. ๑๔/๔๐๗.
^๒ ฉ. เตนว.
^๓ อญ. นวก. ๒๑/๓๗๑.

คุณศรีสวัสดิ์-คุณจันทร์เกษม · จันทนภุมมะ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดตเณหฺมํ ภควตา : "อานาปานสูตติ แห่งการทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์. ข้อนี้
 ภิกฺขเว ภาวิตา พหุสํกตา จตุตาโร สมจริง ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า
 สติปฏฺฐาเน ปริปุเรติ, จตุตาโร "กุรรมกฺขุทั้งหลาย อานาปานสติที่ภิกษุทำให้
 สติปฏฺฐานา ภาวิตา พหุสํกตา สุตฺต เกิดแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำสติปฏฺฐาน
 สมฺโพชฌงฺเก^๑ ปริปุเรนฺติ, สุตฺต ๔ ให้บริบูรณ์, สติปฏฺฐาน ๔ ที่ภิกษุทำให้เกิด
 สมฺโพชฌงฺกา^๑ ภาวิตา พหุสํกตา แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำสมฺโพชฌงค์ ๗
 วิชาวิมุตฺติ ปริปุเรนฺติ"^๒ ให้บริบูรณ์, สมฺโพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุทำให้เกิด
 แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมทำวิชาและวิมุตติ
 ให้บริบูรณ์" ดังนี้.

อปิ จ รีมกานํ อสฺสาสปฺสฺสาसानํ อิกนัยหนึ่ง พึงทราบความที่อานา-
 วิทิตภาวกรณโตปิสฺสา มหานิสฺสตา ปานสตินั้น มีอานิสงส์มาก แม้โดยการ
 เวทิตพฺพา. วุดตเณหฺมํ ภควตา : "เอวํ ทำให้รู้ลมหายใจเข้า และลมหายใจออก
 ภาวิตาย โข ราหุล อานาปานสูตติยา อันเป็นจริมกะ (มีที่สุด). ข้อนี้ สมจริง
 เอวํ พหุสํกตาย เยปิ เต จริมกา ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า : "กุร-
 อสฺสาสปฺสฺสาสา, เตปิ วิทิตา ราหุล เมื่ออานาปานสติ เธอทำให้เกิดได้
 นิริชฺฌนฺติ, โน อวิทิตา"^๓ อย่างนี้แล้ว เมื่ออานาปานสติ เธอทำให้

^๑ ฉ. โพชฌงฺเก, โพชฌงฺกา.
^๒ ม. ฉ. ๑๔/๑๔๓-๑๔๔.
^๓ ม. ม. ๑๓/๑๔๒.

พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก
 สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มากได้อย่างนี้แล้ว ลมหายใจเข้าและ
ลมหายใจออกที่เป็นจริมกะ แม้เหล่านั้น
อันใด, ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
ที่เป็นจริมกะแม้เหล่านั้น ที่เขารู้แล้ว
นั้นเที่ยว ก็ดับไป, ไม่ใช่ยังไม่ทันรู้ก็ดับไป"
ดังนี้.

๒๓๘. ตตุถ นิโรธวเสน ทโย
จริมกา ภวจริมกา, ฌานจริมกา,
จตุจริมกาติ. ภเวสุ ทิ กามภเว
อสุสาสปสุสาสา ปวตฺตุนฺติ, รูปารูปภเวสุ
นปฺปวตฺตุนฺติ, ตสฺมา เต ภวจริมกา.
ฌาเนสุ ปุริมเก^๑ ฌานตฺตเย ปวตฺตุนฺติ,
จตฺตเถ นปฺปวตฺตุนฺติ, ตสฺมา เต
ฌานจริมกา. เย ปน จตฺติจิตฺตสุสฺส ปุโรโต
โสฬสเมน จิตฺเตน สหฺธิ อปฺปชฺชิตฺวา
จตฺติจิตฺเตน สหฺ นิรุชฺฌนฺติ, อิเม
จตุจริมกา นาม. อิเม อิท "จริมกา"ติ
อธิปฺเปตา.

๒๓๘. ในบรรดาลมหายใจ เหล่านี้
ว่าโดยเกี่ยวกับความดับ ก็จัดเป็นจริมกะ ๓
อย่าง คือ ภวจริมกะ ๑, ฌานจริมกะ ๑,
จตุจริมกะ ๑. จริงอยู่ ในบรรดาภพ
ทั้งหลาย ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
ย่อมเป็นไปในกามภพ, ไม่เป็นไปในรูปภพ
และอรุภพ, เพราะฉะนั้น ลมหายใจเข้า
และออกเหล่านั้น จึงชื่อว่า ภวจริมกะ.
ในบรรดาฌานทั้งหลาย ลมหายใจเข้าและ
ลมหายใจออก ย่อมเป็นไปในฌาน ๓
ข้างต้น, ไม่เป็นไปในฌานที่ ๔, เพราะ-
ฉะนั้น ลมหายใจเข้าและออกเหล่านั้น จึง

^๑ ฉ. ปุริเม.

ชื่อว่า ฉานจริมกะ. ส่วนลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเหล่าใด เกิดขึ้นพร้อมกับจิตดวงที่ ๑๖ เบื้องหน้าจตุจิต แล้วกลับไปพร้อมกับจตุจิต, ลมหายใจเข้าและออกเหล่านี้ชื่อว่า จตุจริมกะ. ลมหายใจที่ชื่อว่า จตุจริมกะเหล่านี้ เป็นลมหายใจที่ทรงประสงค์ว่า "เป็นจริมกะ" ในสูตรนี้.

อิม ิกร กมฺมฏฺฐานมฺนุยฺยตฺตสฺส
 ภิกฺขุโน อานาปานารมฺณสฺส สฺกุจฺ
 ปริศฺคหิตฺตฺตา จฺตฺติจฺตฺตสฺส ปฺรโต
 โสฬสฺมสฺส จิตฺตสฺส อฺปฺปาทกฺขณ
 อฺปฺปาท์ อาวชฺชโต อฺปฺปาโทปี เนลล
 ปากฺกฺว โทติ. จิตฺตาวชฺชโต จิตฺตี เนลล
 ปากฺกฺวา โทติ. ภฺงกํ อาวชฺชโต^๑
 ภฺงโคปี^๒ เนลล ปากฺกฺว โทติ.

ได้ยินว่า สำหรับภิกษุผู้ตามประกอบกรรมฐานนี้ เพราะความที่อารมณ์ คือ ลมหายใจเข้าและออก เธอกำหนดถือเอาได้เป็นอย่างดีแล้ว เมื่อนึกถึงความเกิดขึ้นตรงอุปาทขณะแห่งจิตดวงที่ ๑๖ เบื้องหน้าแต่จตุจิต แม้ความเกิดขึ้นของลมเหล่านั้นก็ปรากฏ. เมื่อนึกถึงความตั้งอยู่ แม้ความตั้งอยู่ของลมเหล่านั้นก็ปรากฏ. เมื่อนึกถึงความกลับไป แม้ความกลับไปของลมเหล่านั้นก็ปรากฏ.

^๑ ฉ. อาวชฺชยโต จ.

^๒ ฉ. ปี-สทฺโท น ทิสฺสติ.

พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิโต อณฺดร^๑ กมฺมฏฺจานํ
 ภาเวตฺวา อรหตุตํ ปตฺตสฺส ภิกฺขุโน
 หิ อายุอนุตฺรํ ปริจฺฉินฺนํ วา โหติ
 อปริจฺฉินฺนํ วา. อิมํ ปน โสฬสวตฺถุํ
 อานาปานสฺสตี ภาเวตฺวา อรหตุตํ
 ปตฺตสฺส อายุอนุตฺรํ ปริจฺฉินฺนเมว โหติ.
 โส "เอตฺตกนฺทานิ เม อายุสงฺขารธา
 ปวตฺติสฺสนฺติ, น อิโต ปฺรณฺ"ติ ญตฺวา
 อตฺตโน ฐมฺมตาเยว สรีรปฺภิชฺคฺคนนิवास-
 นารุปนาทีนํ สพฺพกิจฺจานิ กตฺวา อกฺขี-
 นิมฺมีเลติ โภภฺปิพฺพตฺวิหารวาสิ ติสฺสตุเถโร
 วีย มหากรณฺชนียวิหารวาสิ มหาติสฺสตุเถโร
 วีย เทวปฺตฺตมหารฎฺเจ^๒ ปิณฺทปาตฺกติสฺสตุเถโร
 วีย จิตฺตลปฺพตฺวิหารวาสิโน เทว
 ภาตฺยตุเถรา วีย จ.

จริงอยู่ ภิกษุผู้เจริญกรรมฐานอันจาก
 อานาปานสติกรรมฐานนี้ แล้วบรรลุพระ-
 อรหัตต์ ย่อมกำหนดชั้นอายุได้บ้าง กำหนด
 ไม่ได้บ้าง. แต่ว่า ภิกษุผู้เจริญอานาปานสติ
 อันมีวัตร ๑๖ นี้ แล้วบรรลุพระอรหัตต์ ย่อม
 กำหนดชี้ชั้นอายุได้ทีเดียว. ภิกษุรูปนั้น
 ทราบว่า "บัดนี้ อายุสังขารของเราจักเป็น
 ไปได้ตลอดกาลเพียงเท่านั้น, ไม่ยิ่งไปกว่านี้"
 ทั้งนี้แล้ว ก็ทำกิจทั้งปวง มีการชำระ
 ร่างกาย การนุ่งห่มเป็นต้น ตามธรรมดา
 ของตนนั้นทีเดียวแล้วหลับตา (ปรินิพพานไป)
 เหมือนอย่างพระติสสเถระผู้อยู่ที่โภภีบรรพต
 วิหาร เหมือนอย่างพระมหาติสสเถระผู้อยู่ที่
 มหากรณฺชนียวิหาร เหมือนอย่างพระปิณ-
 ทปาตฺกติสฺสเถระ ณ แคว้นเทวบุตร และ
 เหมือนอย่างพระเถระ ๒ พี่น้องผู้อยู่ที่ ณ
 จิตฺตลปฺพตฺวิหาร ฉะนั้น.

^๑ ฉ. อณฺธ.
^๒ ฉ. เทวปฺตฺตมหารฎฺเจ.

พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พระพุทธศาสนา ม.ท. ๗-๑๕

ตตริหิ เอภวตถุปริทีปนี. ทูวินันนี ต่อไปนี้ เป็นคำแสดงเรื่องของ
 ภาตียตุเถรานี^๑ กิเรโก ปุณณมุโปสถทิวเส พระเถระรูปหนึ่งในบรรดาพระเถระเหล่า-
 ปาติโมกข์ โอสาทเรตฺวา ภิกขุสัสมปริวุโต นั้น. มีเรื่องว่า พระเถระรูปหนึ่ง แห่ง
 อุตฺตโน วสนภูจานัน กนฺตฺวา จงฺกเม พระเถระ ๒ พี่น้อง ลงประชุมปาติโมกข์
 จิตฺโต จนฺทาโลกิ โอลฺลเกตฺวา อุตฺตโน ในวันอุโปสถปุณณมี มีพระภิกษุสงฆ์แวดล้อม
 อายุสงฺขารเ อฺปธาเรตฺวา ภิกขุสัสมิ ไปสู่สถานที่อยู่ของตน ยืนอยู่ ณ ที่จงกรม
 อาท "ตุเมหิ กถิ ปรีนินฺพายนฺตฺวา แลดูแสงจันทร์ ตรวจสอบอายุสังขารของตัว
 ภิกขุ ทิฏฺฐปุพฺพา"ติ. ตตร เกจิ อาหิสฺสุ ท่านเอง แล้วกล่าวกะภิกษุสงฆ์ว่า "ท่าน
 "อเมหิ อาสเน นิสินฺนกา ทั้งหลาย เคยเห็นภิกษุทั้งหลายปรีนินฺพาน
 ปรีนินฺพานนฺตฺวา ทิฏฺฐปุพฺพา"ติ. เกจิ อย่างไรกันบ้าง?". บรรดาภิกษุเหล่านั้น
 "อเมหิ อากาเส ปลฺลงฺกิ อากฺขิตฺวา บางพวกกล่าวว่า "ผมเคยเห็นท่านที่นั่ง
 นิสินฺนกา"ติ. เถโร อาท "อหนฺทานิ ปรีนินฺพานบนอาสนะ". บางพวกกล่าวว่า
 โว จงฺกมนฺตฺเมว ปรีนินฺพายมานัน "ผมเคยเห็นท่านที่นั่งกู่บัลลังก์ ปรีนินฺพาน
 ทสฺเสสฺสามิ"ติ. ตโต จงฺกเม เลขิ ในอากาศ" ดังนี้. พระเถระกล่าวว่า
 กตฺวา "อหิ อิตฺโต จงฺกมโกฏฺฐิตฺโต ปรีโกฏฺฐิ "บัดนี้ เราจักแสดงภิกษุผู้จงกรม ปรีนินฺพาน
 กนฺตฺวา นินฺตฺตมาโน อิมิ เลขิ ปตฺตฺวา แก่ท่านทั้งหลาย" ดังนี้. ต่อจากนั้น
 ปรีนินฺพายิสฺสามิ"ติ. วตฺวา จงฺกมนัน ท่านก็ทำรอยขีดไว้ ณ ที่จงกรม กล่าวว่า
 โอรุญฺห ปรีภากิ กนฺตฺวา นินฺตฺตมาโน "เราจักเดินจากปลายที่จงกรมข้างนี้ ไปสู่

^๑ ฉ. เทวภาตียตุเถรานี.

เอเกน ปาเทน เลขี อุกกนตฺกฺขณเยว
ปรีนิพฺพายี.

ปลายอีกข้างหนึ่ง แล้วกลับมา พอถึงซีก
นี้แหละ ก็ปรีนิพพาน" ดังนี้แล้ว ก็ย่างลงสู่
ที่จงกรม เดินไปยังปลายอีกข้างหนึ่ง แล้ว
กลับมา ปรีนิพพานในขณะที่เท้าข้างหนึ่ง
กำลังเหยียบรอยซีกนั้นเทียว.

ตสฺมา ทเว อปฺปมตฺโต
อนฺนุชฺเชถ ปณฺทิตฺโต
เอว อเนกานิสฺสึ
อานาปานสฺสตี สทาติ.

เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตผู้ไม่ประมาท
พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอานาปานสติ
ที่มีอานิสงส์มากมายอย่างนี้ ตลอด-
กาลทุกเมื่อเถิด ดังนี้.

อิทฺถ อานาปานสฺสตียิ วิตุถารกถามุขี.

นี้เป็นกถามุขโดยพิสดาร
ในอานาปานสติกรรมฐาน.

อุปมานุสฺสติกถา

กล่าวด้วยอุปมานุสติ

๒๓๘. อานาปานสฺสตียา อนนฺตรํ
อุทฺทิกฺขัง ปน อุปฺมานุสฺสตี ภาเวตุกาเมน^๑

๒๓๘. ส่วน พระโยคีผู้ใคร่เจริญ
อุปฺมานุสฺสตี ที่ท่านยกขึ้นแสดงไว้ในลำดับ

^๑ ส. ภาเวตุกาเมน โยคาวจเรน.

คุณภุชโร พรหมลัทธินิ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๓-๑๐

รโหคเตน ปฏิสल्लीเนน : "ยวตภา ภิกขเว
ธมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา
วิราโค เตสํ (ธมฺมานํ) อคฺคมกฺขายติ,
ยทิตฺถ มหนิมฺมทโน ปิปาสวินโย
อालยสมฺมุคฺคาโต วฏฺฐุปฺจุเจโท ตณฺหฺกฺขโย
วิราโค นิโรธो นิพฺพานนฺ"ติ^๑ เอว
สพฺพทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อนุสฺสริตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

แห่งอานาปานสติ ฟังเป็นผู้หลักเริ่มไปใน
ที่ลับ ระลึกถึงคุณทั้งหลายของพระนิพพาน
กล่าวคือ ธรรมอันเป็นที่เข้าไปสงบทุกข์
ทั้งปวง ตามประการที่ตรัสไว้ว่า : "อฺกฺร-
ภิกฺขุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นสังขตะก็ดี
ที่เป็นอสังขตะก็ดี มีประมาณเพียงใด
วิราคธรรมกล่าวได้ว่า เป็นยอดแห่งบรรดา
ธรรมเหล่านั้น, วิราคธรรมนี้คืออันใดเล่า?
คือ ธรรมอันเป็นที่สร้างเมธา เป็นที่กำจัด
ความกระหาย เป็นที่ถอนอาลัย เป็นที่ตัด
วัฏฏะ เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สำรอกตัณหา
เป็นที่ดับตัณหา เป็นนิพพาน" ดังนี้.

ตตฺถ ยวตภาติ ยตฺตภา. ธมฺมาติ
สภาวา. สงฺขตา วา อสงฺขตา วาติ
สงฺคฺมม สมากมฺม ปฺจุเจเททฺถ กตฺตา วา
อกตฺตา วา, วิราโค เตสํ ธมฺมานํ
อคฺคมกฺขายตีติ เตสํ สงฺขตาสงฺขตธมฺมานํ
วิราโค อคฺคมกฺขายติ เสฏฺโฐ อุตฺตโมติ

ในบรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยวตภา
แปลว่า มีประมาณเพียงใด. คำว่า ธรรม
ทั้งหลาย ได้แก่ สภาวะทั้งหลาย. คำว่า
ที่เป็นสังขตะก็ดี ที่เป็นอสังขตะก็ดี ความว่า
ที่ถูกปัจจัยทั้งหลายสมคบบกกันแล้ว มาพร้อมกัน
แล้ว สร้างขึ้นก็ดี ที่ไม่ถูกปัจจัยทั้งหลาย

^๑ อัง. จตฺตฺก. ๒๑/๔๔.

คุณไพโรจน์ ไหลวารินทร์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุจฺจติ. ตตฺถ วิราโคติ น รากาภาว-
มตฺตเมว, อถโข ยทิ มทนิมฺมทโน
ฯเปฯ นิพฺพานฺติ โย โส มทนิมฺมทโนติ-
อาทีนิน นามานิน อสงฺขตฺตมฺโม ลกฺติ,
โส วิราโคติ ปจฺเจตฺตโป. โส ทิ
ยสฺมา ตํ อากมฺม สพฺเพปิ มานมท-
ปฺริสฺมทาทย มทา นิมฺมทา อมทา
โทนฺติ วินสฺสนฺติ, ตสฺมา มทนิมฺมทโนติ
วุจฺจติ. ยสฺมา จ ตํ อากมฺม สพฺพาปิ
กามปิปาสา วินยํ อพฺกตฺถิ ยาคิ,
ตสฺมา ปิปาสวินโยติ วุจฺจติ. ยสฺมา
ปน ตํ อากมฺม ปญฺจกามกฺุณาลยา
สมฺกฺุฆาตํ กจฺฉนฺติ, ตสฺมา อาลยสมฺกฺุฆาโตติ
วุจฺจติ. ยสฺมา จ ตํ อากมฺม เตฏฺฐมิกวฏฺฐิ^๑
อุปจฺฉิขฺชติ, ตสฺมา วฏฺฐูปจฺเจโทติ วุจฺจติ.
ยสฺมา ปน ตํ อากมฺม สพฺพโส ตณฺหา
ขยํ กจฺฉนฺติ วิรชฺชติ นินฺรชฺฉนฺติ จ, ตสฺมา
ตณฺหาขโย วิราโค นิโรธติ วุจฺจติ.

สร้างขึ้นก็ดี. คำว่า วิราคธรรม กล่าวได้
ว่า เป็นยอดแห่งบรรดาธรรมเหล่านั้น
ความว่า วิราคธรรม กล่าวได้ว่าเป็นยอด
คือ กล่าวได้ว่า ประเสริฐ สูงสุด แห่งบรรดา
ธรรมที่เป็นสังขตะ และที่เป็นอสังขตะเหล่าน
นั้น. ไม่ใช่เพียงแต่ความไม่มีราคะเท่านั้น
ชื่อว่า วิราคธรรม ในบทพระบาลีนั้น, แต่ว่า
อสังขตธรรมนั้นใด ได้ชื่อว่า มทนิมฺมทโน
(ธรรมเป็นที่สร้างเมา) เป็นต้น ตาม
พระบาลีที่ว่า ยทิ มทนิมฺมทโน ฯเปฯ
นิพฺพานํ อสังขตธรรมนั้น ก็พึงได้ชื่อว่า
วิราคธรรม. จริงอยู่ เพราะเหตุที่ความ
เมาทั้งหลาย มีมานมทะ (ความเมา คือ
ความถือตัว) ปฺริสฺมทะ (ความเมาในความ
เป็นชาย) เป็นต้น แม้ทั้งหมด มาถึง
อสังขตธรรมนั้นเข้า ก็เป็นอันสร้างไป คือ
หายเมา ได้แก่ พินาศไป, ฉะนั้น จึงเรียก
อสังขตธรรมนั้นว่า มทนิมฺมทนะ (ธรรม

^๑ ฉ. เตฏฐมิกวฏฐิ.

ยสุมา ปเนส จตฺสโส โยนิโย ปณฺจ เป็นที่สร้างเมา). อนึ่ง เพราะเหตุที่ความ
 คติโย สุตฺต วิณฺญาณฺญสฺติโย นว จ กระทบกาม แม้ทั้งปวง มาถึงอสังขตธรรม
 สุตฺตาวาเส อปฺราปรภาวาย วินฺนโต นั้นเข้า ก็ย่อมถึงซึ่งความกำจัดไปเสียได้
 อापฺนฺธนโต สํสิพฺพนโต วานฺนติ คือ ความตั้งอยู่ไม่ได้, ฉะนั้น จึงเรียก
 ลหฺตฺโหวหาราย ตณฺหาย นิภฺขนฺโต อสังขตธรรมนั้นว่า ปิปาสวินยะ (ธรรมเป็นที่
 นิสฺสํโฏ วิสํยุตฺโต, ตสุมา นิพฺพานฺติ กำจัดความกระทบ). อนึ่ง เพราะเหตุที่
 วุจฺจตีติ. อาลัย คือ กามคุณ ๕ มาถึงอสังขตธรรมนั้น
 เข้า ก็ย่อมถึงความถอนขึ้นเสียได้, ฉะนั้น
 จึงเรียกอสังขตธรรมนั้นว่า อालยสมุคฆาตะ
 (ธรรมเป็นที่ถอนอาลัย). อนึ่ง เพราะเหตุ
 ที่วัฏฏะอันมีในภุมิ ๓ มาถึงอสังขตธรรมนั้น
 เข้า ก็ย่อมขาดไป, ฉะนั้น จึงเรียกอสังขต-
 ธรรมนั้นว่า วัฏฏัจเฉทะ (ธรรมเป็นที่ตัด
 วัฏฏะ). อนึ่ง เพราะเหตุที่ตัดทามาถึง
 อสังขตธรรมนั้นเข้า ก็ย่อมถึงซึ่งความสิ้น
 ไป, ถูกสำรอกไป และดับไปโดยประการ
 ทั้งปวง, ฉะนั้น จึงเรียกอสังขตธรรม
 นั้นว่า ตัดทักขยะ (ธรรมเป็นที่สิ้นตัดทหา)
วिरาคะ (ธรรมเป็นที่สำรอกตัดทหา) และ
นิโรธะ (ธรรมเป็นที่ดับตัดทหา). อนึ่ง

คุณไพโรจน์ ไทลวารินทร์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เพราะเหตุที่สังฆตธรรมนี้ ออก คือ สลัก-
ออก พรากออกจากคัมภีร์ที่ได้โวหารว่า
วานะ เพราะกิริยาที่ร้อย คือ เพราะกิริยา
ที่ผูก เพราะกิริยาที่เย็บกำเนิก ๔ คติ
๕ วิญญาณฐิติ ๖ สัตตาวาส ๗ ไว้เพื่อให้มีสืบ
ต่อไป, ฉะนั้น จึงเรียกว่า นิพพาน ดังนี้.

เอวเมเตสํ มทนิมมทนตาหิณํ คุณานํ
วเสน นิพพานสงฺขาโต อุปสมโม
อนุสสริตพฺโพ.

พระโยคี ฟังระลึกเนื่อง ๆ ถึง
อุปสมธรรมกล่าวคือพระนิพพาน โดยเกี่ยว
กับคุณ มีความเป็นธรรมที่สร้างมาเป็นต้น
เหล่านี้ ตามประการที่กล่าวแล้วนี้เถิด.

เย วา ปนฺณณเป ภาควตา :
"อสงฺขตญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ.
สจฺจญฺจ... ปารญฺจ... สุตฺตทสฺสญฺจ...
อชฺชชรญฺจ... ฐวญฺจ... นิปฺปปญฺจญฺจ...
อมตญฺจ... สีวญฺจ... เขมญฺจ...
อพฺภุตญฺจ... อนีติกญฺจ... อพฺยาปชฺฌญฺจ...
วิสุทฺธิญฺจ... ทิปญฺจ... ตาณญฺจ...
เลณญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ"^๑ติอาทีสุ^๑

ก็หรือว่า คุณคืออุปสมธรรม แม้เหล่า
อื่น ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสูตรทั้งหลาย
ว่า : "คุณภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง
อสังฆตธรรม แก่พวกเธอด้วย...เราจัก
แสดงสังฆธรรม (ธรรมที่เป็นของจริง)
ด้วย...ปารธรรม (ธรรมอันเป็นฝั่งนอก)
ด้วย...สุตตทสธรรม (ธรรมที่เห็นได้แสน-
ยาก) ด้วย...อชชธรรม (ธรรมอันเป็นที่

^๑ ส. สพา. ๑๘/๔๔๔-๔๕๒.

คุณไพโรจน์ ไหลวารินทร์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุตฺเตสฺส อุปสมฺมคฺคา วุตฺตา. เตสฺมปิ ทาความชรามิได้) ค้ำว...ธฺวธรรม (ธรรม
 วเสณ อนุสฺสริตฺตพฺโพเยว. ที่ยังยืน) ค้ำว...นิปปญฺจธรรม (ธรรมอัน
 หาเครื่องเนิ่นชามีได้) ค้ำว...อมตธรรม
 (ธรรมอันเป็นที่ไม่ตาย) ค้ำว...สิวธรรม
 (ธรรมที่ปลอดโปร่ง) ค้ำว...เขมธรรม
 (ธรรมอันปลอดภัย) ค้ำว...อัฏฺฐธรรม
 (ธรรมนำอัศจรรย์) ค้ำว...อนีติกธรรม
 (ธรรมอันหาเสนียคมิได้) ค้ำว...อัปฺยา-
 ปัชฌธรรม (ธรรมอันหาความเบียดเบียน
 มิได้) ค้ำว...วิสุตฺติธรรม (ธรรมอันเป็น
 ความหมดจด) ค้ำว...ทีปธรรม (ธรรม
 เป็นจุดเกาะ) ค้ำว...ตาณธรรม (ธรรม
 เป็นที่ต้านทาน) ค้ำว...เลณธรรม (ธรรม
 ที่เป็นที่หลีกเลี่ยง) ค้ำว แก่พวกเธอ" ดังนี้
 เป็นต้น อันใด, พระโยคี ฟังระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงอุปสมมธรรม โดยเกี่ยวกับคุณแม่เหล่านั้น
 นั้นเทียว.

ตสฺสเสว มหนิมฺมทนตาหิคุณวเสณ เมื่อพระโยคีนั้น ระลึกเนื่อง ๆ ถึง
 อุปสมฺม อนุสฺสรโต เนว ตสฺมึ สมเย อุปสมมธรรม โดยเกี่ยวกับคุณมีความเป็น

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

รากปริยญาติ จิตต์ โหติ, น โทสปริยญาติ
 จิตต์ โหติ, น โมหปริยญาติ จิตต์
 โหติ, อุชุกตเมวสุส ตสมิ สมเย จิตต์
 โหติ อุปสมิ อารพภาติ พุทธานุสสติอาทิสู
 วุตตนเยเนว วิกขมกิตนัวรรณสุส เอกกขณ
 ฌานงฺกานิ อุปฺชชฺชติ. อุปสมกฺุณานิ
 ปน กมฺภีรตาย นานุปการกฺุณา-
 นุสฺสรณาทิมุตฺตตตาย วา อุปฺปนํ อุปฺปตฺวา
อุปฺจารูปฺตฺตเมว ฌานิ^๑ โหติ. ตเตตฺติ
อุปสมกฺุณานุสฺสรณวเสน อุปฺปนฺนตฺตา^๒
อุปสมานุสฺสติจฺเจว สงฺขิ กจฺจติ.

ธรรมที่สร้างมาเป็นต้น อยู่อย่างนี้ ใน
 สมัยนั้น จิตย่อมนั้นไม่เป็นจิตที่ถูกรากะกลุ่มรุม,
 ไม่เป็นจิตที่ถูกโทสะกลุ่มรุม, ไม่เป็นจิตที่ถูก
 โมหะกลุ่มรุม, ในสมัยนั้น จิตของพระโยคี
 นั้น ย่อมเป็นจิตที่ตรงไปปรารภอุปสมธรรม
 เท่านั้นแล องค์ฌานทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น
 ในขณะเดียวกัน แก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้ว
 ตามนัยที่ได้กล่าวมาแล้วในพุทธานุสติเป็นต้น
 นั้นเอง. แต่เพราะความที่อุปสมกฺุณทั้งหลาย
 เป็นธรรมชาติลึกซึ้ง หรือเพราะความที่จิต
 น้อมไปในการระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณอันมี
 ประการต่าง ๆ ฌานจึงเกิดขึ้นไม่ถึงอุปฺปนา
 ถึงเพียงอุปจาระเท่านั้น. ฌานนั้นนั้น ย่อมถึง
 ซึ่งความนับว่า เป็นอุปสมานุสติที่เกี่ยว
 เพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจความระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงอุปสมกฺุณทั้งหลาย.

^๑ ม. อุปจารูปฺตฺตชฺชฌานเมว.

^๒ ฉ. อยฺ ปาโร น ทิสฺสติ.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จ อนุสสติโย วีย จ อยมปิ
 อริยสาวกสเสว อิชฺฌติ, เอว สนฺเตปิ
 อุปสมครุเกน ปุถุชฺชเนนาปิ มนสิกาตพฺพา.
 สุตวเสนาปิ ทิ อุปสเม จิตฺตํ ปสฺสตี.
 อิมญจ ปน อุปสมานุสสติมนุยุตฺโต ภิกฺขุ
 สุขํ สุขํ, สุขํ ปฏิพฺชฺชติ, สนฺตินฺทริโย
 โหติ สนฺตมานโส ทิโรตฺตปฺปสมนฺนาคโต
 ปาสาทิโก ปณฺีตานิคมุตฺติโก สฺพรหมจารีนํ
 ครุ จ ภาวนีโย จ. อุตฺตริ^๑
 อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต ปน สุกฺติปฺรายโน โหติ.

อนึ่ง แม้อุปสมานุสตินี้ ก็ย่อมสำเร็จ
 แก่พระอริยสาวกแน่เทียว เช่นเดียวกับ
 อนุสติ ๖, แม้ว่าเป็นอย่างนี้ แม้นุชช
 ผู้หนักในอุปสมธรรม ก็พึงมนสิการได้.
 เพราะว่า แม้วัยอำนาจการฟัง จิต
 ก็เลื่อมใสในอุปสมธรรมได้. ก็แล พระภิกษุ
 ผู้ตามประกอบอุปสมานุสตินี้ ย่อมหลับเป็น-
 สุข, ย่อมตื่นเป็นสุข, ย่อมเป็นผู้มีอินทรีย์
 สงบ มีใจสงบ ถึงพร้อมด้วยทิริและโอตคัพปะ
 นำเลื่อมใส มีอธิมุตติ (อัชฌาสัย) อันประณีต
 เป็นผู้นำเคารพ และนำยกย่องของเพื่อน
 ผู้ประพฤติพรหมจรรย์. อนึ่ง เมื่อยังไม่
 แทงตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป ก็ย่อมเป็นผู้มี
 สุกฺติเป็นที่ไปเบื้องหน้า.

ตสฺมา ทเว อุปฺปมตฺโต
 ภาวเยถ วิจกฺขโณ
 เอว อเนกานิสฺสี
 อริเย อุปสเม สตินฺติ.

เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตผู้มีปัญญา
 เห็นแจ้ง พึงเป็นผู้ไม่ประมาท เจริญ
 สติในอริยอุปสมธรรม อันมีอันสงส์
 มากมาย อย่างนี้เถิด ดังนี้แล.

^๑ จ. อุตฺตริ, เอวามฺปฺริปี.

อิทิ อุปสมานุสฺสตีย วิตุถารกถามุขิ.

นี้เป็นถามุขโดยพิสดาร

ในอุปสมานุสติ.

อิทิ สาธุชนปามุชชตถาย กเต

ปริเฉทที่ ๘ ชื่อว่า อนุสฺสติกัมมฎฺฐานนิตฺเตศ.

วิสุทฺธิมคฺเค สมာธิภาวนาธิกาเร

ในอธิการแห่งสมาธิภาวนา

อนุสฺสติกัมมฎฺฐานนิตฺเตโส นาม

ในปกรณ์วิสุทฺธิมรรคที่ข้าพเจ้าแต่งไว้

อฏฺฐโม ปริจฺเจโท.

เพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์ของสาธุชน

ด้วยประการดังนี้.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๕. พรหมวิหารนิเทศ

เมตตาภาวนากถา

๒๔๐. อนุสฺสติกมฺมฏฺฐานนฺตรํ อุทฺธิฏฺเฐสุ
ปน เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกฺขาติ
อิเมสุ จตุสุ พรหมวิหารเสสุ เมตฺตํ
ภาเวตฺตภาเมน ตาว อาทิกมฺมิเกน
โยคาวจรเณ อุปฺจฉินฺนปฺลิวฺโชน
คหิตกมฺมฏฺฐานเนน ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา
ภตฺตสมฺมทํ ปฏฺวิโนเทตฺวา วิวิตฺเต
ปฺเทเส สฺปญฺญตฺเต อาสเน สุขินฺสิเนน
อาทิโต ตาว โทเส อาทีนโว, ขนฺตฺยณฺจ
อานิสฺโส ปฺจจเวกฺขิตฺตพฺโพ.

กสฺมา ? อิมาย หิ ภาวนาย โทโส
ปฺหาคพฺโพ, ขนฺติ จ^๑ อธิกนฺตพฺพา.
น จ สกฺกา กิณฺจฺจ อธิฏฺฐาทีนํ วา^๒

๕. พรหมวิหารนิเทศ

กถาว่าด้วยการเจริญเมตตา

๒๔๐. ส่วนว่า ในบรรดาพรหมวิหาร
๕ เหล่านี้ ก็คือ เมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา ที่ท่านได้ยกขึ้นแสดงไว้ในลำดับ
แห่งอนุสติกรรมฐาน พระโยคาวจรผู้เป็น
อาทิกัมมิกะ ผู้ใคร่เจริญเมตตาเป็นลำดับ
แรก พึงเป็นผู้ตัดปิลิโพบท ถือเอากรรมฐาน
ทำภักติกแล้ว ก็บรรเทาความมีนเมาในภัก
เสีย นั่งเป็นสุขบนอาสนะ ที่จัดแจงไว้ดี
ในสถานที่สงบแล้ว ชั้นแรก พึงพิจารณาโทษ
ในโทษะ, และอานิสงส์ในขันติ (ความ
อดกลั้น) ก่อน.

เพราะเหตุไร ? เพราะเธอพึง
ละโทษะได้, และพึงบรรลุขันติได้ ก็ด้วย
ภาวนานี้. อนึ่ง ใคร ๆ ไม่อาจละกรรม

^๑ ฉ. จ-สทฺโท น ทิสฺสตี.

^๒ ฉ. วา-สทฺโท น ทิสฺสตี.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปหากุ, อวิตตานิสฺสึ วา อธิกนฺตุ. อะไร ๆ ที่ตนยังไม่เห็นโทษ หรือบรรลุ
 ตสมา "ทฺฐุโฆ โข อาวุโส โทเสน ธรรมที่ตนยังไม่รู้อันสงส์. เพราะฉะนั้น
 อภิกฺโข ปริยาทิณฺณจิตฺโต ปาณมฺปิ พึงเห็นโทษในโทษะ ด้วยอำนาจแห่งพระ-
 หนตี^๑" ตีอาทินิ^๑ สุตฺตานิ วเสน โทเส สุตฺรทั้งหลายที่ว่า "คฺกูรฺทฺานทั้งหลาย บุคคล
 อาทินโว ทฺฐุพฺโพ. ผู้มักโกรธ ถูกโทษะครอบงำ มีจิตอันโทษะ
 ยึดไว้แล้ว ย่อมฆ่าสัตว์บ้าง" ดังนี้เป็นต้น.
 พึงรู้อันสงส์ในขันติ ด้วยอำนาจแห่งพระ-
 สุตฺรทั้งหลาย ที่ว่า

"ขันตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
 นิพฺพานํ ปรมํ วนฺตติ พุทฺธา^๒".

"ขันติ คือ ความอดกลั้น เป็นตบะ
 อย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 กล่าวถึงพระนิพพานว่า เป็นธรรม
 ที่ยอดเยี่ยม".

"ขันตีพลํ ฬานํกํ
 ตมทํ พุรุมิ พุราทมณฺ"^๓".

"เรากล่าวถึงบุคคลผู้มีขันติเป็นกำลัง
 มีกำลัง (คือขันติ) เป็นกองทัพ นั้น
 ว่าเป็นพราหมณ์".

"ขันตุยา ภฺยโย น วิชฺชตี^๔" ตีอาทินิ^๔
 วเสน ขนฺติยํ อานิสฺโส เวทิตฺพฺโพ. "ที่พึงยิ่งกว่าขันติหาไม่มี" ดังนี้เป็นต้น.

^๑ อ.ง. ดิก. ๒๐/๒๗๘. ^๒ ที. มหา. ๑๐/๕๗.

^๓ ข. ธ. ๒๕/๖๘. ^๔ ลี. ส. ๑๕/๓๒๕.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อเถว ธิฏฐาทีนวโต โทสโต จิตฺต
 วิเวจนฺตถาย, วิทิตานิสฺสาย จ ขนฺติยา
 สํโยชนฺตถาย เมตฺตภาวนา อารภิตฺตพฺพา.
 อารภนฺเตน จ อาทีโตว ปุคฺคลโทสา
 ชานิตฺตพฺพา^๑ "อิเมสุ ปุคฺคเลสุ เมตฺตา
 ปจฺมํ น ภาเวตฺตพฺพา, อิเมสุ เนว
 ภาเวตฺตพฺพา"ติ.

ลำดับต่อไป ก็พึงเริ่มเมตตาภาวนา
 เพื่อประโยชน์แก่การทำจิตให้สงบจากโทสะ
 ที่ได้เห็นโทษแล้ว, และเพื่อประโยชน์
 แก่การผูก (ตน) ไว้กับชนที่ได้รู้อันสงส
 แล้ว. อนึ่ง พระโยกวาจรผู้เริ่มเจริญ
 เมตตา ในเบื้องต้นที่เกี่ยว พึงทราบบุคคล
 ผู้เป็นโทษ (แก่ภาวนา) ว่า "ในบุคคล
 เหล่านี้ ยังไม่ควรเจริญเมตตาเป็นลำดับ-
 แรก, ในบุคคลเหล่านี้ ไม่ควรเจริญเมตตา
 เอาเลยทีเดียว" ดังนี้.

อโย ธิ เมตฺตา อပ္ปียปุคฺคเล,
 อตฺตูปิยสฺสหายเก, มชฺฌตฺตเต, เวริปุคฺคเลติ
 อิเมสุ จตฺตสุ ปจฺมํ น ภาเวตฺตพฺพา.
 ลิงฺควิสฺสภากะ โอธิสฺโส น ภาเวตฺตพฺพา.
 กาลกเต^๒ น ภาเวตฺตพฺพาว. กิการณา
 อပ္ปียาทีสุ ปจฺมํ น ภาเวตฺตพฺพา ? อပ္ปีย
 ธิ ปิยญฺจนาเน จเบนฺโต กิลมฺติ.

จริงอยู่ ไม่ควรเจริญเมตตาใน
 บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้ เป็นลำดับแรก คือ
 ในบุคคลที่เกลียด, ในบุคคลผู้เป็นสหายที่รัก
 ยิ่ง, ในบุคคลเป็นกลาง ๆ (ไม่รัก
 ไม่เกลียด) ในบุคคลผู้มีเวรกัน. ไม่ควร
 เจริญเมตตาโดยเจาะจงในบุคคลผู้มีเพศผิด
 กัน. ในบุคคลที่ทำกาลกิริยาแล้ว ไม่ควร

^๑ ฉ. ปุคฺคลเกโท ชานิตฺตพฺโพ.

^๒ ม. กาลงฺกเต.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิปไตยสหายกัม มชฺฌตฺตฎฺฐาเน จเปนุโต เจริญเอาเลยที่เดียว. ถ้ามว่า เพราะ-
 กิลมตี, อปฺปมตฺตเกปิ จสฺส ทุกฺเข เหตุไฉน. จึงไม่ควรเจริญเมตตาในบุคคล
 อปฺปนฺเน อารโชนาการปฺปตฺโตปิ^๑ โหติ. ที่เกลียดเป็นต้น เป็นลำดับแรก ? ตอบว่า
 มชฺฌตฺตํ ทรุฎฺฐาเน จ ปิฎฺฐาเน จ เพราะว่า เมื่อ (พยายาม) จะตั้งบุคคล
 จเปนุโต กิลมตี. เวนิ สมนุสฺสรโต^๒ ที่เกลียดไว้ในฐานะแห่งบุคคลที่รัก ย่อม
 โภโธ อปฺปชฺชติ, ตสฺมี^๓ อปฺปิยาทีสุ ลำบาก (ที่จะทำได้). เมื่อจะตั้งบุคคล
 ปจฺมี น ภาเวตฺตพฺพา. ผู้เป็นสหายที่รักยิ่ง ไว้ในฐานะแห่งบุคคล
 เป็นกลาง ๆ ย่อมลำบาก, ด้วยว่า เมื่อ
 หุคฺชํแม้เพียงเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่เขา พระ-
 โยคาวจร ก็จะเป็นผู้ถึงอาการร้องไห้ ออก
 มาได้. เมื่อจะตั้งบุคคลผู้เป็นกลาง ๆ
 ไว้ในฐานะแห่งคนที่ควรเคารพและในฐานะ
 แห่งคนที่รัก ก็ย่อมลำบาก. เมื่อตามระลึก
 ถึงบุคคลผู้มีเวรกัน ความโกรธก็จะเกิดขึ้น,
 เพราะฉะนั้น ไม่ควรเจริญเมตตาในบุคคล
 ที่เกลียดเป็นต้นนั้นก่อน.

^๑ ฉ. อารโชนาการปฺปตฺโต รีย.

^๒ ฉ. เวนินุสฺสรโต.

^๓ ฉ. ตสฺมา.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ลึงควิสภาเค ปน ตเมว อารพภ
 โอธิโส ภาเวนุตสส ราโค อุปชชติ.
 อณตโร กิร อมจบุตโต กุลุกตเถร
 ปุจฉิ "ภนเต กตถ" เมตตะ
 ภาเวตพพา"ติ. เถโร "ปิยปุคฺกเล"ติ
 อาท. ตสส จ^๒ อตฺตโน ภริยา ปิยา
 โหติ. โส ตสสา เมตฺติ ภาเวนุโต
 สัพฺพรตฺติ ภิตฺติยฺหุทมกาสี. ตสฺมา
 ลึงควิสภาเค โอธิโส น ภาเวตพพา.

ส่วนเมื่อเจริญไปในบุคคลผู้มีเพศผิด
 กัน โดยเจาะจงปรารภเอาบุคคลนั้นเท่านั้น
 รากะก็ย่อมเกิดขึ้น. มีเรื่องว่า บุตรของ
 อำมาตย์คนหนึ่ง ตามพระเถระประจำ
 ตระกูลว่า "ท่านผู้เจริญ กระผมควรเจริญ
 เมตตาในใคร ?". พระเถระตอบว่า
 "ในบุคคลที่รัก". ก็ภริยาของตนเป็นบุคคล
 ที่รักของเขา. บุตรของอำมาตย์นั้น เมื่อ
 เจริญเมตตาไปในภริยานั้น ก็ได้ทำการรบ
 กับฝาทลอกทั้งคืน. เพราะฉะนั้น จึงไม่ควร
 เจริญเมตตา โดยเจาะจงในบุคคลผู้มีเพศ
 ผิดกัน.

กาลกเต ปน ภาเวนุโต เนว
 อปฺปํ, น อุจารี ปาปุณาติ. อณตโร
 กิร ททโร ภิกฺขุ อจฺริยํ อารพภ เมตฺติ
 อารภี. ตสฺส เมตฺตา นปฺวาตฺตติ.
 โส มหาเถรฺสส สนฺติกํ กนฺตฺวา "ภนเต
 ปคฺฉาว เม เมตฺตาณานสฺมาปตฺติ, น จ

ส่วนเมื่อเจริญไปในบุคคลที่ทำกาล-
 กิริยาแล้ว จะไม่บรรลุปปนา, ไม่บรรล
 อุچارะได้เลย. มีเรื่องว่า ภิกษุหนุ่ม
 รูปหนึ่ง เริ่มเมตตาภาวนาปรารภถึง
 อาจารย์. เมตตาของเธอก็ไม่ดำเนินไป.
 ภิกษุรูปนั้น จึงไปสู่สำนักของพระมหาเถระ

^๑ ฉ. กสฺส.

^๒ ฉ. จ-สฺส โท น ทิสฺสติ.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตี สมาปชชิตุ สกุกมิ, กิณุโข
 การณฺ"ติ อาท. เถโร "นิมิตฺตํ อวฺโส
 กเวสํ"ติ อาท. โส กเวสนฺโต
 อจริยสฺส มตภาวํ ญตฺวา อณฺเฑ
 อารพฺภ เมตฺตายนฺโต สมาปตฺตี อปฺเปสิ.
 ตสฺมา กาลกเต น ภาเวตฺตพฺพาว.

กล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ เมตตาจนสมาบัติ
 ของผมคล่องแคล่วแล้วเถียว, แต่เพราะ-
 เหตุไรหนอ (ในเวลานี้) ผมไม่อาจเข้า
 สมาบัตินั้นได้?". พระเถระตอบว่า "ท่านจง
 แสวงหานิมิต्तกุ". ภิกษุหนุ่มนั้น เมื่อแสวงหา
 นิมิต्तไป จึงทราบถึงความที่อาจารย์ตายแล้ว
 เมื่อเจริญเมตตา ปรารภถึงบุคคลอื่น ก็ทำ
 สมาบัติให้แนบแน่นได้. เพราะฉะนั้นไม่ควร
 เจริญเมตตาไปในบุคคลผู้กระทำกาลกิริยา-
 แล้วทีเดียว.

๒๔๑. สพฺพปรมํ ปน "อหํ สุขิตอ
 โทมิ นิตฺตํ"ติ วา, "อเวโร
 อพฺยาปชฺชเ อนีโฆ สุขี อตฺตํ
 ปริหารามิ"ติ วา เอวํ ปุณฺณํ
 อตฺตนิเยว ภาเวตฺตพฺพาว.

๒๔๑. แต่ว่า ควรเจริญเมตตาไปใน
 ตนเองก่อนคนอื่นทุกคนทีเดียว บ่อย ๆ
 อย่างนี้ว่า "ขอเราจงเป็นผู้ถึงสุข ไม่มีทุกข์
 เด็ด" ดังนี้ก็ได้อีก, ว่า "ขอเราจงเป็นผู้ไม่มี
 เหว ไม่มี ความพยายาท ไม่มี ความทุกข์
 มีความสุข บริหารตนเด็ด" ดังนี้ก็ได้อีก.

เอวํ สนฺเต ยํ วิภงฺเก^๑ วุตฺตํ:

หากมีคำหวังว่า เมื่อเป็นอย่างนี้
 พระดำรัสใดที่ตรัสไว้ในคัมภีร์วิภังค์ ว่า :

^๑ อภ. วิ. ๓๔/๓๗๐.

ดร.อรัญ ธรรมโน
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์

"กถณจ ภิกขเว^๑ ภิกขุ
เมตฺตาสทกเตน เจตสา เอกิ ทิสฺ
ผริตฺวา วิหริตี. เสยฺยถาปิ นาม
เอกิ ปุคฺคํ ปิยํ มนาปิ ทิสฺวา
เมตฺตยาเยยฺย, เอวเมว สพฺพสฺสฺสฺเต
เมตฺตยา ย ผริตี"^๒

"ยถจ ปฐิสฺมภิกขาย"^๓ :

"กตเมหิ ปณฺจทากาเรหิ
อโนธิโส ผรณา เมตฺตยา
เจโตวิมุตฺติ (๕) สพฺเพ สฺสฺสฺตา
อเวรา (๕) อพฺยาปชฺฌา อนินฺชา

"คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม
เล่า ภิกษุชื่อว่าแผ่ไปสู่ทิศหนึ่ง ด้วย
ใจอันสทรคด้วยเมตตาอยู่? เปรียบ
เหมือนว่า บุคคลเห็นบุคคลหนึ่งซึ่ง
น่ารัก น่าชอบใจแล้ว ก็พึงเจริญ
เมตตาไป แม้ฉันใด, ภิกษุก็ย่อมแผ่
เมตตาไปยังสัตว์ทั้งปวง ฉะนั้น
เหมือนกัน" ดังนี้.

และคำใดที่ท่านพระสารีบุตร กล่าว
ไว้ในกัมภีร์ปฐิสฺมภิกขามรรค ว่า :

"เมตฺตยาเจโตวิมุตฺติ มีความ
แผ่ไปโดยหาเขตแดนมิได้(ไม่เจาะ-
จง) ด้วยอาการ ๕ อะไรบ้าง ?
ตอบว่า เมตฺตยาเจโตวิมุตฺติ มีความ

^๑ ฉ. อยฺ ปาโร น ทิสฺสตี.

^๒ อภี. วิ. ๓๕/๓๗๐.

^๓ ชุ. ป. ๓๑/๔๘๓.

^๔ ฉ. เอตฺถนฺตเร ภาเวตฺตพฺพาติ ปาโร ทิสฺสตี.

^๕ ฉ. เอตฺถนฺตเร โทณฺตฺติ ปาโร ทิสฺสตี.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุขี อุตทานิ ปรีทรนุตุ. สพุเพ
 ปาณา. สพุเพ ภูตา. สพุเพ
 บุคคลา. สพุเพ อุตทภาวปริยาปนุนา
 อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี
 อุตทานิ ปรีทรนุตุ"ติอาทิ วุตฺติ.

แผ่ไปโดยหาเขตแดนมิได้(ไม่เจาะ-
 จง) ด้วยอาการ ๕ อย่างนี้ คือ
 สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มี
 เหว ไม่มีคามเบียดเบียน ไม่มี
 ความทุกข์ มีความสุข บริหารตน
 เด็ด. ปาณะ (สัตว์ผู้มีลมปราณ)
 ทั้งหลายทั้งปวง... ภูต (สัตว์ผู้เกิด
 แล้ว) ทั้งหลายทั้งปวง... บุคคล
 ทั้งหลายทั้งปวง... ผู้บั่นแ่
 ในอรรถภาพทั้งหลายทั้งปวง จงเป็น
 ผู้ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียน
 ไม่มีคามทุกข์ มีความสุข บริหารตน
 เด็ด" ดังนี้ เป็นต้น.

ยณฺจ เมตฺตสฺสฺสฺเต^๑ :

และพระดำรัสที่ตรัสไว้ในเมตตา-

สูตร ว่า :

"สุขีโน वा चेमिโน โทनुตุ
 สพุเพ สคฺตา ภวนุตุ สุขิตคฺตา"ติอาทิ

"สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงเป็นผู้มี
 ความสุข มีความเกษม มีคนถึงแล้ว
 ซึ่งความสุขเด็ด" ดังนี้ เป็นต้น

^๑ พ. พ. ๒๔/๑๓.

วุดฺตํ ตํ วิรุชฺฌติ. น หิ ตตฺถ
 อตฺตนิ ภาวนา วุตฺตาทิ เจ. ตณฺจ น
 วิรุชฺฌติ. กสฺมา ? ตณฺหิ อปฺปนาวเสน
 วุดฺตํ. อิทํ สกฺขิภาววเสน.

คำพูดในคัมภีร์วิงศ์ เป็นต้นนั้น
 ก็ผิดไปนะซี. เพราะว่า ในคำนั้น มิได้
 กล่าวถึงการเจริญเมตตาในตนไว้ ดังนี้ไซ้.
 ขอเฉลยว่า ก็คำในคัมภีร์วิงศ์ เป็นต้นนั้น
 ไม่ผิดหรอก. เพราะเหตุไร ? เพราะว่า
 คำนั้น ทรัสไว้โดยเกี่ยวกับเป็นอัปนา.
 คำว่า "ขอเราจงเป็นผู้ถึงสุขเกิด"
 เป็นต้นนี้ กล่าวไว้โดยเกี่ยวกับความ
 (ทำตน) เป็นพยาน.

สเจปิ หิ วสุสฺสํ วสุสฺสทฺสํ
 วา "อหํ สุขิโต โหมี"ติอาทินา นเยน
 อตฺตนิ เมตฺตํ ภาเวติ, เนวสุสฺ อปฺปนา
 อฺปฺปชฺชติ. "อหํ สุขิโต โหมี"ติ
 ภาวโย ปน ยถา อหํ สุขกาโม
 หุทฺทปฏิกฺกุโล ชีวิตฺตกาโม อมริตฺตกาโม จ,
 เอวํ อณฺเณปิ สตฺตาทิ อตฺตานิ สกฺขี
 กตฺวา อณฺเณสฺสทฺสํ หิตฺตสุขกามตา
 อฺปฺปชฺชติ. ภควตาปี จ^๑ :

จริงอยู่ แม้หากว่า บุคคลจะเจริญ
 เมตตาไปในตนโดยนัยว่า "ขอเราจงเป็น
 ผู้ถึงสุขเกิด" ดังนี้ เป็นต้น ไปตลอดร้อยปี
 หรือพันปี, อัปนาก็จะไม่เกิดขึ้นแก่เขา
 เลย. แต่เมื่อเจริญไปว่า "ขอเราจงเป็น
 ผู้ถึงสุขเกิด" ดังนี้ กระทำตนเองให้เป็น
 พยานว่า เราเป็นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ และ
 อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย ฉันทิ, แม้
 สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดังนี้

^๑ ฉ. จ-สทฺโท น หิสฺสติ.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ความเป็นผู้ใคร่ประโยชน์สุขในสัตว์ทั้งหลาย
เหล่าอื่น ก็ย่อมเกิดขึ้น. อนึ่ง แม้พระผู้มี
พระภาค ตรัสไว้ว่า :

"สพฺพทา ทิสฺสา อนุปริกมฺม เจตฺสวา
เนวชฺฌกา ปิยตรมตฺตนา กฺวจิ
เอวํ ปิโย ปุณฺณ อตฺตนา ปเรสฺส
ตสฺมา น ทิสฺเส ปรมตฺตกาโม"^๑
วตฺตา อโย นโย ทสฺสิโตว.

"บุคคลตามค้นหาด้วยใจ ตลอดทิศ
ทั้งปวง ในทิศไหน ๆ ก็ไม่พบผู้เป็น
ที่รักยิ่งกว่าตน ถึงตัวตนของคน
เหล่าอื่นแต่ละคน ก็เป็นที่รักอย่างนี้
เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควร
เบียดเบียนผู้อื่น" ดังนี้

ก็ทรงแสดงนัยนั้นนั่นเอง.

๒๔๒. ตสฺมา สกฺขิภาวตฺถํ ปจฺมํ
อตฺตานิ เมตฺตาย ฝริตฺวา ตทนนฺตรํ
สุขบุปฺพตฺตตฺถํ ยฺวาสฺส^๒ ปิโย มนาโป
กรฺภาวนีโย^๓ อจฺริโย วา อจฺริยมตฺโต
วา อฺปชฺฌาโย วา อฺปชฺฌายมตฺโต วา

๒๔๒. เพราะฉะนั้น พระโยคาวจร
แม้เมตตาไปยังตนเองก่อน เพื่อความเป็น
พยาน ต่อจากนั้นไป เพื่อทำเมตตาให้เป็น
ไปโดยง่าย บุคคลใดเป็นที่รักที่ชอบใจ
น่าเคารพและน่ายกย่อง เป็นอาจารย์ก็ตาม

^๑ ส. ส. ๑๕/๑๐๘, ข. อ. ๒๕/๑๔๕.

^๒ จ. ยฺวายํ.

^๓ จ. กรฺ ภาวนีโย.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตัสส ทานปิยวจนาทินี ปิยมนาปุตตการณานิ เป็นผู้เทียบเท่ากับอาจารย์ก็ตาม เป็น
 สีสสุตาทินี กรุภาวนียตตการณานิ จ อุปัชฌาย์ก็ตาม เป็นผู้เทียบเท่ากับอุปัชฌาย์
 อนุสฺสริตฺวา "เอส สปุริโส สุขิโต ก็ตาม ของพระโยคาวจรนั้น ก็พึงระลึกถึง
 โทศุ นิตฺทุกฺโข"ติอาทินา นเยน เมตฺตา เหตุแห่งความเป็นคนน่ารักน่าชอบใจ มีทาน
 ภาเวตฺตพฺพา. (การให้การแบ่งปัน) ปิยวาจา (คำพูด-

ไพเราะ) เป็นต้น และเหตุแห่งความเป็น
 คนที่น่าเคารพ น่ายกย่อง มีศีล สุตะ
 เป็นต้นของบุคคลนั้น แล้วเจริญเมตตาไป
 โดยนัยว่า "ขอท่านผู้เป็นสัตบุรุษผู้นี้ จงเป็น
 ผู้ถึงสุข ไม่มีทุกข์เกิด" ดังนี้ เป็นต้น.

เอวรูเป จ ปุคฺคเล กามิ ก็ในบุคคลเห็นปานฉะนี้ อับปนา ย่อม
 อับปนา สมฺปชฺชติ. อิมินา ปน ภิกฺขุณา สำเร็จเป็นแน่แท้. ก็ภิกษุนี้ อย่าถึงความ
 ตาวตเกเนว ญฺญูสิ อนาคตชฺชิตฺวา ยินดีด้วยคุณเพียงเท่านั้นเลย ควรเป็นผู้ใคร่
 สีมาสมฺเภทํ กตฺตกาเมน ททนนฺตริ จะทำสีมาสัมเมท (การทำลายเขตแดน)
 อติปิยสหายเก, อติปิยสหายกโต ในลำดับต่อจากบุคคลนั้น ก็เจริญเมตตาไป
 มชฺฌตฺเต, มชฺฌตฺตโต เวริปุคฺคเล ในบุคคลผู้เป็นสหายที่รักยิ่ง, ต่อจากบุคคล
 เมตฺตา ภาเวตฺตพฺพา. ภาเวนฺเตน จ ผู้เป็นสหายที่รักยิ่ง ก็ในบุคคลผู้เป็นกลาง ๆ,

^๑ อ. ม. ตานี.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอเกกส์มี โกฎาสเส มุฑู กมุมนิย ต่อจากบุคคลผู้เป็นกลาง ๆ ก็ในบุคคลผู้มี
จิตต์ กตุวา ตทนนตเร ตทนนตเร เวกัน. และเมื่อจะเจริญก็ควรทำจิตให้
อุปสรริตพพิ. อ่อน ควรแก่การงานในแต่ละส่วน น้อมเข้า
ไปในบุคคลผู้มีลำดับถัดไป ถัดไปจากบุคคล
นั้น ๆ .

ยสส ปน เวกุคโล วา นตติ,
มหาปริสชาติกตุตา วา อนตติ กโรนุเตปี
ปเร เวกุคโล นุปปชชติ, เตน
"มชุตเต เม เมตตาคิตติ กมุมนิย
ชาติ, อิทานิ นั เวกุคโล อุปสรริต"
พยาปาโรปี^๑ น กาทพโพ. ยสส ปน
อตติ, ตั สนุธาย วุตติ "มชุตเตโต
เวกุกุคเล-เมตตา ภาเวตพพา"^๑ติ.

ส่วนว่า ภิกษุรูปใด ไม่มีบุคคลผู้มีเว
กันก็ดี, แม้เมื่อผู้อื่นกระทำ ความเสียหายให้
ก็ไม่เกิดความสำคัญว่า เป็นคนมีเว
เพราะความที่เขามีชาติเป็นมหาบุรุษ ก็ดี,
ภิกษุรูปนั้นก็ไม่ต้องทำ แม้ความพยายามว่า
"เมตตาคิตในบุคคลผู้เป็นกลาง ๆ ของเรา
เกิดเป็นธรรมชาติ ที่ควรแก่การงานแล้ว,
บัดนี้ เราจะน้อมเมตตาคิตนั้น เข้าไปใน
บุคคลผู้มีเวกัน(ต่อไป)" ดังนี้. ก็คำว่า
"ต่อจากบุคคลผู้เป็นกลาง ๆ ควรเจริญ
เมตตาไปในบุคคลผู้มีเวกัน"ดังนี้ ข้าพเจ้า
กล่าวหมายเอาภิกษุผู้บุคคลอื่นเป็นผู้ที่มีเว
กันอยู่.

^๑ ฉ. พยาปาโรว.

๒๔๓. สเจ ปนัสส เวมุทฺติ จิตฺตํ
 อุปสัทรโต เตน กตวาปธานุสฺสรณ
 ปฏิฆํ อุปฺปชฺชติ, อถาเนน ปุริมฺพุกฺกเลสฺ
 ยตฺถ กตฺถจि ปุณฺปนํ เมตฺตํ
 สวาปชฺชิตฺวา วุจฺจติตฺวา ปุณฺปนํ ตํ
 ปุคฺคํ เมตฺตายนฺเตน ปฏิฆํ วิโนเขตฺตพฺพํ.
 สเจ เอวมฺปิ วายมโต น นิพฺพาทิ,
 อถ^๑ กกฺจฺปมโหวาทาทินิ อนุสฺสรโต
 ปฏิฆสฺส ปทานาย สมฺมิตฺพฺพํ. ปุณฺปนํ^๑
 ตณฺจ โข อมินา อากาเรน อตฺตานิ
 โหวทฺนฺเตเนว "อเร กุชฺฌนก ปุริส"^๒
 นนุ วุตฺตํ ภควตา :

๒๔๓. ก็ถ้าหากว่า เมื่อภิกษุผู้มุกค
 อื่นเป็นผู้มีเวรกันอยู่นั้น น้อมจิตเข้าไป
 ในบุคคลผู้มีเวรกันอยู่ ปฏิฆะเกิดขึ้น เพราะ
 การระลึกถึงความผิด ที่ผู้นั้นได้ทำไว้ไซ้,
 ลำดับนั้น เธอควรเข้าเมตตาในบุคคลลำดับ
 ก่อน ๆ คนใดคนหนึ่ง แล้ว ๆ เล่า ๆ ออก
 แล้วก็แผ่เมตตาไปยังบุคคล(ผู้มีเวรกัน) นั้น
 อยู่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ก็จะบรรเทาปฏิฆะได้.
 ถ้าหากว่า เมื่อเธอแม้พยายามอยู่อย่างนี้
 ปฏิฆะก็ไม่ดับไซ้, ลำดับนั้น เธอพึง
 พยายามเพื่อละปฏิฆะ โดยรำลึกถึงพระ-
 โหวาท ที่มีการอุปมาด้วยเลื่อยเป็นต้น.
 ก็ความพยายามนั้นแล ได้แก่การที่พระโยคี
 เมื่อจะสอนตน พึงสอนโดยอาการดังต่อไปนี้
 น้อย ๆ ว่า"เฮ้ย เจ้าคนชู้โกรธ พระผู้มี-
 พระภาคได้ตรัสไว้แล้วมิใช่หรือว่า :

^{๑-๑} ฉ. อถ-กกฺจฺปมโหวาท-อาทินิ
 อนุสฺสารโต ปฏิฆสฺส ปทานาย,
 สมฺมิตฺพฺพํ ปุณฺปนํ. ตณฺจ โข...

^๒ ฉ. กุชฺฌนปุริส.

‘อุภโตทนต์เคน เจปี ภิกขเว
 กกเจน โจรา โจรกา
 อุกมุงคานิ โอกกนุเตยฺยุ, ตตุราปี
 โย มโน ปโทเสยฺย, น เม โส
 เตน สาสนกโร’ติ^๑ จ,

‘ตสฺเสว เตน ปาปิโย
 โย กุทฺธํ ปฏิกุชฺฌติ
 กุทฺธํ อปฺปฏิกุชฺฌนฺโต
 สงฺคามํ เซติ ทุชฺชยํ.
 อุภินฺนมตฺถํ จรติ
 อตฺตโน จ ปรสฺส จ
 ปรี สงฺกุปิตํ ฌตฺวา
 โย สโต อฺปสมฺมตฺติ’ติ^๒ จ,

‘อุกรภิกษุทั้งหลาย แม้หากว่า
 พวกโจรผู้ประพฤติชั่ว ฟังใช้เล็กน้อย
 ที่มีค้ำหั้น ๒ ข้าง ตัดอวัยวะแต่ละ
 ส่วน, ภิกษุรูปใดพึงทำให้โกรธ-
 แค้น แม้ในพวกโจรนั้น, เพราะเหตุ
 ที่ทำให้โกรธแค้นนั้น ภิกษุรูปนั้น
 หาชื่อว่า เป็นผู้กระทำตามคำสอน
 ของเราไม่’ ดังนี้,

และว่า ‘ผู้ใดโกรธตอบผู้ที่โกรธตน
 เพราะเหตุที่โกรธตอบนั้น ผู้นั้นชื่อว่า
 เลวกว่าผู้ที่โกรธ(ก่อน)นั้นเสียอีก ผู้
 ที่ไม่โกรธตอบผู้ที่โกรธ(ก่อน) ชื่อว่า
 ชนะสงครามที่ชนะได้ยาก. ผู้ใด
 ทราบว่า คนอื่นเขาขุ่นเคืองแล้ว
 มีสติระงับเสียได้ ผู้นั้นชื่อว่า ประพฤติ
 ประโยชน์แก่บุคคล ๒ ฝ่าย คือ แก่ตน
 และแก่คนอื่น’ ดังนี้

^๑ บ. ม. ๑๒/๓๕๑.

^๒ ส. ส. ๑๕/๓๒๕.

'สตุติเม ภิกขเว ฐมา
 สปัตตกนฺตา สปัตตกรณา โภชนํ
 อากัจฉนฺติ อิตฺถิ วา ปุริสํ วา.
 กตเม สตุต ? อิตฺ ภิกขเว
 สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺฉติ
 อโห วตายํ ทุพฺพญฺเณ อสฺสาติ.
 ตํ กิสฺส เหตุ, น ภิกขเว
 สปัตโต สปัตตสฺส วนฺณวตาย
 นนฺหติ. โภชนายํ ภิกขเว
 ปุริสปุคฺคโล โภธาภิกฺขโต โภชฺปเรโต
 กิจฺจปิ โส โหติ สุนฺหาโต
 สุวลิคฺคโต กบฺปิตเกสฺมสฺส
 โอตาทวตฺถวสโน, อถโข โส
 ทุพฺพญฺเณว โหติ โภธาภิกฺขโต.
 อयํ ภิกขเว ปจฺโม ฐมฺโม
 สปัตตกนฺโต สปัตตกรเณ โภชนํ
 อากัจฉติ อิตฺถิ วา ปุริสํ วา.
 ปุณ จ ปรี ภิกขเว สปัตโต
 สปัตตสฺส เอวํ อิจฺฉติ อโห

และว่า กุกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่
 ศัตรูพอใจ (จะให้มันแก่คนที่ เป็นศัตรู
 กัน) ที่ศัตรูพึงกระทำ (ต่อคนที่ เป็น
 ศัตรูกัน) ๑ อย่างเหล่านี้ ย่อมมาสู่
 บุคคลผู้มักโกรธ จะเป็นหญิงก็ตาม
 ชายก็ตาม. ธรรมที่ศัตรูพอใจ ที่ศัตรู
 พึงกระทำ ๑ อย่าง อะไรบ้าง ?
 กุกรภิกษุทั้งหลาย คนผู้เป็นศัตรูใน
 โลกนี้ย่อมปรารถนา ต่อคนผู้เป็นศัตรู
 กันอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอให้มันผู้นี้
 เป็นผู้ที่มีวิพรรณทราวมเกิด ดังนี้.
 ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร, กุกรภิกษุ
 ทั้งหลาย คนผู้เป็นศัตรู ย่อมไม่ยินดี
 ด้วยความที่คนผู้เป็นศัตรูกัน เป็นผู้
 มีวิพรรณงาม. กุกรภิกษุทั้งหลาย
 บุรุษบุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธ
 ครอบงำ เป็นไปตามความโกรธ
 เขาจะเป็นคนที่อาบน้ำคี้แล้ว ทาตัว
 คี้แล้ว คัดแต่งผมและหนวดแล้ว

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วตายิ ทุกขิ สเสยฺยชาติ^๑ ฯเปฯ

นุ่งห่มผ้าขาว ก็ตามที่เกิด, ถึงกระนั้น
เขาผู้ถูกความโกรธครอบงำ ก็ชื่อว่า
ยังเป็นผู้มีผิวพรรณทราม อยู่ นั่นเอง.
คุณภิกษุทั้งหลาย นี้เป็นธรรมข้อแรก
ที่ศัตรูพอใจ ที่ศัตรูพึงกระทำ ย่อม
มาสู่บุคคลผู้มักโกรธ จะเป็นหญิง
ก็ตาม ชายก็ตาม. คุณภิกษุทั้งหลาย
ข้ออื่น ยังมีอีก คนผู้เป็นศัตรู ย่อม
ปรารถนาต่อคนที่ เป็นศัตรูกัน อย่างนี้
ว่า โอหนอ ขอให้มันผู้นี้ ฟังนอนเป็น
ทุกข์เกิด ดังนี้ ฯลฯ

น ปจฺจตุโถ อสุสชาติ ฯเปฯ
น โภควา อสุสชาติ ฯเปฯ น
ยสฺวา อสุสชาติ ฯเปฯ น มิคฺตฺวา
อสุสชาติ ฯเปฯ น กายสฺส เกทา
ปรี มรณา สุกฺติ สุกฺกิ โลกิ
อุปฺปชฺเชยฺยชาติ. ตํ กิสุสฺส เหตุ, น

ขอย่าให้มันเป็นผู้มีผลประโยชน์มาก
(มีผลประโยชน์น้อย)เกิด ดังนี้ ฯลฯ
ขอย่าให้มัน เป็นผู้ที่มีโรคทรัพย์เกิด
ดังนี้ ฯลฯ ขอย่าให้มันเป็นคนมียศ-
ศักดิ์เกิด ดังนี้ ฯลฯ ขอย่าให้มันเป็น
คนมีมิตรมากเกิด ดังนี้ ฯลฯ หลังจาก

^๑ ม. ปสุเสยฺยชาติ.

ดร.อรัญ ธรรมโน

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภิกษเว สปัตโต สปัตตัสส
 สุกติมเนน นนทติ. โภจนาย
 ภิกษเว ปุริสปุคฺคโล โภธามิฏฺโธ
 โภชฺเปรโต กาเยน ทุจฺจริตฺ
 จริตฺ, วาจาย มนสา ทุจฺจริตฺ
 จริตฺ. โส กาเยน วาจาย มนสา
 ทุจฺจริตฺ จริตฺวา กายัสส เกทา
 ปรี มรณา อปายํ ทุคฺคตํ วินิปาตํ
 นิริยํ อูปปชฺชติ โภธามิฏฺโธ'ติ'^๑
 จ,

'เสยฺยถาปี ภิกษเว ฉวาลาตํ
 อุกฺโต ปทิตฺตํ มชฺเณ กุณฺณคตํ เนว
 กามे กญฺจตุถํ ผรติ, น อรณฺเณ

กายแตกทำลายตายไปแล้ว ขออย่า
 ให้มันเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์เกิด
 ดังนี้. ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร,
 คูกรภิกษุทั้งหลาย คนผู้เป็นศัตรูย่อม
 ไม่นินทาด้วยความที่คนผู้เป็นศัตรูกันไป
 สู่สุคติ. คูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษ
 บุคคลผู้มักโกรธ ถูกความโกรธ
 ครอบงำ เป็นไปตามความโกรธ
 ย่อมประพฤตินุจริตด้วยกาย ย่อม
 ประพฤตินุจริตด้วยวาจา ด้วยใจ.
 เขาผู้ถูกความโกรธครอบงำ ครั้น
 ประพฤตินุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา
 ด้วยใจแล้ว หลังจากกายแตกทำลาย
 ตายไป ก็ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ
 วินิปาต นรก ดังนี้,

และว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ไม่พิน
 สำหรับเผาไฟที่ปลายทั้ง ๒ ถูกไฟไหม้
 ตรงกลางเปื้อนกูด จะใช้เพื่อเป็น

^๑ อัง. สุตตก. ๒๓/๔๖-๔๘.

กฏจตุตถิ์ ผรติ. ตถูปมาหิ ภิกขเว
 อิมิ ปุริสปุคฺคลึ วทามิ'ติ^๑ จ,

เครื่องไม้ในเรือนก็ไม่ได้, จะใช้
 เพื่อเป็นเครื่องไม้ไผ่ (เช่น ทำ
 เป็นรั้วกันเขต) ก็ไม่ได้ฉันใด. กูกร
 ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวถึงบุรุษบุคคล
 ผู้นี้ว่า มีอุปมาฉันนั้น' ดังนี้,

โส ทานิ ทูวเ อเว กุชฺฌนุโต น
 เจว ภควโต สาสนกรโ ภวิสฺสสิ,
 ปฏิกุชฺฌนุโต จ กุทฺธปุริสโตปิ ปาปิโย
 หุตฺวา น ทุชฺชยิ สงฺคามิ เชสฺสสิ,
 สปัตตกรณเ จ ธมฺเม อุตฺตนาเว
 อุตฺตโน กริสฺสสิ, ฉวาลาทูปโม จ
 ภวิสฺสสิ'ติ.

บัดนี้ ตัวเจ้านั้น เมื่อโกรธอยู่อย่างนี้
 จักไม่ชื่อว่า เป็นผู้กระทำตามคำสอนของ
 พระผู้มีพระภาคด้วย, เมื่อโกรธตอบ(เขา)
 ก็จักเป็นคนเลวแม้ว่าคนที่โกรธ(ก่อน) จัก
 ไม่ชื่อว่า ชนะสงครามที่ใคร ๆ ชนะได้ยาก
 ด้วย, จักชื่อว่า สร้างธรรมที่ศัตรูพึงกระทำ
 เอาได้ให้แก่ตน ด้วยตนเองนั่นแหละด้วย,
 จักชื่อว่า เป็นผู้มอุปมาด้วยไม้ไผ่สำหรับ
 เผาศพด้วย" ดังนี้.

๒๕๕. ตสฺเสว มฺภยโต วายมโต
 สเจ ติ ปฏิมิ รูปสมฺมตติ, อิจฺเจตติ กุสลึ.

๒๕๕. เมื่อเธอเพียรพยายาม อยู่
 อย่างนี้ ถ้าปฏิษะนั้นสงบได้ไซ้, อย่างนี้

^๑ ฉ. ปุคฺคลึ.

^๒ อัง. จตฺตก. ๒๑/๑๒๔, ๑๒๕,

ข. อิติ. ๒๕/๓๐๐.

โน เจ รูปสมมติ, อถ โย โย ฐโม
ตสฺส ปุกฺกสฺส อุปฺสนฺโต โทติ ปริสฺสุโธ,
อนุสฺสรียมาโน ปสาห์ อาวหติ, คํ คํ
อนุสฺสริตฺวา อามาโต ปฏิวิเนตฺพุโ.

เป็นการดี. ถ้ายังสงบไม่ได้, เมื่อเป็นเช่น
 นั้น ธรรมใดๆ ของบุคคลนั้น เป็นธรรมชาติ
ที่สงบวิสุทธิ, ซึ่งเธอระลึกถึงอยู่ ก็จะนำ
ความเลื่อมใสมาให้, เธอก็ควรนึกถึงธรรม
นั้น ๆ บรรเทาความอาฆาตให้ได้เถิด.

เอกจฺจสฺส หิ กายสมาจาโร
 อุปฺสนฺโต โหติ. อุปฺสนฺตภาโว จสฺส
 พหุ วตฺตปฏิปตฺตี กโรนฺตสฺส สพฺพชเนน
 ฌายติ. วจีสมาจามโนสมาจารา ปน
 อวฺปฺสนฺตา โหนฺติ. ตสฺส เต
 อจินฺเตตฺวา กายสมาจารรูปสโมเยว
 อนุสฺสริตฺพุโ.

จริงอยู่ บางคนมีกายสมาจาร
 (ความประพฤติทางกาย) เท่านั้น สงบ
 (คือเรียบร้อย). ก็เมื่อเขาทำวัตรปฏิบัติ
 เป็นอันมากอยู่ ชนทั้งปวงจึงจะรู้ถึงภาวะที่
 กายสมาจารของเขาสงบ. แต่ว่ามีวิ-
 สมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) และ
 มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) ไม่
 สงบ. เธอก็อย่านึกถึงวจีสมาจาร และ
 มโนสมาจารนั้น พึงระลึกถึงเฉพาะความ
 สงบ แห่งกายสมาจารของเขาเท่านั้น.

เอกจฺจสฺส วจีสมาจาโร อุปฺสนฺโต
 โหติ. อุปฺสนฺตภาโว จสฺส สพฺพชเนน
 ฌายติ. โส หิ ปกฺติยา จ ปฏิสนฺตารกฺขโล
 โหติ สขิลो สุขสมฺภาโส สมฺโมทโก

บางคนมีวจีสมาจารเท่านั้น สงบ.
 ก็ภาวะที่วจีสมาจารของเขาสงบ ชนทั้งปวง
 ย่อมรู้ได้. เพราะว่า ตามปกติ เขาจะเป็น
 คนที่ฉลาดในปฏิสนธาร อ่อนหวาน มีคำพูด

คุณเกษม-คุณศศิธร. ชัยสิทธิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุตุตตามุโข ปุพฺพภาสี มธฺเรน สเรน นารัก ทำให้บันเทิงใจ มีหน้าตาขึ้นบาน
 ธมฺมํ โอสาทเรติ, ปริมฺตฺตฺเลหิ ทักกอน สวคฺคธรรมคฺวยเสียงที่ไฟเราะ,
 ปทพฺยณชเนหิ ธมฺมกถํ กเถติ. กล่าวธรรมกถาคฺวยบท และพยฺยชณะ
 ภายสมาจารมโนสมาจารา ปน อวฺุสนฺตฺตา ที่เหมาะเจาะ. แต่ว่า มีกายสมาจาร และ
 โทหนฺติ, ทสฺส เต อจินฺตฺตฺวา มโนสมาจารไม่สงบ, เธอก็อย่านึกถึง
 วจีสมาจารวฺุสโมเยว อนุสฺสฺริตฺตฺโพ. กายสมาจารและมโนสมาจารนั้น ฟังระลึก
 ถึงเฉพาะความสงบ แห่งวจีสมาจารของ-
 เขาเท่านั้น.

เอกจฺจสฺส มโนสมาจาโรว อฺุสนฺตฺโต บางคนมีมโนสมาจารเท่านั้น สงบ,
 โทติ, อฺุสนฺตฺตภาโว จสฺส เจตียวฺุทฺทนาที่สุ ก็สภาวะที่มโนสมาจารของเขาสงบ ปราภฺว
 สพฺพชนสฺส ปากโฏ โทติ. โย หิ แก่ชนทั้งปวง ในเวลาที่ไหว้พระเจดีย์
 อวฺุสนฺตฺตจิตฺโต โทติ, โส เจตียํ วา เป็นต้น. จริงอยู่ บุคคลใดเป็นผู้มีจิต
 โพธิ์ วา เถเร วา วฺุทฺทมาโน น ไม่สงบ, บุคคลนั้น เมื่อจะไหว้พระเจดีย์
 สกฺกจฺจํ วฺุทฺติ, ธมฺมสฺสวณฺณทเบ ก็ตาม ต้นโพธิ์ก็ตาม พระเถระทั้งหลาย
 วิกฺขิตฺตฺตจิตฺโต วา จปฺลายนฺตฺโต^๑ วา ก็ตาม ย่อมไม่ไหว้อย่างเคารพ, ฌมฺมทปที่ฟัง
 นิสฺสฺหิตฺติ. อฺุสนฺตฺตจิตฺโต ปน ธรรม ก็เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง นั่งสับทงก
 โอกปฺเปตฺตฺวา สกฺกจฺจํ วฺุทฺติ, บ้าง. ส่วนผู้มีจิตสงบ เชื่อแล้วก็ไหว้อย่าง
 โอทิตฺตฺโสโต อฏฺฐํกฺตฺวา กาเยน วา เคารพ, เจยฺยโสตฺสคฺคธรรม ทำให้เป็นของ

^๑ ฉ. ปจฺลายนฺตฺโต.

วาทาย วา จิตฺตบุปฺปสาทํ อาริกโรนฺโต^๑ มีประโยชน์ แสดงความเลื่อมใสแห่งจิต
 วมฺมํ สุณฺนาติ. อิติ เอกจฺจสุสฺส มโนสมาจาโร ให้ปรากฏออกมา ทางกายบ้าง ทางวาจา
 ว อฺปฺสนฺโต โหติ, กายวจีสมาจารา บ้าง. บางคนมีมโนสมาจารเท่านั้น สงบ,
 อวฺปฺสนฺตา โหฺนฺติ, ตสฺส เต อจินฺเตตฺตวา มีกายสมาจาร และวจีสมาจารไม่สงบ
 มโนสมาจารวฺปฺสโมเยว อนุสฺสริตพฺโพ. อย่างนี้, เธอก็อย่าไปนึกถึงกายสมาจาร
 และวจีสมาจารนั้น พึงระลึกถึงเฉพาะความ
 สงบแห่งมโนสมาจารของเขาเท่านั้น.

เอกจฺจสุสฺส ปน อิมํสุ คีสุ ส่วนสำหรับบางคน ในบรรดาธรรม
 วมฺเมสุ เอโกปิ อวฺปฺสนฺโต โหติ, ๓ อย่างเหล่านี้ แม้สักอย่างเดียวก็ไม่สงบ,
 ตสฺมี ปุคฺคฺเล "กิญฺจาปิ เอส อิทานิ เธอพึงเข้าไปตั้งความกรุณาไว้ ในบุคคลนั้น
 มนุสฺสโลเก จรติ, อถโข กติปาหฺจฺจเยน^๒ ว่า "ผู้นั้นเวลานี้ยังเที่ยวไปในโลกมนุษย์
 อญฺจมฺทานิรยํ โสฬสฺสุสฺสทนิรยณฺจ ปรีปุรโก ก็จริง, แต่ทว่า เวลาล่วงไปได้ไม่กี่วัน
 ภวิสฺสตี"ติ การุณฺมํ อฺปฺญฺจเปตพฺพิ. เขาก็เป็นผู้ทำทานรก ๘ ชุม และอุสฺสท-
 การุณฺณมฺปิ หิ ปฏิจฺจ อาฆาโต วฺปฺสมฺมตฺติ. นรก ๑๖ ชุม ให้เต็ม" ดังนี้เกิด. เพราะ
 ว่า ความอาฆาตจะสงบ เพราะอาศัยความ
 กรุณาที่ได้.

^๑ ฉ. กโรนฺโต.

^๒ ฉ. กติปาหฺสฺส.

เอกจฺจสฺส ตโยปิเม ธมฺมา บางคนมีธรรมทั้ง ๓ อย่างเหล่านี้
 อุปสนฺตนา โหนฺติ, ตสฺส ยํ ยํ อิจฺฉติ, สงบแล้ว, ภิกษุพึงระลึกถึงธรรมอย่างใด
 ตํ ตํ อนุสฺสรตฺตพฺพํ. ตาทีเสหิ^๑ ปุคฺคเลหิ อย่างหนึ่งของเขาได้ตามปรารถนา. จริง-
 น ทุกฺกรา โหติ เมตฺตภาวนา^๑. อยู่ การเจริญเมตตาไม่ใช่กิจที่บุคคลทั้งหลาย
 เช่นนั้นจะทำได้ยากแล.

อิมสฺส จ อตฺตสฺส อาวิภาวตฺถ : อนึ่ง เพื่อความแจ่มแจ้งแห่งความ
 'ปญฺจิเม อาวุโส อาฆาตปฏิวินยา, ชื่อนี้ : บัณฑิตพึงขยายอาฆาตปฏิวินยสูตร
 ยตฺถ ภิกฺขุโน อุปฺปนฺโน อาฆาโต ในปัญจนิปาตว่า "ดูกรอาวุโส ความอาฆาต
 สพฺพโส ปฏิวิเนตฺตพฺโพ"^๒ อิทํ ปญฺจนิปาเต ที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุ อันเธอพึงกำจัดได้ โดย
 อาฆาตปฏิวินยสุตฺตํ วิตุถาเรตฺตพฺพํ. ประการทั้งปวงในธรรมเหล่านี้, ธรรม
 เป็นที่กำจัดความอาฆาตเหล่านี้มี ๕ ประการ"
 เป็นต้นนี้ ให้พิสดารเถิด.

๒๕๕. สเจ ปนสฺส เอวฺมปิ วายมโต ๒๕๕. ก็ถ้าหาก เมื่อเธอแม้พยายาม
 อาฆาโต อุปฺปชฺชติเยว, อถาเนน อยู่อย่างนี้ ความอาฆาตก็ยิ่งเกิดอยู่นั่นเอง,
 เอวํ อตฺตา โอวาทิตฺตพฺโพ : เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอพึงสั่งสอนตนเอง
 อย่างนี้ว่า :

^{๑-๑} ฉ. ตาทีเส หิ ปุคฺคเล น ทุกฺกรา
 โหติ เมตฺตภาวนา.
^๒ อญ. ปญฺจก. ๒๒/๒๐๗.

คุณเกษม-คุณศศิธร ชัยสิทธิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๕